

ΤΖΩΡΤΖ ΟΡΓΟΥΕΛ

Η ΦΑΡΜΑ
ΤΩΝ ΖΩΩΝ

γράμματα

ΤΖΩΡΤΖ ΟΡΓΟΥΕΛ

Η Φάρμα των Ζώων

Μετάφραση: Κατερίνα Χριστοδούλου

George Orwell

Animal Farm

Μετάφραση: Κατερίνα Χριστοδούλου

Εικονογράφηση: Friedrich Karl Wächter

Φωτοστοιχειοθεσία: ΘΥΜΕΛΗ

Copyright για την ελληνική γλώσσα
εκδόσεις «γράμματα»

Κεντρική διάθεση:

ΑΘΗΝΑ: Γραβιάς 7, Αθήνα 106 78, τηλ.: 380.76.89

ΘΕΣ/ΝΙΚΗ: ΠΡΩΤΟΠΟΡΙΑ, Νέας 3, Θεσ/νίκη 546 24 τηλ.: 226.190

γράμματα

ΤΖΩΡΤΖ ΟΡΓΟΥΕΛ

Το πραγματικό του όνομα ήταν Έρικ Άρθουρ Μπλαιρ, και γεννήθηκε στο Μοτιχάρι των Ινδιών το 1903. Στις Ινδίες πέ-
ρασε τα μαθητικά του χρόνια, διαμορφώνοντας από τα θρανία
την άποψή του για το ταξικό σύστημα της Αγγλίας. Από εκεί
βρέθηκε υπότροφος στο περίφημο κολέγιο του Ήτον, και από
το 1922 ως το 1927 υπηρέτησε στην αυτοκρατορική αστυνομία
της Μπούρμα. Επιστρέφοντας στην Ευρώπη, έζησε για ένα
διάστημα στο Παρίσι και το Λονδίνο, στα όρια της εξαθλίωσης.

Ανθρωπος ασυμβίβαστα έντιμος και παθιασμένος για την
αλήθεια, ο Όργουελ έκρινε αμείλικτα τους διανοούμενους
της εποχής του, και μολονότι συγγραφέας της αριστεράς ο
ίδιος, έγινε αντικομμουνιστής μετά τον ισπανικό εμφύλιο, όπου
πολέμησε και τραυματίστηκε. Από τότε χρονολογείται και ο
αντισταλινισμός του, που εκφράζεται στη *Φάρμα των Ζώων*
(1945), και η δυσπιστία απέναντι σε όλα τα πολιτικά κόμματα,
που ενέπνευσε το «1984» (1949).

Στο «1984» ο Όργουελ περιγράφει τον εφιάλη ενός μέλλο-
ντικού ολοκληρωτισμού και την πάλη ενός ανθρώπου που
προσπαθεί να του αντισταχθεί απελπισμένα, ώσπου στο τέλος
αναγκάζεται να τον αποδεχθεί ηττημένος.

Στη *Φάρμα των Ζώων* ο Όργουελ σατιρίζει τη ρωσική επανάσταση και τη Ρωσία των μετεπαναστατικών χρόνων, κατ' επέκταση όμως και κάθε επανάσταση. Στο αγρόκτημα του κυρίου Τζόουνς τα ζώα, με επικεφαλής τα γουρούνια, επαναστατούν εναντίον των ανθρώπων και τους διώχνουν. Τα γουρούνια όμως, και ο αρχηγός τους, ο Ναπολέον, δεν αργούν να διαφθαρούν από την εξουσία και μια νέα τυραννία παίρνει τη θέση της παλιάς. Το τελικό σύνθημα είναι «Όλα τα ζώα είναι ίσα, αλλά μερικά ζώα είναι πιο ίσα από τα άλλα».

Κυρίως σ' αυτά τα δύο μυθιστορήματα οφείλει ο Όργουελ τη συγγραφική του φήμη, που την είδε να εδραιώνεται με γρήγορο ρυθμό, ενώ εκείνος κέρδιζε το ψωμί του διδάσκοντας σε ιδιωτικά σχολεία και δουλεύοντας σ' ένα βιβλιοπωλείο του Λονδίνου. Όταν πια επέστρεψε από την Ισπανία, εγκαταστάθηκε στο Χέρτφορντσαίρ, όπου αφοσιώθηκε στο γράψιμο, στις κότες και στο λαχανόκηπό του. Στο δεύτερο παγκόσμιο πόλεμο κρίθηκε ακατάλληλος για στρατιωτική υπηρεσία και έγινε ανταποκριτής του Μπι Μπι Σι στις Ινδίες. Πέθανε στο Λονδίνο στις 21 Ιανουαρίου του 1950.

Ως πεζογράφος, ο Όργουελ ανήκει στη ριζοσπαστική παράδοση του Ντεφόου και του Κόμπετ. Τα δοκίμιά του είναι αποκαλυπτικά και απολαυστικά, αλλά τα δύο κορυφαία μυθιστορήματά του τον φέρνουν πιο κοντά στον Τζόναθαν Σουίφτ, και με την ανήμερη οργή τους και με την αγάπη τους για την ελευθερία.

Ο κύριος Τζόουνς, ο ιδιοκτήτης της Φάρμας των Αφεντάδων, κλείδωσε τα κοτέτσια για το βράδυ, αλλά τύφλα στο μεθύσι καθώς ήταν, ξέχασε να σφαλίσει και τα παραθυράκια τους. Με τη βοήθεια του φαναριού του, διέσχισε την αυλή τρεκλίζοντας, πέταξε τις μπότες του στην πίσω πόρτα, ρούφηξε ένα τελευταίο ποτήρι από το βαρέλι στο κελάρι και τράβηξε για το κρεβάτι του, όπου η κυρία Τζόουνς το 'χε ρίξει στο ροχαλητό.

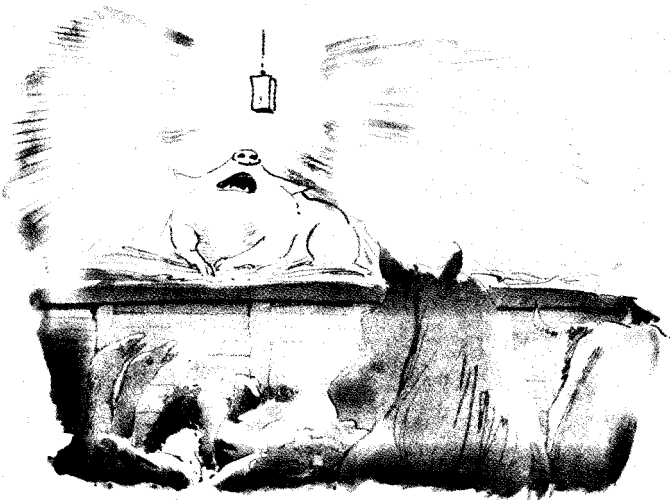

Μόλις έσβησε το φως στην κρεβατοκάμαρα, ακούστηκαν φτεροκοπήματα και φασαρία σ' όλα τα σπιτάκια της φάρμας. Απ' το πρωί κυκλοφορούσε η φήμη πως ο γερο-Στρατηγός, ο βραβευμένος Άσπρος Κάπρος, είχε δει ένα περίεργο όνειρο την προηγούμενη νύχτα κι ήθελε να το διηγηθεί στα άλλα ζώα. Είχαν συμφωνήσει να συναντηθούν όλα στη μεγάλη σιταποθήκη, έχοντας πρώτα σιγουρευτεί πως ο κύριος Τζόουνς δε θα 'ταν μες στα πόδια τους. Ο γερο-Στρατηγός (έτσι τον φώναζαν πάντα, παρόλο που τον είχαν παρουσιάζει στην έκθεση με το όνομα «Ο Ωραίος του Ουίλινγκτον») έχαιρε τόσης εκτιμήσεως στη φάρμα, ώστε το κάθε ζώο ήταν πρόθυμο να χάσει τουλάχιστον μια ώρα ύπνο για ν' ακούσει αυτά που είχε να τους πει.

Στη μια άκρη της μεγάλης σιταποθήκης, σε μια κάπως υπερυψωμένη εξέδρα, ο Στρατηγός είχε ήδη βολευτεί στο αχυρένιο στρώμα του κάτω από ένα φανάρι που κρεμόταν σ' ένα δοκάρι. Ήταν δώδεκα χρόνων και τον τελευταίο καιρό είχε παχύνει λίγο, εξακολουθούσε όμως να έχει επιβλητικό παρουσιαστικό και μια φυσιογνωμία έξυπνη και καλοσυνάτη. Γρήγορα άρχισαν να καταφτάνουν και τα υπόλοιπα ζώα, και το καθένα προσπάθησε να βολευτεί με τον δικό του τρόπο. Πρώτα έφτασαν τα τρία σκυλιά, η Γαβγούλα, η Σουλτάνα κι ο

Τσιμπηχτός, κι ύστερα τα γουρούνια, που θρονιάστηκαν αμέσως στο άχυρο μπροστά απ' την εξέδρα. Οι κότες κούρνιασαν στα περβάζια των παραθύρων, τα περιστέρια κάθισαν στα δοκάρια της οροφής, ενώ τα πρόβατα και οι αγελάδες ξάπλωσαν πίσω απ' τα γουρούνια κι άρχισαν να μηρυκάζουν. Τα δυο αμαξάλογα, ο Γροθιάς και η Τριφύλλω, ήρθαν μαζί, βαδίζοντας με τις μεγάλες τριχωτές οπλές τους αργά και με προσοχή μην τύχει και πατήσουν κανένα μικρό ζώο χωμένο στο άχυρο. Η Τριφύλλω ήταν μια παχουλή μεστωμένη φοράδα, που δεν είχε καταφέρει να ξαναβρεί τη σιλουέτα της μετά το τέταρτο πουλάρι της. Ο Γροθιάς ήταν ένα τεράστιο ζώο, κοντά στα δυο μέτρα ψηλό, και δυνατό όσο δυο κοινά άλογα μαζί. Μια άσπρη γραμμή στη μύτη του τον έκανε να δείχνει κάπως ηλίθιος, και πράγματι, δεν ήταν και καμιά ευφυΐα, αλλά εισέπραττε το σεβασμό όλων λόγω της σταθερότητας του χαρακτήρα του και της τρομερής αντοχής του στη δουλειά. Μετά τα άλογα έφτασε η Μπεεμπέεκα, η άσπρη κατσίκਾ, και ο Βενιαμίν, ο γάιδαρος. Ο Βενιαμίν ήταν το πιο γέρικο ζώο στη φάρμα, και με το χειρότερο χαρακτήρα. Μιλούσε σπάνια, κι όταν αποφάσιζε να μιλήσει, ήταν συνήθως για να κάνει κάποιες κυνικές παρατηρήσεις –για παράδειγμα, έλεγε πως ο Θεός τού είχε δώσει ουρά για να διώχνει τις μύ-

γες, αλλά αυτός σύντομα δε θα είχε ούτε ουρά ούτε μύγες. Μοναχικός ανάμεσα στα άλλα ζώα, δε γελούσε ποτέ. Κι αν τον ρωτούσες γιατί, θα απαντούσε πως δεν έβρισκε τίποτε το αστείο για να γελάσει. Παρ' όλ' αυτά, χωρίς να το έχει ποτέ παραδεχτεί ανοιχτά, ήταν αποσιωμένος στον Γροθιά. Περνούσαν συνήθως μαζί τα Σαββατοκύριακα, στο μικρό λιβάδι πίσω απ' το περιβόλι, βόσκοντας δίπλα δίπλα χωρίς να βγάζουν μιλιά.

Τα δυο άλογα είχαν μόλις καθίσει κάτω, όταν ένα τσούρμο παπάκια, που είχαν χάσει τη μητέρα τους,

μπήκαν στο στάβλο το ένα πίσω από το άλλο κρώζοντας αδύναμα, και πήγαιναν αριστερά και δεξιά, προσπαθώντας να βρουν μια γωνιά για να μην τα τσαλαπατήσουν. Η Τριφύλλω έφτιαξε ένα είδος τείχους γύρω τους με το μακρύ μπροστινό της πόδι, τα παπάκια φώλιασαν εκεί και τα πήρε αμέσως ο ύπνος. Την τελευταία στιγμή, η τρελούτοιχη Θελεξίπη, η όμορφη άσπρη φοράδα που έσερνε την άμαξα του κυρίου Τζόουνς, μπήκε μέσα όλο νάζι, μασουλώντας έναν κύβο ζάχαρη. Κάθισε κάπου μπροστά κι άρχισε να ερωτοτροπεί με την άσπρη της χαιτή, ευελπιστώντας να τραβήξει την προσοχή των άλλων ζώων στις κόκκινες κορδέλες της. Τελευταία απ' όλους έφτασε η γάτα – έφαξε γύρω της, ως συνήθως, για την πιο ζεστή γωνιά, και τελικά στριμώχτηκε ανάμεσα στον Γροθιά και την Τριφύλλω. Εκεί άρχισε να χουρχουρίζει όση ώρα μιλούσε ο Στρατηγός, χωρίς ν' ακούει λέξη απ' όσα έλεγε.

Ήταν πια όλα τα ζώα παρόντα, εκτός από τον Μωυσή, τον εξημερωμένο κόρακα, που είχε αποκοιμηθεί στην κούρνια του πίσω απ' την πόρτα. Όταν ο Στρατηγός είδε ότι όλα τα ζώα είχαν τακτοποιηθεί και περίμεναν προσηλωμένα, καθάρισε το λαρύγγι του κι άρχισε:

«Σύντροφοι, έχετε ακούσει όλοι για το περίεργο όνειρο που είδα χτες βράδυ. Για το όνειρο, όμως, θα μι-

λήσω αργότερα. Τώρα, θέλω κάτι άλλο να πω. Δεν πιστεύω, σύντροφοι, ότι θα είμαι για πολύ ακόμη μαζί σας, και πριν πεθάνω, νιώθω χρέος μου να σας αφήσω κληρονομιά όλη την πείρα που απόκτησα. Η ζωή μου ήταν μακρόχρονη, είχα άφθονο χρόνο να συλλογιέμαι ξαπλωμένος στο στάβλο μου, και νομίζω πως έχω συλλάβει το νόημα της ζωής σ' αυτό τον πλανήτη περισσότερο απ' τον καθένα. Γι' αυτό ακριβώς θέλω να σας μιλήσω.

»Τι νόημα έχει η δική μας ζωή, σύντροφοι; Ας κοιτάξουμε την αλήθεια κατάματα: η ζωή μας είναι μίζερη, κοπιαστική και σύντομη. Γεννιόμαστε, μας δίνουν τόση τροφή όση χρειάζεται για να μη βγει η ψυχή μας, μας εξαντλούν στη δουλειά, κι όταν παύουμε να τους είμαστε χρήσιμα, μας σφάζουν ανελέητα, με τον πιο φριχτό τρόπο. Κανένα ζώο στην Αγγλία δε γνώρισε χαρά ή ξεκούραση μετά τον πρώτο χρόνο της ζωής του. Κανένα ζώο στην Αγγλία δεν είναι ελεύθερο. Η ζωή του κυλά μες στη δυστυχία και τη σκλαβιά: αυτή είναι η καθαρή αλήθεια.

»Φταίει μήπως γι' αυτό η φύση; Μήπως αυτά συμβαίνουν επειδή η γη μας είναι τόσο φτωχή, που δεν μπορεί να μας προσφέρει μια αξιοπρεπή ζωή; Όχι, σύντροφοι, χίλιες φορές όχι! Το έδαφος της Αγγλίας είναι γόνιμο,

το κλίμα της είναι καλό, κι είναι σε θέση να παρέχει άφθονο φαγητό σε έναν πολύ μεγαλύτερο αριθμό ζώων από αυτά που την κατοικούν. Η δική μας φάρμα θα μπορούσε να συντηρήσει μια δωδεκάδα άλογα, είκοσι αγελάδες, εκατοντάδες πρόβατα –κι όλα να ζουν με άνεση και αξιοπρέπεια, πράγμα που τώρα είναι πέρα από τα όρια της φαντασίας μας. Γιατί, λοιπόν, συνεχίζουμε να ζούμε κάτω απ' αυτές τις άθλιες συνθήκες; Επειδή όλα σχεδόν τα προϊόντα του μόχθου μας μάζα τα κλέβουν οι άνθρωποι. Εκεί, σύντροφοί μου, βρίσκεται η απάντηση για όλα τα προβλήματά μας. Συνοψίζεται σε μια μονάχα λέξη: Άνθρωπος. Ο άνθρωπος είναι ο μόνος πραγματικός εχθρός που έχουμε. Βγάλτε τον άνθρωπο απ' τη μέση, και η ριζική αιτία της πείνας και της εξαντλητικής δουλειάς θα εξαλειφθεί μια και καλή.

»Ο άνθρωπος είναι το μόνο πλάσμα που καταναλώνει δίχως να παράγει. Δε δίνει γάλα, δε γεννάει αυγά, είναι πολύ αδύναμος να σπρώξει το αλέτρι, δεν μπορεί να τρέξει γρήγορα να πιάσει λαγούς. Παρ' όλ' αυτά, είναι ο αφέντης όλων των ζώων. Τα στρώνει στη δουλειά, τους δίνει το ελάχιστο ώστε να μη λιμοκτονηθούν, και κρατάει το υπόλοιπο για τον εαυτό του. Ο μόχθος μας οργώνει το χώμα, η κοπριά μας το λιπαίνει, κι όμως δεν ανήκει σε κανέναν μας κάτι περισσότερο απ' το τομάρι

του. Εσείς, αγελάδες, που σας βλέπω μπροστά μου, πόσες χιλιάδες γαλόνια γάλα δώσατε την περασμένη χρονιά; Και τι έγινε αυτό το γάλα που θα έπρεπε να έχει θρέψει γερά μοσχαράκια; Κάθε σταγόνα του έχει κυλήσει στο λαρύγγι του εχθρού μας. Κι εσείς, κότες, πόσα αυγά γεννήσατε τον περασμένο χρόνο, και πόσα κλωσόπουλα βγήκανε απ' αυτά τα αυγά; Τα υπόλοιπα πήγανε όλα στην αγορά για να φέρουν χρήματα στον Τζόουνς και στους ανθρώπους του. Κι εσένα, Τριφύλλω, πού είναι τα τέσσερα πουλάρια που γεννήσες, που θα 'πρεπε να είναι το στήριγμα κι η χαρά των γηραιών σου; Πουλήθηκαν όλα μόλις έκλεισαν χρόνο – και ποτέ δε θα τα ξαναδείς. Το αντάλλαγμα για τις τέσσερις γέννες κι όλο σου το μόχθο στους αγρούς, περιμένεις ποτέ να είναι μια μερίδα φαί κι ένας στάβλος;

»Αλλά ακόμα κι αυτή η μίζερη ζωή που ζούμε, δεν τελειώνει με τον τρόπο που της υπαγορεύει η φύση. Δεν παραπονιέμαι για μένα, γιατί εγώ είμαι απ' τους τυχερούς. Είμαι δώδεκα χρόνων κι απόκτησα πάνω από τετρακόσια παιδιά. Αυτή είναι η φυσική πορεία της ζωής κάθε γουρουνιού. Αλλά κανένα ζώο δε γλιτώνει στο τέλος απ' το ανελέητο μαχαίρι. Εσείς, γουρουνάκια, που κάθεστε μπροστά μου, θα βγάλετε το τελευταίο σας σκούξιμο το πολύ σ' ένα χρόνο. Αυτή τη φρίκη θα τη

νιώσουμε όλοι, αγελάδες, γουρούνια, κότες, πρόβατα, όλοι μας. Ούτε καν τα άλογα και τα σκυλιά δεν έχουν καλύτερη μοίρα. Εσένα, Γροθιά, τη μέρα που οι μύες σου θα χάσουν τη δύναμή τους, ο Τζόουνς θα σε στείλει στο σφαγείο για να σου κόψουν το σβέρκο, μετά θα σε βράσουν και θα σε πετάξουν στα κυνηγετικά σκυλιά. Κι όσο για τους σκύλους, όταν γερνάνε και τους πέφτουν τα δόντια, ο Τζόουνς τούς δένει ένα τούβλο γύρω απ' το λαιμό και τους πνίγει στη διπλανή λιμνούλα.

»Δεν είναι λοιπόν ξεκάθαρο, σύντροφοί μου, πως όλες μας οι συμφορές πηγάζουν από την τυραννία των ανθρώπων; Φτάνει μόνο να απαλλαγούμε από τον άνθρωπο, και οι καρποί του μόχθου μας θα είναι δικοί μας. Μπορούμε σχεδόν σε μια νύχτα να γίνουμε πλούσιοι κι ελεύθεροι. Τι πρέπει, λοιπόν, να κάνουμε; Τι άλλο, απ' το να παλέψουμε μέρα και νύχτα, με την ψυχή και το κορμί μας, για ν' αποτινάξουμε τον ανθρώπινο ζυγό! Αυτό είναι το μήνυμά μου, σύντροφοι: Επανάσταση! Δεν ξέρω πότε θα έρθει αυτή η επανάσταση, μπορεί σε μια βδομάδα ή σε εκατό χρόνια, αλλά ξέρω, με την ίδια βεβαιότητα που βλέπω τούτο το άχυρο κάτω απ' τα πόδια μου, ότι αργά ή γρήγορα θ' αποδοθεί δικαιοσύνη. Μην το ξεχνάτε στιγμή αυτό, σύντροφοι, ως το τέλος της ζωής σας! Και πάνω απ' όλα, περάστε το

μήνυμά μου σε αυτούς που θα έρθουν μετά από εσάς, έτσι ώστε οι μελλοντικές γενιές να συνεχίσουν τον αγώνα μέχρι τη νίκη.

» Και να θυμάστε, σύντροφοι, πως δεν πρέπει να χάσετε ποτέ το κουράγιο σας. Κανένα επιχείρημα δεν πρέπει να σας παραπλανήσει. Μην ακούτε ποτέ όταν σας λένε πως ο άνθρωπος και τα ζώα έχουν κοινά συμφέροντα, πως η ευμάρεια του ενός εξασφαλίζει και την ευμάρεια των άλλων. Είναι όλα ψέματα. Ο άνθρωπος δεν εξυπηρετεί τα συμφέροντα κανενός, παρά μόνο του εαυτού του. Κι ανάμεσα σ' εμάς τα ζώα ας υπάρξει απόλυτη ενότητα, απόλυτη συντροφικότητα στον αγώνα μας. Όλοι οι άνθρωποι είναι εχθροί. Όλα τα ζώα είναι σύντροφοι».

Εκείνη τη στιγμή δημιουργήθηκε τρομερή οχλαγωγία. Καθώς μιλούσε ο Στρατηγός, τέσσερις μεγάλοι αρουραίοι είχαν γλιστρήσει έξω από τις τρύπες τους, και καθισμένοι στα πίσω τους πόδια, τον άκουγαν. Τα σκυλιά τους πήραν είδηση, κι ήταν ένα σβέλτο τίναγμα προς τις τρύπες τους που τους έσωσε τη ζωή. Ο Στρατηγός σήκωσε το πόδι του για ησυχία.

«Σύντροφοι» είπε, «νά ένα θέμα που πρέπει να τακτοποιηθεί. Τα άγρια πλάσματα, όπως είναι οι αρουραίοι και οι λαγοί –είναι φίλοι ή εχθροί μας; Ας το βά-

λουμε σε ψηφοφορία. Θέτω αυτή την ερώτηση στην ομήγυρη: Είναι σύντροφοι οι αρουραίοι;»

Η ψηφοφορία έγινε αμέσως, και η συντριπτική πλειοψηφία συμφώνησε πως οι αρουραίοι ήταν σύντροφοι. Υπήρξαν μόνο τέσσερις διαφωνούντες, οι τρεις σκύλοι και η γάτα, οι οποίοι, όπως αποκαλύφθηκε αργότερα, είχαν ψηφίσει κι από τις δύο πλευρές. Ο Στρατηγός συνέχισε:

«Έχω και κάτι ακόμη να πω. Σας επαναλαμβάνω πως πρέπει πάντα να θυμάστε την έχθρα σας απέναντι στον άνθρωπο και στις πράξεις του. Ό,τι περπατάει στα δυο του πόδια, είναι εχθρός. Ό,τι περπατάει στα τέσσερα ή έχει φτερούγες, είναι φίλος. Και να θυμάστε επίσης ότι στον αγώνα μας εναντίον του ανθρώπου δεν πρέπει ποτέ να φτάσουμε στο σημείο να του μοιάσουμε. Ακόμη κι όταν θα τον έχετε υποτάξει, μην υιοθετήσετε τα κουνούρια του. Κανένα ζώο δεν πρέπει ποτέ να ζήσει σε σπίτι ή να κοιμηθεί σε κρεβάτι, να φορέσει ρούχα ή να πιει οιοπονευματώδη, να καπνίσει, ν' αγγίζει λεφτά ή να καταπιαστεί με το εμπόριο. Και, πάνω απ' όλα, κανένα ζώο δεν πρέπει να κάνει κακό στο ίδιο του το γένος. Δυνατοί ή αδύναμοι, έξυπνοι ή ανόητοι, είμαστε όλοι αδέρφια. Κανένα ζώο δεν πρέπει να σκοτώσει άλλο ζώο. Όλα τα ζώα είναι ίσα.

»Και τώρα, σύντροφοι, θα σας πω για το όνειρο που είδα χτες. Δεν είναι εύκολο να σας το περιγράψω. Ονειρεύτηκα πώς θα είναι η γη χωρίς τον άνθρωπο. Αλλά μου θύμισε κάτι που είχα ξεχάσει από καιρό. Πολλά χρόνια πίσω, όταν ήμουν μικρό γουρουνάκι, η μητέρα μου κι οι άλλες γουρούνες συνήθιζαν να λένε ένα παλιό τραγούδι από το οποίο ήξεραν μόνο το σκοπό και τις τρεις πρώτες λέξεις. Είχα μάθει αυτόν το σκοπό όταν ήμουν μικρός, αλλά τον είχα ξεχάσει εδώ και πάρα πολύ καιρό. Χτες το βράδυ όμως, τον ξαναθυμήθηκα στο όνειρό μου. Κι επιπλέον, μου ήρθαν και τα λόγια του τραγουδιού –λόγια, που είμαι σίγουρος πως τα τραγουδούσαν τα ζώα εκείνο τον καιρό, μα έχουν ξεχαστεί γενιές ολόκληρες τώρα. Θέλω να σας το πω αυτό το τραγούδι, σύντροφοι. Έχω γεράσει κι η φωνή μου είναι βραχνή, αλλά όταν θα σας μάθω τη μελωδία του, θα το τραγουδήσετε μόνοι σας καλύτερα. Ονομάζεται *Ζώα της Αγγλίας*».

Ο γερο-Στρατηγός καθάρισε το λαιμό του κι άρχισε να τραγουδάει. Κι όπως είχε πει, η φωνή του ήταν βραχνή, αλλά τραγούδησε αρκετά καλά, ένα χαρούμενο σκοπό, κάτι ανάμεσα στην *Κλεμεντίνη* και την *Κουκαράτσα*. Έλεγε:

*Ζώα της Αγγλίας και της Ιρλανδίας,
ζώα από κάθε τόπο και κάθε γωνιά,
στα χαρμόσυνα νέα μου δώστε προσοχή,
η μέρα της λευτεριάς πλησιάζει γοργά.*

*Θα 'ρθει η ευλογημένη μέρα
που ο Τύραννος Άνθρωπος θα νικηθεί
και της Αγγλίας η γόνιμη γη,
στα ζώα θ' ανήκει πέρα ως πέρα.*

*Οι χαλκάδες θα χαθούν απ' τα ρουθούνια,
κι οι σέλες απ' τις ράχες μας θα βγουν,
η σκουριά περιμένει τα σπιρούνια,
και τα καμτσίκια στην πυρά θα πεταχτούν.*

*Τ' αγαθά της φάρμας τούτης,
στάρι και κριθάρι, βρώμη και σανός,
τριφύλλι και φασόλια,
σ' εμάς θ' ανήκουν όλα.*

*Ηλιόλουστοι θα 'ναι της Αγγλίας οι αγροί
·
πιο γάργαρα θα τρέχουν τα νερά,
και πιο γλυκά η αύρα θα φυσά,
την ποθητή στιγμή που θα 'ρθει η λευτεριά.*

Γι' αυτή τη μέρα ριχτείτε στη δουλειά,
γελάδες, ορνίθια, άτια και σκυλιά,
κουνέλια, κατοίκες, γάτες και πουλιά,
μ' αγώνες θα 'ρθει η λύτρωση από τη σκλαβιά.

Ζώα της Αγγλίας και της Ιρλανδίας,
ζώα από κάθε τόπο και κάθε γωνιά,
τα χαρμόσυνα λόγια μου ολόγυρα σκορπίστε,
η μέρα της λευτεριάς πλησιάζει γοργά.

Στο άκουσμα του τραγουδιού, τα ζώα ξετρελάθηκαν.
Πριν ακόμη τελειώσει ο Στρατηγός, είχαν αρχίσει να
το τραγουδούν μόνα τους. Ακόμα και τα πιο κουτά ζώα
είχαν πιάσει το σκοπό και μερικά απ' τα λόγια, κι όσο
για τα εξυπνότερα, όπως τα γουρούνια και οι σκύλοι,
είχαν μάθει το τραγούδι απέξω μέσα σε λίγα λεπτά. Κι
αμέσως, ύστερα από μερικές δοκιμές, όλη η φάρμα
βάλθηκε να τραγουδά τα *Ζώα της Αγγλίας* με φοβερή
ταυτοφωνία. Οι αγελάδες το μούγκριζαν, τα σκυλιά το
γάβγιζαν, τα αρνιά το βέλαζαν, τα άλογα το χρεμέτι-
ζαν, οι πάπιες το έκρωζαν. Και το απολάμβαναν τόσο
πολύ, που το τραγούδησαν πέντε φορές χωρίς διακοπή,
κι ίσως συνέχιζαν το τραγούδι όλη τη νύχτα αν δεν τα
διέκοπτε κάτι.

Δυστυχώς, η οχλοβοή ξύπνησε τον κύριο Τζόουνς,
που πετάχτηκε απ' το κρεβάτι του, σίγουρος πως στην
αυλή είχε μπει αλεπού. Άρπαξε την καραμπίνα που πε-
ρίμενε πάντα σε μια γωνιά του δωματίου του, και πυρο-
βόλησε στο σκοτάδι. Τα σκάγια καρφώθηκαν στον
τοίχο του στάβλου και η συνέλευση διακόπηκε βια-
στικά. Όλα τα ζώα το 'βαλαν στα πόδια και πήγαν στα
κρεβάτια τους. Τα πουλιά πέταξαν στις κούρνιας τους,
τα ζώα ξάπλωσαν στο άχυρο, κι όλη η φάρμα βυθίστηκε
αμέσως στον ύπνο.

Τρεις νύχτες αργότερα, ο γερο-Στρατηγός ξεψύχησε ήρεμα στον ύπνο του. Το κουφάρι του θάφτηκε στην άκρη του περιβολιού.

Αυτό συνέβη στις αρχές του Μάρτη. Στο διάστημα των τριών επόμενων μηνών υπήρξε αρκετή κρυφή δραστηριότητα. Ο λόγος του Στρατηγού είχε εμπνεύσει στα πιο έξυπνα ζώα της φάρμας μια εντελώς καινούρια άποψη για τη ζωή. Δε γνώριζαν πότε θα γινόταν η Επανάσταση που είχε προβλέψει ο Στρατηγός, δεν είχαν κανένα λόγο να σκέφτονται ότι θα γινόταν στη διάρκεια της δικής τους ζωής, αλλά έβλεπαν ξεκάθαρα πως ήταν καθήκον τους να την προετοιμάσουν. Η οργάνωση και η διδασκαλία των άλλων ανατέθηκε φυσικά στα γουρούνια, που γενικώς θεωρούνταν τα πιο έξυπνα απ' όλα τα ζώα. Ανάμεσά τους υπερερούσαν δυο νεαρά γουρούνια, ο Χιονής και ο Ναπολέον, που ο κύριος Τζόουνς τα έτρεφε για πούλημα. Ο Ναπολέον ήταν ένας καλοθρεμμένος χοίρος Μπέρκσαϊρ,

ο μοναδικός Μπέρκσαϊρ στη φάρμα, μάλλον αγριωπός, που φημιζόταν όχι τόσο για τις ρητορικές του ικανότητες, όσο για τη δύναμη που είχε να επιβάλλει τη γνώμη του. Ο Χιονής ήταν πιο ζωντανός από τον Ναπολέοντα, ταχύτερος στη σκέψη και στα λόγια, και πιο επινοητικός, αλλά ο χαρακτήρας του δεν είχε την ίδια ποιότητα. Τα υπόλοιπα αρσενικά γουρούνια της φάρμας δεν ήταν παρά γουρούνια για σφάξιμο. Το πιο γνωστό ανάμεσά τους ήταν ένα μικρό στρουμπουλό γουρούνι που το έλεγαν Γρυλή, με ολοστρογγύλα μάγουλα, σπινθηροβόλα μάτια, σβέλτη κίνηση και με στριγκιά φωνή. Ήταν έξοχος ρήτορας, κι όταν συζητούσε κάποιο δύσκολο θέμα, είχε έναν τρόπο, πηδώντας πέρα δώθε και κουνώντας την ουρά του, να γί-

νεται πολύ πειστικός. Τα άλλα ζώα λέγανε πως είχε την ικανότητα να κάνει το μαύρο άσπρο.

Αυτοί οι τρεις είχαν επεξεργαστεί τις διδαχές του γερο-Στρατηγού, κι είχαν αναπτύξει ένα ολοκληρωμένο σύστημα σκέψης, το οποίο ονόμασαν Ανιμαλισμό. Εφτά νύχτες τη βδομάδα, αφού είχε κοιμηθεί ο κύριος Τζόουνς, οργάνωναν κρυφές συναντήσεις στο στάβλο κι εξηγούσαν τις αρχές του Ανιμαλισμού στους άλλους. Στην αρχή, ήρθαν αντιμέτωποι με μπόλικη ανοησία και αδιαφορία. Μερικά ζώα μιλούσαν για το καθήκον της αφοσίωσης απέναντι στον κύριο Τζόουνς, τον οποίο αποκαλούσαν «Αφέντη», ή έκαναν αφελή σχόλια όπως: «Ο κύριος Τζόουνς μάς ταΐζει. Αν δεν υπήρχε αυτός, θα είχαμε πεθάνει απ' την πείνα». Άλλα έκαναν ερωτήσεις όπως: «Και τι μας νοιάζει εμάς τι θα γίνει όταν θα έχουμε πεθάνει;» ή «Αν η Επανάσταση πρόκειται να γίνει ούτως ή άλλως, τι σημασία έχει αν θα την προετοιμάσουμε ή όχι;», και τα γουρούνια δυσκολεύτηκαν πολύ ώσπου να τους δώσουν να καταλάβουν ότι αυτό ήταν αντίθετο στο πνεύμα του Ανιμαλισμού. Τις πιο ηλίθιες ερωτήσεις τις έκανε η Θελξίππη, η άσπρη φοράδα. Η πρώτη ερώτησή της στον Χιονή ήταν η εξής: «Θα υπάρξει ζάχαρη μετά την Επανάσταση;»

«Όχι» απάντησε απότομα ο Χιονής. «Δεν έχουμε τα

μέσα να φτιάξουμε ζάχαρη στη φάρμα. Εξάλλου, δε θα χρειάζεσαι ζάχαρη. Θα έχεις όσο σανό και βρώμη θέλεις».

«Και θα μ' αφήνουν και τότε να φορώ κορδέλες στη χαίτη μου;» ρώτησε η Θελξίππη.

«Συντρόφισσα» είπε ο Χιονής, «αυτές οι κορδέλες, που τους είσαι τόσο αφοσιωμένη, είναι το σύμβολο της σκλαβιάς σου. Δεν μπορείς να καταλάβεις πως η ελευθερία αξίζει περισσότερο από τις κορδέλες;»

Η Θελξίππη συμφώνησε, αλλά δε φάνηκε να πείστηκε.

Τα γουρούνια αγωνίστηκαν ακόμη περισσότερο να αντικρούσουν τα ψέματα του Μωυσή, του εξημερωμένου κόρακα. Ο Μωυσής, το αγαπημένο ζώο του κυρίου Τζόουνς, ήταν κατάσκοπος και μαρτυριάρης, αλλά ήταν κι έξυπνος συζητητής. Ισχυριζόταν πως γνώριζε την ύπαρξη μιας μυστηριώδους χώρας με το όνομα Ζαχαρένιο Βουνό, όπου πήγαιναν όλα τα ζώα όταν πέθαιναν. Έλεγε πως βρισκόταν κάπου ψηλά στον ουρανό, λίγο πιο πίσω από τα σύννεφα. Στο Ζαχαρένιο Βουνό ήταν Κυριακή εφτά μέρες τη βδομάδα, έβρισκες τριφύλλια όλο το χρόνο, και στους φράχτες φύτρωναν κύβοι ζάχαρη και τούρτες από λιναρόσπορο. Τα ζώα μισούσαν τον Μωυσή, γιατί έλεγε ιστορίες και δε δού-

λευε, αλλά κάποια την πίστευαν την ιστορία του Ζαχαρένιου Βουνού, και τα γουρουνία έπρεπε να παλέψουν σκληρά για να τα πείσουν ότι δεν υπάρχει τέτοιο μέρος.

Οι πιο πιστοί οπαδοί τους ήταν τα δυο άλογα, ο Γροθιάς και η Τριφύλλω. Και τα δυο τους δυσκολεύονταν πολύ να σκεφτούν κάτι από μόνα τους, αλλά απ' τη στιγμή που είχαν αποδεχτεί τα γουρουνία για δασκάλους τους, ρουφούσαν όλα όσα άκουγαν, και τα μετέφεραν στα άλλα ζώα με απλά επιχειρήματα. Δεν απουσίαζαν ποτέ από τις κρυφές συνελεύσεις στο στάβλο, και διηθύναν το τραγούδι *Ζώα της Αγγλίας*, με το οποίο τελείωνε κάθε συνέλευση.

Όπως τελικά αποδείχτηκε, η Επανάσταση πραγματοποιήθηκε νωρίτερα και ευκολότερα απ' ό,τι θα περίμενε κανείς. Στο παρελθόν, ο κύριος Τζόουνς, παρόλο που ήταν πολύ σκληρό αφεντικό, υπήρξε ικανότατος αγρότης, αλλά προς το τέλος τον είχαν βρει πολλές συμφορές. Είχε αποκαρδιωθεί έχοντας χάσει λεφτά σε μια δικαστική υπόθεση, και το είχε ρίξει στο πιωτό. Κάποιες φορές, καθόταν όλη τη μέρα νωχελικά στη καρέκλα του στην κουζίνα, διαβάζοντας εφημερίδες και ταΐζοντας πότε πότε τον Μωυσή ξεροκόμματα βουτηγμένα στην μπίρα. Οι εργάτες του ήταν οκνηροί και ανέντιμοι, τα χωράφια ήταν γεμάτα ζιζάνια, οι σκεπές στα

σπιτάκια χρειάζονταν επισκευή, οι φράχτες ήταν εγκαταλειμμένοι και τα ζώα υποσιτιζονταν.

Έφτασε ο Ιούνιος, κι ο σανός ήταν σχεδόν έτοιμος για να κοπεί. Την παραμονή του Αϊ-Γιαννιού, που ήταν Σάββατο, ο κύριος Τζόουνς πήγε στο Ουίλινγκτον και μέθυσε τόσο πολύ στο «Κόκκινο Λιοντάρι», που δεν μπόρεσε να γυρίσει πριν από το μεσημέρι της Κυριακής. Οι εργάτες είχαν αρμέξει τις αγελάδες νωρίς το πρωί κι είχαν φύγει για να κυνηγήσουν λαγούς, χωρίς να μουν στον κόπο να ταΐσουν τα ζώα. Μόλις γύρισε ο κύριος Τζόουνς, πήγε κατευθείαν να κοιμηθεί, στον καναπέ του σαλονιού, με τα *Νέα του Κόσμου* στο πρσσωπό του· κι έτσι, όταν έφτασε το απόγευμα, τα ζώα ήταν ακόμη θεονήσιμα. Στο τέλος, δεν μπόρεσαν πια να κρατηθούν. Μια από τις αγελάδες έσπασε την πόρτα της αποθήκης με τα κέρατά της, κι όλα τα ζώα άρχισαν να τρώνε μόνα τους απ' τα παχυνά. Τότε ήταν που ξύπνησε κι ο κύριος Τζόουνς. Την επόμενη στιγμή, αυτός και οι τέσσερις άντρες του βρίσκονταν στην αποθήκη, κρατώντας μαστίγια και χτυπώντας προς όλες τις κατευθύνσεις. Αυτό ξεπερνούσε τα όρια που μπορούσαν να ανεχτούν τα πεινασμένα ζώα. Αυθόρμητα, χωρίς τίποτε να έχει προσχεδιαστεί, όρμησαν πάνω στους βασανιστές τους. Ο Τζόουνς και οι άντρες του βρέθη-

καν χτυπημένοι και κλοτσοπατημένοι απ' όλες τις με-
ριές. Η κατάσταση ήταν εκτός ελέγχου. Δεν είχαν δει
ποτέ ζώα να συμπεριφέρονται με τέτοιο τρόπο, και η
ξαφνική εξέγερση των ζωντανών, που είχαν συνηθίσει
να τα ξυλοφορτώνουν και να τα κακομεταχειρίζονται
όποτε τους έκανε κέφι, τους κατατρόμαξε. Ύστερα
από δυο λεπτά, εγκατέλειψαν την προσπάθειά τους να
προστατευτούν και το 'βαλαν στα πόδια. Σε λίγο, και οι
πέντε κατέβαιναν αλαφιασμένοι τον καρδόδρομο που
οδηγούσε στον αμαξωτό, με τα ζώα το κατόπι τους να
τους κυνηγάνε θριαμβευτικά.

Η κυρία Τζόουνς, σαν είδε απ' το παράθυρο της κρε-
βατοκάμαρας τι συνέβαινε, έριξε βιαστικά μερικά πράγ-
ματα σ' ένα ταγάρι και το 'σκασε από άλλο δρόμο. Ο
Μουσής πετάχτηκε απ' την κούρνια του και φτερούγισε
ξοπίσω της, κρώζοντας δυνατά. Στο μεταξύ, τα ζώα,
αφού κυνήγησαν τον κύριο Τζόουνς και τους άντρες του
ώς τον αμαξωτό, φρόντισαν κι έκλεισαν πίσω τους τη σι-
δερένια εξώπορτα. Κι έτσι, χωρίς καλά καλά να καταλά-
βουν τι ακριβώς συνέβαινε, η Επανάσταση είχε επικρα-
τήσει. Ο κύριος Τζόουνς είχε φύγει κλοτσηδόν και η
Φάρμα των Αφεντάδων ήταν πια δικιά τους.

Τα πρώτα πέντε λεπτά, τα ζώα δυσκολεύονταν να πι-
στέψουν στην επιτυχία τους. Η πρώτη τους κίνηση ήταν

να κάνουν το γύρο της φάρμας τροχάδην, σαν να ήθε-
λαν να σιγουρευτούν πως δεν παραμόνευε πουθενά κά-
ποιος άνθρωπος. Στη συνέχεια, έτρεξαν πίσω στα σπι-
τάκια της φάρμας να σβήσουν κάθε ίχνος της μισητής
βασιλείας του Τζόουνς. Το δωμάτιο με τις ιπποσκευές
στην άκρη του στάβλου το έσπασαν. Τα χαλινάρια, οι
χαλκάδες, οι αλυσίδες των σκυλιών, τα τρομερά μαχαί-
ρια που χρησιμοποιούσε ο κύριος Τζόουνς για να ευ-
νουχίζει τα γουρούνια και τα πρόβατα, ρίχτηκαν στο
πηγάδι. Τα γκέμια, τα καπίστρια, οι παρωπίδες, οι τα-
πεινωτικοί ντορβάδες ρίχτηκαν στη φωτιά που έκαιγε
στην αυλή. Το ίδιο και τα καμτσίκια. Όλα τα ζώα χορο-
πηδούσαν απ' τη χαρά τους, βλέποντας τα καμτσίκια
στις φλόγες. Ο Χιονής μάλιστα, πέταξε στη φωτιά και
τις κορδέλες με τις οποίες στόλιζαν τις χαίτες και τις
ουρές των αλόγων όταν γίνονταν παζάρια.

«Οι κορδέλες» είπε, «πρέπει να θεωρηθούν ρούχα,
και τα ρούχα θυμίζουν τους ανθρώπους. Τα ζώα πρέπει
να είναι γυμνά».

Ακούγοντας αυτά τα λόγια, ο Γροθιάς πήγε κι έφερε
το ψάθινο καπέλο που φορούσε το καλοκαίρι για να
μην ενοχλούν οι μύγες τα αυτιά του, και το πέταξε με τα
υπόλοιπα στη φωτιά.

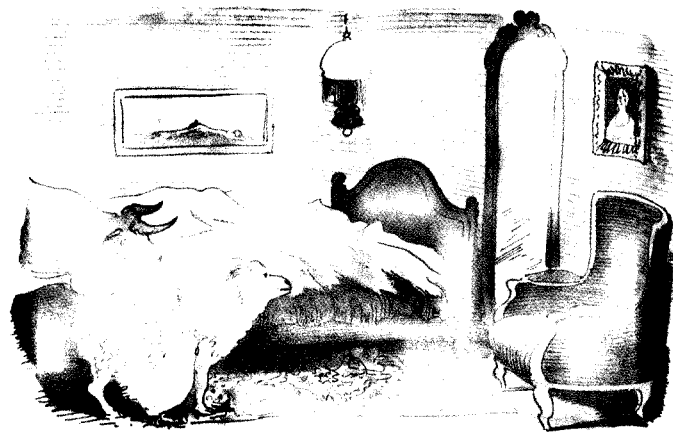
Μέσα σε λίγη ώρα, τα ζώα είχαν καταστρέψει οτιδή-

ποτε τους θύμιζε τον κύριο Τζόουνς. Ο Ναπολέων τα πήγε πίσω στο υπόστεγο και μοίρασε στο καθένα διπλή μερίδα καλαμπόκι, και στα σκυλιά από δύο μπισκότα. Κατόπιν τραγούδησαν επτά φορές στη σειρά τα *Ζώα της Αγγλίας*, μετά βολεύτηκαν για ύπνο και κοιμήθηκαν όπως δεν είχαν κοιμηθεί ποτέ μέχρι τότε.

Εύπνησαν την αυγή, όπως το συνήθιζαν, κι όταν ξαφνικά θυμήθηκαν τα θρυλικά γεγονότα που είχαν συμβεί, έτρεξαν όλα μαζί στο λιβάδι. Λίγο πιο κάτω απ' το βοσκότοπο υπήρχε ένας μικρός λόφος απ' όπου μπορούσες να δεις σχεδόν όλη τη φάρμα. Τα ζώα έτρεξαν βιαστικά στην κορυφή κι έμειναν ν' ατενίζουν γύρω τους στο καθαρό φως της ημέρας. Ήταν δικά τους! Όπου κι αν έπεφτε η ματιά τους, ήταν όλα δικά τους! Στην παραζάλη της σκέψης αυτής, άρχισαν γεμάτα χαρά τα σκιρτήματα και τα ξέφρενα τινάγματα στον αέρα. Κυλιόνταν στη δροσιά, έκοβαν τούφες απ' το γλυκό καλοκαιριάτικο χορτάρι, κλότσαγαν σβόλους φτιαγμένους από μαύρο χώμα κι απολάμβαναν την πλούσια ευωδιά του. Στη συνέχεια, έκαναν το γύρο της φάρμας για να την επιθεωρήσουν, και θαύμασαν κατάπληκτα τα οργωμένα χωράφια με το στάρι, το περιβόλι με τα δέντρα, τη λιμνούλα και το δασάκι. Ήταν σαν να μην τα είχαν ξαναδεί ποτέ, κι ακόμη και τώρα δυσκο-

λεύονταν να πιστέψουν πως ήταν όλα δικά τους.

Έπειτα γύρισαν πίσω στη φάρμα και σταμάτησαν αμίλητα μπροστά απ' την πόρτα της αγροικίας. Ήταν κι αυτή δική τους, αλλά φοβόντουσαν να μπούνε μέσα. Ένα λεπτό αργότερα, ο Χιονής κι ο Ναπολέων σκούνησαν την πόρτα με τον ώμο τους, και τα ζώα πέρασαν μέσα στη σειρά, βαδίζοντας πολύ προσεχτικά μην τυχόν κάνουν καμιά ζημιά. Περιπατούσαν από δωμάτιο σε δωμάτιο στα νύχια των ποδιών τους, μιλώντας απ' το φόβο τους ψιθυριστά, και κοιτούσαν με δέος την απίστευτη πολυτέλεια γύρω τους, τα κρεβάτια με τα που-

πουλένια στρώματα, τους καθρέφτες, το χαλί από τις Βρυξέλλες, το κάδρο με τη λιθογραφία της Βικτωρίας πάνω απ' το τζάκι του σαλονιού. Καθώς κατέβαιναν τις σκάλες, ανακάλυψαν πως έλειπε η Θελεξίπη. Γύρισαν πίσω και τη βρήκαν στην καλή κρεβατοκάμαρα. Είχε πάρει μια γαλάζια κορδέλα απ' την τουαλέτα της κυρίας Τζόουνς, την είχε βάλει στον ώμο της και θαύμαζε τον εαυτό της στον καθρέφτη μ' έναν τρόπο πολύ σαχλό. Τα υπόλοιπα ζώα τη μάλωσαν και βγήκαν απ' το δωμάτιο. Μερικά χοιρομέρια που κρέμονταν στην κουζίνα τα πήραν για να τα θάψουν, και το βαρέλι με την μπίρα στο κελάρι άνοιξε στα δυο με μια κλοτσιά που του 'δωσε ο Γροθιάς. Τίποτε άλλο δεν άγγιξαν στο σπίτι. Πάρθηκε ομόφωνα η απόφαση να διατηρηθούν το σπίτι ως μουσείο. Όλα συμφώνησαν πως κανένα ζώο δε θα κατοικήσει σ' αυτό.

Τα ζώα πήραν το πρωινό τους, κι ύστερα από λίγο, ο Χιονής κι ο Ναπολέων τα φώναξαν να μαζετούν ξανά.

«Σύντροφοι» είπε ο Χιονής, «έχει πάει έξι και μισή κι έχουμε ολόκληρη μέρα μπροστά μας. Σήμερα θα ξεκινήσουμε το θέρισμα του σανού. Προηγουμένως όμως, πρέπει να μας απασχολήσει κάτι άλλο».

Τα γουρουνία αποκάλυψαν πως τους τρεις τελευταίους μήνες είχαν μάθει μόνα τους γραφή και ανάγνωση,

από ένα παλιό αλφαβητάρι των παιδιών του κυρίου Τζόουνς, που το είχαν πετάξει στο σωρό των σκουπιδιών. Ο Ναπολέων έστειλε να φέρουν δοχεία με άσπρη και μαύρη μπογιά και κίνησε για τη μεγάλη σιδερένια πύλη που έβγαζε στον αμαξωτό. Κατόπιν ο Χιονής –που ήταν ο καλύτερος στο γράψιμο– πήρε ένα πινέλο ανάμεσα στα νύχια του, έσβησε πάνω από την πόρτα την επιγραφή Η ΦΑΡΜΑ ΤΩΝ ΑΦΕΝΤΑΔΩΝ, και στη θέση της έγραψε Η ΦΑΡΜΑ ΤΩΝ ΖΩΩΝ. Αυτό το όνομα θα είχε η φάρμα από δω και στο εξής. Στη συνέχεια, γύρισαν στα σπιτάκια, όπου ο Ναπολέων και ο Χιονής, αφού ζήτησαν να τους φέρουν μια σκάλα, πήγαν και την έστησαν στον τοίχο της μεγάλης σιταποθήκης. Εξήγησαν ότι ύστερα από μελέτη τριών μηνών τα γουρουνία είχαν καταφέρει να συνοψίσουν τις αρχές του Ανιμαλισμού σε Εφτά Εντολές. Τούτες τις Εντολές θα τις έγραφαν τώρα στον τοίχο. Θα αποτελούσαν μια αμετάβλητη νομοθεσία, σύμφωνα με την οποία θα περνούσαν τη ζωή τους όλα τα ζώα της φάρμας. Ο Χιονής ανέβηκε στη σκάλα με κάποια δυσκολία –δεν ήταν κι εύκολο για ένα γουρουνί να κρατήσει την ισορροπία του– και στρώθηκε στη δουλειά. Ο Γρυλής, λίγα σκαλιά πιο κάτω, του κρατούσε το δοχείο με την μπογιά. Οι Εντολές γράφτηκαν με μεγάλα άσπρα γράμματα πάνω στον

πισσαρισμένο τοίχο και μπορούσαν να διαβαστούν από τριάντα μέτρα μακριά. Ήταν οι εξής:

ΟΙ ΕΦΤΑ ΕΝΤΟΛΕΣ

1. Ό,τι περπατάει στα δυο του πόδια, είναι εχθρός.
2. Ό,τι περπατάει στα τέσσερα ή έχει φτερούγες, είναι φίλος.
3. Κανένα ζώο δε θα φορά ρούχα.
4. Κανένα ζώο δε θα κοιμάται σε κρεβάτι.
5. Κανένα ζώο δε θα πίνει οينوπνευματώδη.
6. Κανένα ζώο δε θα σκοτώνει το άλλο.
7. Όλα τα ζώα είναι ίσα.

Ήταν πολύ καθαρά γραμμένες, και με εξαίρεση εκείνο το «φίλος» που ήταν γραμμένο «φύλος», κι ένα από τα «ς» που ήταν ανάποδο, η ορθογραφία ήταν ολόσωστη. Ο Χιονής τις διάβασε μεγαλόφωνα για να τις ακούσουν όλοι. Όλα τα ζώα συμφώνησαν μ' ένα κούνημα του κεφαλιού, και τα πιο έξυπνα άρχισαν αμέσως να μαθαίνουν τις Εντολές απέξω.

«Και τώρα, σύντροφοι!» αναφώνησε ο Χιονής, πετώντας κάτω το πινέλο, «όλοι στο χωράφι! Είναι ζήτημα

τιμής – θα θερίσουμε το σανό πιο γρήγορα απ' τον κύριο Τζόουνς και τους άντρες του».

Εκείνη τη στιγμή όμως, οι τρεις αγελάδες που έδειχναν εδώ και ώρα ανήσυχες, άφησαν ν' ακουστεί ένα δυνατό μουγκρητό. Δεν τις είχαν αρμέξει τις τελευταίες είκοσι τέσσερις ώρες και κόντευαν να σκάσουν. Ύστερα από σύντομη σκέψη, τα γουρούνια έστειλαν να φέρουν κάδους και άρμεξαν με τα ποδαράκια τους τις αγελάδες, και μάλιστα επιτυχώς. Γέμισαν γρήγορα πέντε κάδους με αφριστό παχύ γάλα, ενώ τα περισσότερα ζώα παρακολουθούσαν σαστισμένα.

«Τι θα το κάνουμε όλο αυτό το γάλα;» ρώτησε κάποιος.

«Ο Τζόουνς μερικές φορές ανακάτευε λίγο απ' αυτό στα πίτουρά μας» είπε μια απ' τις κότες.

«Μην ασχολείστε με το γάλα, σύντροφοι!» αναφώνησε ο Ναπολέων, και μπήκε μπροστά απ' τους κάδους. «Θα το φροντίσουμε κι αυτό. Το θέρισμα είναι πιο σημαντικό. Ο σύντροφος Χιονής θα σας δείξει το δρόμο. Σε λίγο θα έρθω κι εγώ. Εμπρός, σύντροφοι! Ο σανός περιμένει!»

Κι έτσι, τα ζώα ξεκίνησαν για το χωράφι για ν' αρχίσουν το θερισμό. Όταν όμως επέστρεψαν το απόγευμα, παρατήρησαν πως το γάλα είχε εξαφανιστεί.

3

Πόσο μόχθησαν και ιδρώσαν ώσπου να μαζέψουν το σανό! Οι κόποι τους όμως ανταμείφθηκαν, γιατί η σοδειά ήταν πολύ μεγαλύτερη απ' όσο περίμεναν.

Μερικές φορές η δουλειά ήταν πολύ σκληρή. Τα εργαλεία είχαν σχεδιαστεί για τους ανθρώπους κι όχι για τα ζώα. Η μεγαλύτερη δυσκολία ήταν ότι κανένα απ' τα ζώα δεν μπορούσε να σταθεί στα δυο του πόδια και να χρησιμοποιήσει εργαλείο. Τα γουρούνια, βέβαια, ήταν τόσο έξυπνα, που πάντα έβρισκαν μια λύση σε κάθε πρόβλημα. Όσο για τα άλογα, γνώριζαν κάθε σπιθαμή του χωραφιού και ήξεραν όλα τα μυστικά του θερισμού και της τσουγκράνας πολύ καλύτερα από τον Τζόουνς και τους άντρες του. Τα γουρούνια στην πραγματικότητα δε δούλευαν, παρά μόνο καθοδηγούσαν και επέβλεπαν τα άλλα. Με τις ανώτερες γνώσεις τους ήταν φυσικό και δεδομένο να είναι αυτά οι αρχηγοί. Ο Γρο-

θιάς και η Τριφύλλω ζεύτηκαν τη θεριστική μηχανή και την τσουγκράνα –τους ήταν άχρηστα πια τα γκέμια και τα χαλινάρια– κι έφερναν γύρους όλο το χωράφι, έχοντας ένα γουρούνι να τους ακολουθεί και να τους φωνάζει: «Μπρος, σύντροφοι!» ή «Φτάνει, σύντροφοι!», ανάλογα με την περίσταση. Κι όλα τα ζώα, ακόμη και τα πιο ταπεινά, μάζευαν σανό κι έφτιαχναν θημωνιές. Ός και οι πάπιες κι οι κότες δούλευαν σκληρά, μεταφέροντας πέρα δώθε μικρά χερόβολα σανού με το ράμφος τους.

Τελικά, κατάφεραν και τέλειωσαν το θερισμό δυο μέρες πιο νωρίς απ' ό,τι τελείωνε συνήθως ο Τζόουνς με τους άντρες του. Κι επιπλέον, ήταν η πιο πλούσια σοδειά που είχε γνωρίσει ποτέ η φάρμα. Δεν υπήρξε καμιά σπατάλη. Οι κότες και οι χήνες με τη διαπεραστική ματιά τους μάζεψαν και το τελευταίο αχυράκι. Και κανένα από τα ζώα της φάρμας δε διανοήθηκε να κλέψει ούτε μια μπουκιά.

Όλο το καλοκαίρι, η δουλειά στη φάρμα πήγε ρολόι. Τα ζώα ήταν ευτυχισμένα όσο ποτέ δεν είχαν φανταστεί. Κάθε μπουκιά φαΐ ήταν μεγάλη απόλαυση, τώρα που το φαγητό ήταν πραγματικά δικό τους, απ' τη δική τους παραγωγή, και δεν τους το είχε μοιράσει με το σταγονόμετρο το δύστροπο αφεντικό τους. Κι έχοντας

βγάλει πια απ' τη μέση τα παρασιτικά κι άχρηστα όντα, τους ανθρώπους, υπήρχε περισσότερη τροφή για όλους. Υπήρχε και περισσότερο καθισιό, αν και τα ζώα δεν ήταν καθόλου συνηθισμένα σ' αυτό. Συνάντησαν δυσκολίες πολλές, όπως για παράδειγμα, όταν έφτασε ο καιρός και θέρισαν το στάρι, αναγκάστηκαν να το αλωνίσουν με την παλιά μέθοδο και ξεχώρισαν το άχυρο φυσώντας με το στόμα, αφού στη φάρμα δεν υπήρχε αλωνιστική μηχανή. Τα γουρούνια όμως με την εξυπνάδα τους, κι ο Γροθιάς με την τρομερή μυϊκή του δύναμη, κατάφεραν να ξεπερνούν κάθε εμπόδιο. Ο Γροθιάς ήταν το καμάρι όλων. Δούλευε σκληρά και τον καιρό του Τζόουνς, αλλά τώρα έφτανε να βγάξει δουλειά για τρία άλογα. Υπήρχαν μέρες που όλο το βάρος της δουλειάς έπεφτε στους γερούς του ώμους. Ολημερίς έσπρωχνε και τράβαγε κι ήταν πάντα πρόθυμος για τις πιο βαριές δουλειές. Είχε συμφωνήσει μ' ένα από τα κοκόρια να τον ξυπνάει κάθε αυγή μισή ώρα νωρίτερα απ' τους άλλους, κι έκανε εθελοντικά τις πιο αναγκαίες αγγαρείες, πριν αρχίσει τις συνηθισμένες εργασίες της μέρας. Η θέση του σε κάθε πρόβλημα, σε κάθε αναποδιά, ήταν: «Θα δουλέψω ακόμη πιο σκληρά!», που το είχε κάνει προσωπικό του σύνθημα.

Όλα τα ζώα δούλευαν σύμφωνα με τις ικανότητές

τους. Οι κότες και οι πάπιες, για παράδειγμα, μάζεψαν στο θερισμό πέντε μόδια σάρι, τοιμπώντας τους σπόρους που είχαν πέσει στο χώμα. Κανείς δεν έλεβε, κανείς δεν γκρίνιαζε για τη μερίδα του, και οι καβγάδες, οι δαγκωματιές και οι ζήλιες του παλιού καιρού είχαν σχεδόν εξαφανιστεί. Κανείς δεν έκανε κοπάνα απ' τη δουλειά, ή καλύτερα, σχεδόν κανείς. Η αλήθεια ήταν πως η Θελξίπτη δεν τα κατάφερε να σηκώνεται νωρίς το πρωί, και είχε βρει τρόπο να παρατάει στη μέση τη δουλειά, με την πρόφαση πως είχε μπει στην οπλή της ένα πετραδάκι. Και η γάτα είχε κάπως περίεργη συμπεριφορά. Γρήγορα παρατήρησαν όλοι πως όταν υπήρχε δουλειά, η γάτα είχε γίνει καπνός. Εξαφανίζονταν ώρες κι ύστερα παρουσιαζόταν την ώρα του φαγητού ή κατά το απογευματάκι, όταν είχε τελειώσει η δουλειά, σαν να μην έτρεχε τίποτα. Έβρισκε όμως πάντα τόσο καλές δικαιολογίες και χουρχουρίζε τόσο τρυφερά, που ήταν αδύνατον να μην πιστέψεις στις καλές της προθέσεις. Ο γερο-Βενιαμίν, ο γαιδαράκος, δεν είχε αλλάξει και πολύ από τον καιρό της Επανάστασης. Δούλευε με τον ίδιο αργό και πεισματάτικο τρόπο, όπως συνήθιζε και τον καιρό του Τζόουνς, χωρίς να αποφεύγει τίποτε, αλλά και χωρίς να δείχνει προθυμία για παραπάνω δουλειά. Κι όσο για την Επανάσταση

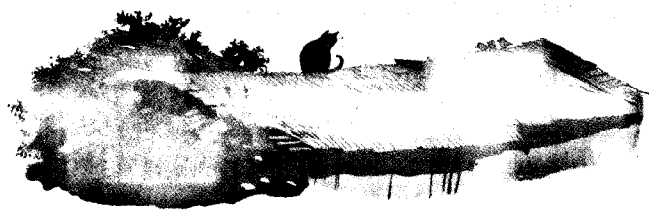
και τα αποτελέσματά της, δεν εξέφραζε ποτέ την αποψη του. Όσες φορές τον ρωτούσαν αν ήταν πιο ευτυχισμένος τώρα που δεν υπήρχε ο Τζόουνς, απαντούσε: «Τα γαιδούρια ζουν πολλά χρόνια. Κανείς από σας δεν έχει δει ποτέ πεθαμένο γαιδούρι» –περιμένοντας από τα άλλα ζώα να καταλάβουν την αινιγματική του απάντηση.

Η Κυριακή ήταν αργία. Παίρνανε πρωινό μια ώρα αργότερα απ' τη συνηθισμένη, και μετά έκαναν μια τελετή απ' όπου δεν έλειπε ποτέ κανένας. Αρχίζαν με την έπαρση της σημαίας. Ο Χιονής είχε βρει στο δωμάτιο με τα χάμους ένα παλιό πράσινο τραπεζομάντιλο της κυρίας Τζόουνς κι είχε ζωγραφίσει πάνω του με άσπρη μπογιά ένα κέρατο και μια οπλή. Την ανέβαζαν κάθε Κυριακή πρωί στον ιστό που βρισκόταν στον κήπο. Η σημαία ήταν πράσινη, εξηγούσε ο Χιονής, γιατί παρίστανε τα πράσινα λιβάδια της Αγγλίας, ενώ η οπλή και το κέρατο συμβόλιζαν τη μελλοντική Δημοκρατία των Ζώων, όταν πια η ανθρώπινη φυλή θα 'χε πέρα για πέρα συντριβεί. Μετά την έπαρση της σημαίας, όλα τα ζώα έμπαιναν στη γραμμή και πήγαιναν στη μεγάλη σιταποθήκη για τη γενική τους συνέλευση, την οποία ονόμαζαν Συγκέντρωση. Εκεί προγραμματίζαν τις δουλειές της ερχόμενης βδομάδας και μελετούσαν τις διά-

φορες προτάσεις –που τις υπέβαλλαν πάντα τα γουρούνια. Τα υπόλοιπα ζώα είχαν μάθει πώς να ψηφίζουν, αλλά δεν μπορούσαν να σκεφτούν καμιά ιδέα από μόνα τους. Ο Χιονής κι ο Ναπολέων ήταν οι πιο μαχητικοί στις συζητήσεις. Είχε παρατηρηθεί, ωστόσο, πως δε συμφωνούσαν ποτέ μεταξύ τους. Όποια πρόταση κι αν έκανε ο ένας, ο άλλος ήταν πάντα αντίθετος. Ακόμη κι όταν πάρθηκε η απόφαση –στην οποία δεν έφερε κανείς αντίρρηση– να χρησιμοποιούν το μικρό λιβάδι πίσω απ' το δεντρόκηπο ως τόπο ανάπαυσης για τα γέρικα ζώα, ξέσπασε θυελλώδης διαμάχη σχετικά με τη σωστή ηλικία απόσυρσης κάθε ζώου απ' τη δουλειά. Η Συγκέντρωση πάντα τελείωνε με τα *Ζώα της Αγγλίας*, και το απόγευμα ήταν αφιερωμένο στη διασκέδαση.

Τα γουρούνια είχαν στήσει το επιτελείο τους στο δωμάτιο με τις ιπποσκευές. Μέσα εκεί, τα απογεύματα, μελετούσαν σιδηρουργία, ξυλουργική και άλλες χρήσιμες τέχνες, από βιβλία που είχαν πάρει από το σπίτι. Ο Χιονής μάλιστα, καταπιάστηκε με την οργάνωση των ζώων σε επιτροπές κι αποδείχτηκε χαλκέντερος σ' αυτό. Συγκρότησε την Επιτροπή Παραγωγής Αυγών για τις κόττες, την Επιτροπή Καθαρών Ουρών για τις αγελάδες, την Επιτροπή Εκπαιδεύσεως Αγρίων Συντρόφων με στόχο την εξημέρωση των αρουραίων και των λαγών,

την Επιτροπή Λευκότερου Μαλλιού για τα πρόβατα, και πολλές άλλες, κι επιπλέον, δημιούργησε τμήματα ανάγνωσης και γραφής. Στο σύνολό τους τα προγράμματα σημείωσαν αποτυχία. Η προσπάθεια, για παράδειγμα, της εξημέρωσης των άγριων ζώων εγκαταλείφθηκε στη στιγμή, γιατί εξακολουθούσαν να συμπεριφέρονται με τον τρόπο που ήξεραν, κι όταν τα μεταχειρίζονταν μεγαλόψυχα, αυτά απλώς το εκμεταλλεύονταν. Η γάτα έγινε

μέλος της Επιτροπής Εκπαιδεύσεως κι ανέπτυξε για μερικές μέρες μεγάλη δραστηριότητα. Μια μέρα, την είδαν καθισμένη στη στέγη να μιλάει με κάτι σπουργίτια που στέκονταν λίγο πιο κει και δεν μπορούσε να τα φτάσει. Τους εξηγόυσε πως τώρα πια όλα τα ζώα ήταν αδέρφια, και πως όποιο σπουργίτι ήθελε, μπορούσε να κουρνιαώσει στο πόδι της. Τα σπουργίτια, όμως, κράτησαν τις αποστάσεις τους απ' τη γάτα.

Τα τμήματα ανάγνωσης και γραφής, πάντως, είχαν μεγάλη επιτυχία. Ως το φθινόπωρο, σχεδόν όλα τα ζώα είχαν μάθει λίγα γράμματα.

Τα γουρούνια ήξεραν να διαβάζουν και να γράφουν τέλεια. Τα σκυλιά είχαν μάθει να διαβάζουν αρκετά καλά, αλλά το μόνο που τα ενδιέφερε, ήταν οι Εφτά Εντολές. Η Μπεεμπέεκα η κατσίκα ήξερε να διαβάζει καλύτερα από τα σκυλιά, και μερικές φορές, τα βράδια, διάβαζε στους άλλους αποκόμματα από εφημερίδες που έβρισκε στο σωρό των σκουπιδιών. Ο Βενιαμίν διάβαζε το ίδιο καλά με τα γουρούνια, αλλά δεν αξιοποιούσε καθόλου το ταλέντο του. Έλεγε πως, απ' όσο ήξερε, δεν υπήρχε τίποτα που ν' αξίζει τον κόπο να το διαβάσει. Η Τριφύλλω είχε μάθει όλη την αλφαβήτα, αλλά δεν τα κατάφερνε να σχηματίσει ολόκληρες λέξεις. Ο Γροθιάς δεν προχώρησε πέρα από το Δ. Σχημάτιζε στο χώμα με την τεράστια οπλή του το Α, το Β, το Γ και το Δ, κι έπειτα καθόταν και τα κοίταζε με τ' αυτιά ριγμένα πίσω, τινάζοντας τη φράντζα του καμιά φορά, βάζοντας του κάκου τα δυνατά του να θυμηθεί ποιο γράμμα έρχεται μετά. Κάποιες φορές έδειχνε να έχει μάθει και το Ε, το Ζ, το Η και το Θ, αλλά εκεί που έλεγε πως τα 'μαθε, εκεί διαπίστωνες πως είχε ξεχάσει το Α, το Β, το Γ και το Δ. Στο τέλος, αποφάσισε να αρκε-

πει στα τέσσερα πρώτα γράμματα και τα έγραφε μια δυο φορές την ημέρα για να φρεσκάρει τη μνήμη του. Η Μπεεμπέεκα δε δέχτηκε να μάθει παρά μονάχα τα γράμματα που σχημάτιζαν το όνομά της. Τα σχεδίαζε προσεχτικά με κλωναράκια, τα στόλιζε με λουλουδάκια και μετά έκανε κύκλους ολόγυρά τους με καμάρι.

Κανένα από τα άλλα ζώα της φάρμας δεν έμαθε ποιο γράμμα ήταν μετά το Α. Γρήγορα έγινε αντιληπτό πως τα πιο κουτά ζώα, τα πρόβατα, οι κότες και οι πάπιες, ήταν ανίκανα να μάθουν απέξω και τις Εφτά Εντολές. Ύστερα από πολλή σκέψη, ο Χιονής δήλωσε πως οι Εφτά Εντολές θα συνοψίζονταν σε ένα απλό ρητό: «Τα τετράποδα καλά, τα δίποδα κακά». Αυτό, όπως είπε, εμπεριείχε τη βασική αρχή του Ανιμαλισμού. Κι όποιος το ενστερνιζόταν, θα ήταν άτρωτος από ανθρώπινες επιρροές. Στην αρχή, τα πουλιά αντέδρασαν, γιατί είχαν κι αυτά δύο πόδια, αλλά ο Χιονής τούς απέδειξε πως είχαν άδικο.

«Οι πτερούγες των πουλιών» είπε, «είναι όργανα που βοηθούν στο πέταγμα, δεν είναι όργανα για να κάνουν δουλειές. Γι' αυτό πρέπει να θεωρούνται πόδια. Τα χέρια είναι αυτά που κάνουν τον άνθρωπο να ξεχωρίζει, και με τα χέρια γίνονται όλα τα κακά».

Τα πουλιά δεν κατάλαβαν τι ακριβώς τους είχε πει ο

Χιονής, αλλά δέχτηκαν την ερμηνεία του. Κι όλα τα ζώα, ακόμη και τα πιο ταπεινά, βάλθηκαν να μάθουν απέξω το καινούριο ρητό, που γράφτηκε στον τελευταίο τοίχο της σιταποθήκης, πάνω από τις Εφτά Εντολές και με μεγαλύτερα γράμματα: ΤΑ ΤΕΤΡΑΠΟΔΑ ΚΑΛΑ, ΤΑ ΔΙΠΟΔΑ ΚΑΚΑ. Στα πρόβατα άρεσε τόσο πολύ, που όταν έβοσκαν στο λιβάδι, άρχιζαν όλα μαζί να βελάζουν: «Τα τετράποδα καλά, τα δίποδα κακά! Τα τετράποδα καλά, τα δίποδα κακά!», ώρες ολόκληρες, χωρίς να κουράζονται καθόλου.

Ο Ναπολέων δεν έδειξε ενδιαφέρον για τις επιτροπές του Χιονή. Ήταν της γνώμης ότι η εκπαίδευση των νέων ήταν πολύ πιο σημαντική απ' την εκπαίδευση των ενηλίκων. Η Σουλτάνα κι η Γαβγούλα γέννησαν την ίδια εποχή, μετά το θερισμό, εννιά γερά κουταβάκια. Μόλις έκοψαν το γάλα απ' τις μάνες τους, τα πήρε κοντά του ο Ναπολέων, λέγοντας πως θα αναλάβει ο ίδιος την ανατροφή τους. Τα ανέβασε σ' ένα πατάρι, όπου μόνο με σκάλα απ' το δωμάτιο με τις ιπποσκευές μπορούσε να φτάσει κανείς. Εκεί τα κράτησε σε τέτοια απομόνωση, που σύντομα όλη η φάρμα είχε ξεχάσει την ύπαρξή τους.

Το μυστήριο με την εξαφάνιση του γάλακτος εξιχνιάστηκε γρήγορα. Το ανακάτευαν κάθε μέρα τα γουρού-

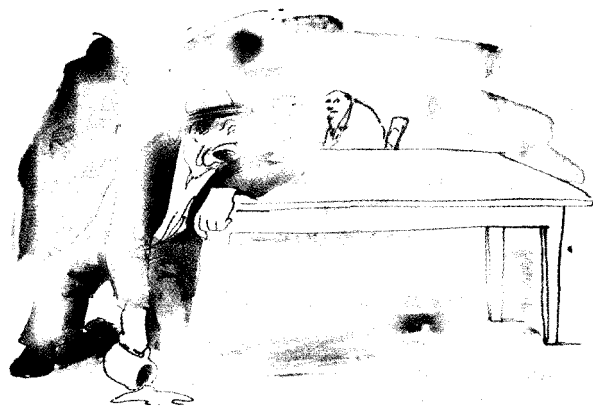
νια στα πίτουρά τους. Στο περιβόλι, τα πρώιμα μήλα είχαν αρχίσει να ωριμάζουν κι ο αγέρας τα σκορπούσε δεξιά κι αριστερά. Τα ζώα είχαν θεωρήσει βέβαιο πως θα τα μοίραζαν ίσα μεταξύ τους, ώσπου, μια μέρα, βγήκε διαταγή πως όλα τα μήλα έπρεπε να μαζευτούν και να μεταφερθούν στο δωμάτιο με τα χάμουρα προς αποκλειστική χρήση των γουρουνιών. Κάποια από τα ζώα άρχισαν να μουρμουρίζουν, αλλά χωρίς αποτέλεσμα. Στο θέμα αυτό, όλα τα γουρουνία ήταν σύμφωνα, ακόμη κι ο Χιονής κι ο Ναπολέων. Ανέθεσαν στον Γρυλή να δώσει στα υπόλοιπα ζώα τις απαραίτητες εξηγήσεις.

«Σύντροφοι!» φώναξε δυνατά. «Ελπίζω να μη φαντάζεστε ότι εμείς τα γουρουνία το κάνουμε αυτό για λόγους εγωισμού ή προνομίων. Στην πραγματικότητα, πολλοί από μας σιχαίνονται το γάλα και τα μήλα. Κι εγώ ο ίδιος τα σιχαίνομαι. Ο μόνος λόγος που τα παίρνουμε, είναι γιατί πρέπει να φροντίσουμε την υγεία μας. Το γάλα και τα μήλα, κι αυτό έχει αποδειχτεί επιστημονικά, σύντροφοι, περιέχουν συστατικά απαραίτητα για την ευημερία των γουρουνιών. Εμείς τα γουρουνία παράγουμε πνευματικό έργο. Όλη η διαχείριση και η οργάνωση αυτής της φάρμας εξαρτάται από εμάς. Μέρα και νύχτα φροντίζουμε για την καλοπέρασή σας.

Κι αν τρώμε τα μήλα και πίνουμε το γάλα, το κάνουμε για το δικό σας το καλό. Αναλογίστε τι θα γινόταν αν εμείς τα γουρούνια παραμελούσαμε το καθήκον μας; Ο Τζόουνς θα γύριζε πίσω στη στιγμή! Όπως το ακούσατε, ο Τζόουνς θα γύριζε πίσω! Να 'στε σίγουροι γι' αυτό, σύντροφοι» ξεφώνισε ο Γρυλός, πηδώντας πέρα δώθε και κουνώντας την ουρά του. «Μπας και υπάρχει ανάμεσά σας κανένας που να θέλει τον Τζόουνς πίσω;»

Το μόνο πράγμα που τα ζώα ήξεραν με απόλυτη βεβαιότητα, ήταν πως δεν ήθελαν με κανέναν τρόπο να ξαναγυρίσει ο Τζόουνς. Δεν είχαν λοιπόν και να προσθέσουν τίποτα. Η επιτακτική ανάγκη της καλής διατροφής των γουρουνιών ήταν αναμφισβήτητη. Κι έτσι, συμφωνήθηκε ομόφωνα πως το γάλα και τα μήλα που έπεφταν –καθώς κι αυτά που θα μάζευαν αργότερα– θα προοριζόνταν αποκλειστικά για τα γουρούνια.

Προς το τέλος του καλοκαιριού, τα νέα για τη Φάρμα των Ζώων είχαν εξαπλωθεί στη μισή επαρχία. Κάθε μέρα, ο Χιονός και ο Ναπολέων έστελναν σμήνη περιστεριών, δασκαλεμένα ν' ανακατεύονται με τα ζώα στις γειτονικές φάρμες, να τους διηγούνται την ιστορία της Επανάστασης και να τα μαθαίνουν τα Ζώα της Αγγλίας.

Τον περισσότερο απ' αυτό τον καιρό, ο κύριος Τζόουνς τον περνούσε στο «Κόκκινο Λιοντάρι», στο Ουίλινγκτον, παραπονούμενος σ' όποιον έβρισκε να τον ακούσει για την τερατώδη αδικία που είχε γίνει σε βάρος του από μερικά ανεπρόκοπα ζώα που τον έδιωξαν κακήν κακώς από το σπίτι του. Οι άλλοι κτηματίες συμμερίζονταν τον πόνο του, αλλά στην αρχή δεν του πρόσφεραν και μεγάλη βοήθεια. Βαθιά μέσα του, ο καθένας κρυφομελετούσε πώς θα μπορούσε να επωφεληθεί από την κακοτυχία του Τζόουνς. Ευτυχώς, οι ιδιοκτήτες των άλλων δύο κτημάτων που γειτόνευαν με τη Φάρμα των Ζώων βρίσκονταν συνεχώς στα μαχαίρια. Το ένα, που το έλεγαν Αλεπόδαρος, ήταν ένα μεγάλο εγκαταλειμμένο κτήμα, που κόντευε να γίνει δάσος. Όλοι του οι βοσκότοποι είχαν καταστραφεί κι οι φράχτες του ήταν σε άθλια κατάσταση. Ο ιδιοκτήτης, ο κύριος Πίλκινγκτον, ήταν ένας χασομέρης κτηματίας, που περνούσε τον καιρό του ψαρεύοντας ή κυνηγώντας, ανάλογα με την εποχή. Το άλλο κτήμα, με το όνομα Μοσχολίβαδο, ήταν μικρότερο και καλύτερα διατηρημένο. Ο ιδιοκτήτης του ήταν κάποιος κύριος Φρέντερικ, ένας σκληρός και πανούργος άντρας, μόνιμα μπλεγμένος σε δίκες, που είχε τη φήμη ότι έκανε σκληρά παζάρια. Αυτοί οι δυο μισούσαν τόσο πολύ ο ένας τον άλλον, που

ακόμη κι όταν είχαν κοινά συμφέροντα να υπερασπιστούν, δεν κατάφεραν ποτέ να έρθουν σε συμφωνία.

Παρ' όλ' αυτά, ήταν κι οι δυο πολύ θορυβημένοι απ' την εξέγερση στη Φάρμα των Ζώων και είχαν αγωνία μην τυχόν μάθουν και τα δικά τους ζώα τα συμβάντα. Στην αρχή, προσποιήθηκαν πως κορόιδευαν την ιδέα να διοικείται μια φάρμα από τα ίδια της τα ζώα. Έλεγαν πως όλη η ιστορία θα τέλειωνε σε δεκαπέντε μέρες. Διέδιδαν ότι τα ζώα της Φάρμας των Αφεντάδων (επέμεναν να την αποκαλούν Φάρμα των Αφεντάδων, γιατί δεν μπορούσαν να ανεχτούν την ονομασία Φάρμα των Ζώων), βρίσκονταν σε μόνιμες διαμάχες μεταξύ τους, και ότι πέθαιναν της πείνας. Όταν πέρασε ο καιρός και τα ζώα δεν είχαν πεθάνει από την πείνα, ο Φρέντερικ κι ο Πίλκινγκτον άλλαξαν τροπάρι κι άρχισαν να μιλούν για τη βαναυσότητα που επικρατούσε στη Φάρμα των Ζώων. Αφησαν να διαδοθεί πως τα ζώα επιδίδονταν σε κανιβαλισμούς, βασάνιζαν το ένα το άλλο με πυρωμένα πέταλα και μοιράζονταν τα θηλυκά τους. Αυτά συμβαίνουν όταν πηγαίνει κανείς ενάντια στους νόμους της φύσης, έλεγε ο Φρέντερικ και ο Πίλκινγκτον.

Εν τούτοις, αυτές οι ιστορίες δεν έγιναν ποτέ πέρα για πέρα πιστευτές. Οι φήμες για μια παραδεισένια φάρμα, όπου οι άνθρωποι είχαν εκδιωχθεί και τα ζώα

έκαναν μόνα τους κουμάντο, εξακολουθούσαν να κυκλοφορούν ασαφώς και αορίστως, και μέσα σ' ένα χρόνο, ένα κύμα επαναστατικότητας κατέκλυσε όλη την ύπαιθρο. Τα βόδια, που ήταν υπάκουα, ξαφνικά αγρίεψαν, τα πρόβατα γκρέμιζαν φράχτες και ρήμαζαν το τριφύλλι, οι αγελάδες αναποδογύριζαν τις καρδάρες, και τα άλογα έριχναν κάτω τους καβαλάρηδες. Και το σπουδαιότερο, ο σκοπός και τα λόγια των *Ζώων της Αγγλίας* ήταν πια πασίγνωστα. Το τραγούδι είχε εξαπλωθεί με εκπληκτική ταχύτητα. Οι άνθρωποι δεν μπορούσαν να συγκρατήσουν την οργή τους όταν το άκουγαν, αλλά προσποιούνταν ότι το έβρισκαν απλώς γελοίο. Έλεγαν ότι δεν μπορούσαν να καταλάβουν πώς ήταν δυνατόν, έστω και ζώα, να τραγουδούν τέτοιες βλακειές. Όποιο ζώο τσάκωναν να το τραγουδάει, το μαστίγωναν επιτόπου. Παρ' όλ' αυτά, το τραγούδι στάθηκε αδύνατον να περιοριστεί. Τα κοτσούφια το σφύριζαν στους φράχτες, τα περισσότερια το κουκούριζαν στις φτελιές, μπήκε στο σφυροκόπημα των σιδεράδων και οι καμπάνες στις εκκλησίες χτυπούσαν στο σκοπό του. Κι όταν οι άνθρωποι το άκουγαν, έτρεμαν, γιατί ένιωθαν στον ήχο του την προφητεία του μελλοντικού αφανισμού τους.

Στις αρχές του Οκτώβρη, όταν το σιτάρι είχε θεριστεί

και θημωνιαστεί, κι ένα μέρος του είχε ήδη αλωνιστεί, ένα σμήνος ταραγμένα περισσότερια κατέβηκε φουριόζικα στην αυλή της φάρμας. Ο Τζόουνς με τους άντρες του κι άλλους έξι από το Αλεπόδασος και το Μοσχολίβαδο, είχαν περάσει τη βαριά σιδερένια πύλη κι ανέβαιναν τον καρόδρομο που έβγαζε στη φάρμα. Είχαν όλοι στα χέρια τους ραβδιά, εκτός από τον Τζόουνς που πήγαινε μπροστά κρατώντας καραμπίνα. Ήταν φανερό πως θα επιχειρούσαν να ανακαταλάβουν τη φάρμα.

Ήταν κάτι που το περίμεναν από καιρό κι ήταν όλοι προετοιμασμένοι. Ο Χιονής, έχοντας μελετήσει ένα παλιό βιβλίο για τις εκστρατείες του Ιουλίου Καίσαρα που είχε βρει στην αγροικία, ήταν επικεφαλής της άμυνας. Έδωσε αμέσως εντολή, και μέσα σε δυο λεπτά όλα τα ζώα πήραν τις θέσεις τους.

Καθώς οι άνθρωποι πλησίαζαν τις εγκαταστάσεις της φάρμας, ο Χιονής εξαπέλυσε την πρώτη επίθεση. Όλα τα περισσότερια, καμιά τριανταπενταριά, πέταξαν πάνω απ' τα κεφάλια των εχθρών κι άρχισαν να τους κουτσουλάνε. Κι ενόσω εκείνοι ασχολιόνταν μ' αυτό, πετάχτηκαν οι χήνες, που ήταν κρυμμένες πίσω απ' το φράχτη, και βάλθηκαν να τους τσιμπούν με μανία στις γάμπες. Αυτό, όμως, δεν ήταν παρά ένας ελιγμός, με

σκοπό να προκληθεί μια μικρή αναταραχή, κι έτσι οι άντρες εύκολα κατάφεραν να απομακρύνουν τις χήνες με τα ραβδιά τους. Τότε ο Χιονής εξαπέλυσε τη δεύτερη γραμμή επίθεσης. Η Μπεεμπέεκα, ο Βενιαμίν κι όλα τα πρόβατα, με επικεφαλής τον Χιονή, όρμησαν μπροστά κι άρχισαν να κουτουλάνε και να σπρώχνουν τους ανθρώπους απ' όλες τις μεριές, ενώ ο Βενιαμίν τούς κλότσαγε με τις μικρές του οπλές. Άλλη μια φορά, οι άνθρωποι, με τα ραβδιά τους και με τις πεταλωμένες με καρφιά μπότες τους, αποδείχτηκαν πιο δυνατοί. Ξαφνικά, μ' ένα γρούξιμο του Χιονή, που ήταν το σύνθημα της υποχώρησης, όλα τα ζώα τράπηκαν σε φυγή και μπήκαν γρήγορα στην αυλή.

Οι άνθρωποι άφησαν ένα ουρλιαχτό θριάμβου. Θεώρησαν πως οι εχθροί το είχαν βάλει στα πόδια και τους πήραν στο κυνήγι. Αυτό ακριβώς περίμενε κι ο Χιονής. Αφού μπήκαν όλοι στην αυλή, τα τρία άλογα, οι τρεις αγελάδες, και τα υπόλοιπα γουρουνία που είχαν στήσει ενέδρα, πετάχτηκαν ξαφνικά απ' τα νώτα τους και τους έκοψαν το δρόμο. Ο Χιονής έδωσε τότε το σύνθημα της επίθεσης. Ο ίδιος χίμηξε πάνω στον Τζόουνς. Βλέποντάς τον ο Τζόουνς, σήκωσε την καραμπίνα του και πυροβόλησε. Τα σκάγια, αφού χάραξαν ένα αυλάκι αίμα στη ράχη του Χιονή, βρήκαν ένα πρόβατο, που έπεσε νεκρό.

Χωρίς να σταματήσει ούτε λεπτό ο Χιονής, ρίχτηκε με όλο του το βάρος στα πόδια του Τζόουνς. Ο Τζόουνς εκσφενδονίστηκε πάνω σ' ένα σωρό από κοπριές κι η καραμπίνα τού έφυγε απ' τα χέρια. Το πιο τρομαχτικό θέμα, όμως, το παρουσίαζε ο Γροθιάς. Σήκωνε τα πιασμένα πόδια κι έδινε λυσσαλέα κλοτσιές με τις πεταλωμένες οπλές του. Το πρώτο του χτύπημα βρήκε ένα σταβλίτη από το Αλεπόδασος στο κεφάλι και τον πέταξε στη λάσπη ξερό. Βλέποντάς το αυτό, αρκετοί άντρες πέταξαν τα ραβδιά τους και θέλησαν να το σκάσουν. Τους κυρίεψε πανικός, και την επόμενη στιγμή, βρέθηκαν όλα τα ζώα μαζί να τους κυνηγάνε γύρω γύρω στην αυλή. Τους χτυπούσαν με τα κέρατά τους, τους κλότσαγαν, τους δάγκωναν και τους ποδοπατούσαν. Δεν υπήρξε ούτε ένα ζώο που να μην πάρει την εκδίκησή του με τον δικό του τρόπο. Ός και η γάτα πήδηξε απ' τη στέγη στους ώμους ενός γελαδάρη και του ἔμπηξε τα νύχια στο λαιμό, κάνοντάς τον να ουρλιάξει απ' τον πόνο. Κάποια στιγμή, οι άνθρωποι, φτάνοντας στην πύλη, βρήκαν την ευκαιρία κι έγιναν καπνός προς τον αμαξωτό. Έτσι, μέσα σε πέντε μόνο λεπτά από την εισβολή τους, οπισθοχώρούσαν ταπεινωμένοι, μ' ένα κοπάδι χήνες ξοπίσω τους να τους γιουχάρουν και να τους τσιμπούν.

Όλοι οι άντρες είχαν φύγει, εκτός από έναν. Στο

πίσω μέρος της αυλής, ο Γροθιάς προσπαθούσε με το πόδι του να γυρίσει το σταβλίτη που είχε πέσει μπρούμυτα στη λάσπη. Το αγόρι, όμως, δε σάλευνε.

«Πέθανε» είπε θλιμμένος ο Γροθιάς. «Δεν ήθελα να συμβεί. Ξέχασα πως φορούσα σιδερένια πέταλα. Ποιος θα πιστέψει ότι δεν το 'κανα επίτηδες;»

«Δε χρειάζονται οι συναισθηματισμοί, σύντροφε!» φώναξε ο Χιονής, που οι πληγές του αιμορραγούσαν ακόμα. «Ο πόλεμος είναι πόλεμος. Ο μόνος καλός άνθρωπος είναι ο νεκρός άνθρωπος».

«Δε θέλω να αφαιρώ τη ζωή κανενός. Ούτε καν του ανθρώπου» επανέλαβε ο Γροθιάς, και τα μάτια του γέμισαν δάκρυα.

«Πού είναι η Θελξίππη;» απόρησε κάποιος.

Η Θελξίππη, πράγματι, έλειπε. Για μια στιγμή, ανησύχησαν. Φοβήθηκαν μην τυχόν οι άνθρωποι της είχαν κάνει κανένα κακό ή την είχαν πάρει μαζί τους. Τελικά, τη βρήκαν να κρύβεται στο στάβλο με το κεφάλι της χωμένο στο σανό. Το 'χε βάλει στα πόδια μόλις άκουσε τον πυροβολισμό. Γυρίζοντας πίσω στην αυλή αυτοί που έψαχναν να τη βρουν, ανακάλυψαν πως ο σταβλίτης, που ήταν απλώς αναίσθητος, είχε συνέλθει και την είχε κοπνήσει.

Τα ζώα είχαν συγκεντρωθεί και με ξέφρενο ενθου-

σιασμό διηγούνταν τα κατορθώματά τους στη μάχη. Έστησαν αμέσως και μια πρόχειρη γιορτή για τα επινίκια. Ύψωσαν τη σημαία και τραγούδησαν κάμποσες φορές τα *Ζώα της Αγγλίας*. Κήδεψαν με τιμές το πρόβατο που είχε σκοτωθεί και φύτεψαν στο μνήμα του μια μπουρμπουτζελιά. Πριν γίνει η ταφή, ο Χιονής έβγαλε ένα σύντομο λόγο, δίνοντας έμφαση στην ανάγκη να είναι κάθε ζώο έτοιμο να δώσει τη ζωή του για τη Φάρμα των Ζώων, αν ποτέ χρειαστεί.

Τα ζώα πήραν ομόφωνα την απόφαση να καθιερώσουν ένα στρατιωτικό παράσημο, του «Ήρωα Πρώτης Τάξης», που το απένειμαν αυτοστιγμεί στον Χιονή και τον Γροθιά. Ήταν ένα χάλκινο μετάλλιο (στην πραγματικότητα, ήταν κάτι μπρούντζινα στολίδια των αλόγων που είχαν βρεθεί στο δωμάτιο με τα χάμουρα), που θα το φορούσαν τις Κυριακές και τις γιορτές. Καθιέρωσαν επίσης και το παράσημο του «Ήρωα Δεύτερης Τάξης», το οποίο απενεμήθη μετά θάνατον στο πρόβατο που είχε πέσει ηρωικά.

Συζήτησαν πολύ για το όνομα που θα έδιναν στη μάχη, και κατέληξαν να την ονομάσουν «Μάχη της Στρούγκας», μιας και η ενέδρα είχε στηθεί κοντά στο μέρος αυτό. Κάποια στιγμή βρήκαν και την καραμπίνα του Τζόουνς στη λάσπη. Ήξεραν όλοι πως στο σπίτι

υπήρχε μεγάλη προμήθεια από φυσίγγια. Αποφάσισαν να στήσουν την καραμπίνα στη βάση του ιστού της σημαίας και να ρίχνουν δυο τουφεκιές το χρόνο. Τη μία στις 12 κάθε Οκτώβρη, στην επέτειο της Μάχης της Στρούγκας, και την άλλη στη γιορτή του Αϊ-Γιαννιού, στην επέτειο της Επανάστασης.

5

Μπαίνοντας ο χειμώνας, η Θελξίππη γινόταν ολοένα και πιο ενοχλητική. Καθυστερούσε πάντα στη δουλειά το πρωί και δικαιολογιόταν λέγοντας πως την είχε πάρει ο ύπνος. Παραπονιόταν και για κάτι μυστηριους πόνους που, ωστόσο, δεν της είχαν κόψει καθόλου την όρεξη. Έβρισκε όποιο πρόσχημα μπορούσε για ν' αποφύγει τη δουλειά και να πάει στη στέρνα, όπου θαύμαζε την αντανάκλασή της στο νερό. Κυκλοφορούσαν όμως και φήμες για κάτι πολύ πιο σοβαρό. Μια μέρα που η Θελξίππη σεργιάνιζε κεφάτη στην αυλή, τινάζοντας φιλάρεσκα την ουρά της και μασουλώντας σανό, την πλησίασε η Τριφύλλω.

«Θελξίππη» της είπε, «έχω κάτι πολύ σοβαρό να σου πω. Το πρωί σε είδα να κοιτάς πάνω απ' το φράχτη που χωρίζει τη Φάρμα των Ζώων απ' το Αλεπόδασος. Είδα κι έναν απ' τους άντρες του Πίλκινγκτον να στέκεται στην άλλη μεριά του φράχτη. Και παρόλο που ήμουν

πολύ μακριά, είμαι σχεδόν σίγουρη πως σου μιλούσε και τον άφηνες να σου χαϊδεύει τη μουσούδα. Τι σημαίνουν όλ' αυτά, Θελξίπτη;»

«Δεν είναι αλήθεια! Δε με χαϊδεψε κανείς! Δεν ήμουν εγώ!» ξεφώνισε η Θελξίπτη, κι άρχισε να σκάβει νευρικά με το πόδι της το χώμα.

«Θελξίπτη! Κοίτα με στα μάτια. Δίνεις το λόγο της τιμής σου ότι δε σου χαϊδευε εκείνος ο άνθρωπος τη μουσούδα;»

«Δεν είναι αλήθεια!» επανέλαβε η Θελξίπτη, χωρίς να κοιτάζει την Τριφύλλω στα μάτια, κι αμέσως το 'σκασε καλπάζοντας προς το χωράφι.

Μια σκέψη πέρασε απ' το μυαλό της Τριφύλλως. Χωρίς να πει τίποτα σε κανέναν, πήγε στο στάβλο της Θελξίπτης κι ανακάτεψε το άχυρο με το πόδι της. Βρήκε κρυμμένο από κάτω ένα σωρό κομματάκια ζάχαρη και πολλές πολύχρωμες κορδέλες.

Τρεις μέρες αργότερα, η Θελξίπτη εξαφανίστηκε. Για μερικές εβδομάδες δεν ήξερε κανείς πού είχε χαθεί, ώπου τα περισσότερα την είδαν στην άλλη άκρη του Ουίλινγκτον. Την είχαν ζέψει σε ένα κομψό αμαξάκι βαμμένο κόκκινο και μαύρο, που ήταν σταματημένο έξω από ένα καπηλειό. Ένας χοντρός άντρας με κόκκινο πρόσωπο, καρό βράκα και γκέτες, που έδειχνε να

είναι ο κάπελας, της χαϊδευε τη μουσούδα και τη φίλενε ζάχαρη. Ήταν φρεσκοπλυμένη και της είχαν δέσει μια κατακόκκινη κορδέλα στο τσουλούφι της. Τα περισσότερα ανέφεραν πως έδειχνε πολύ ευχαριστημένη. Κανένα από τα ζώα δεν ανέφερε τη Θελξίπτη ξανά.

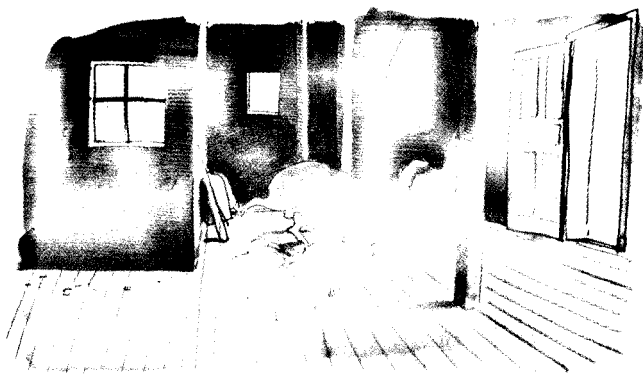
Τον Γενάρη έπεσε χειμώνας βαρύς. Το χώμα ήταν σκληρό σαν σίδερο και καμιά δουλειά δεν μπορούσε να γίνει στα χωράφια. Τα ζώα συγκεντρώνονταν συχνά στη μεγάλη σιταποθήκη, και τα γουρούνια σχεδίαζαν τις δουλειές της άνοιξης. Είχε γίνει αποδεκτό ότι τα γουρούνια, που ήταν αναμφοισβήτητα τα πιο έξυπνα ζώα, θα αποφάσιζαν για όλα τα θέματα της διαχείρισης στη φάρμα, αν και οι αποφάσεις τους έπρεπε να επιδοκιμαστούν από την πλειοψηφία. Η διευθέτηση αυτή θα έφερνε αποτέλεσμα, αν δεν υπήρχαν οι προστριβές ανάμεσα στον Χιονή και τον Ναπολέοντα. Αυτοί οι δυο διαφωνούσαν σε κάθε ευκαιρία που έβρισκαν. Αν ο ένας πρότεινε να σπείρουν περισσότερο κριθάρι, ήταν σίγουρο πως ο άλλος θα απαιτούσε να σπείρουν περισσότερη βρώμη, κι αν ο ένας έκρινε πως εκείνο το χωράφι ήταν κατάλληλο για λάχανα, ο άλλος θα ισχυριζόταν πως το χωράφι ήταν καλό μόνο για ραπανάκια. Ο καθένας είχε τους δικούς του οπαδούς κι έτσι ξεσπού-

σαν σφοδρές διαμάχες. Στις Συγκεντρώσεις, ο Χιονής έπαιρνε συνήθως την πλειοψηφία με το μέρος του χάρη στην ευγλωττία του, αλλά ο Ναπολέων ήταν καλύτερος στην ψηφοθηρία. Τη μεγαλύτερη επιτυχία την είχε με τα πρόβατα. Τελευταία, τα πρόβατα είχαν αποκτήσει τη συνήθεια να βελάζουν το ρητό «Τα τετράποδα καλά, τα δίποδα κακά» ακόμη και σε στιγμές που δεν έπρεπε, κι έτσι, συχνά διέκοπταν τις Συγκεντρώσεις. Είχε παρατηρηθεί πως διάλεγαν ν' αρχίσουν «Τα τετράποδα καλά, τα δίποδα κακά» στα πιο κρίσιμα σημεία της ομιλίας του Χιονή. Ο Χιονής είχε εμβριθώς μελετήσει μερικά παλιά τεύχη του περιοδικού *Κτηματίας και Κτηνοτρόφος*, που τα είχε ανακαλύψει στο σπίτι, κι είχε κάνει ένα σωρό σχέδια για καινοτομίες και βελτιώσεις. Ήταν άριστα καταρτισμένος, μιλούσε για αρδευτικά έργα και συντήρηση λιπασμάτων, και είχε επεξεργαστεί ένα πολυσύνθετο σχέδιο, ώστε τα ζώα να απιθώνουν την κοπριά τους κατευθείαν στα χωράφια, σε διαφορετική μεριά κάθε μέρα, για να γλιτώνουν τον κόπο της μεταφοράς. Ο Ναπολέων δεν είχε τίποτε να προτείνει, δήλωνε μόνο, πολύ ήρεμα, ότι το σχέδιο του Χιονή δε θα ήταν καθόλου αποτελεσματικό και ότι χάνουν το χρόνο τους. Καμιά από τις διαμάχες τους δεν υπήρξε τόσο σκληρή, όσο εκείνη που ξέσπασε για έναν ανεμόμυλο.

Στο μεγάλο βοσκοτόπι, όχι πολύ μακριά από τις εγκαταστάσεις της φάρμας, βρισκόταν ένας λοφίσκος που ήταν το πιο ψηλό της σημείο. Έχοντας μελετήσει το έδαφος, ο Χιονής αποφάνθηκε πως ήταν το κατάλληλο μέρος για έναν ανεμόμυλο, ο οποίος θα έθετε σε λειτουργία μια γεννήτρια που θα εφοδίαζε τη φάρμα με ηλεκτρικό ρεύμα. Έτσι, θα κατάφερναν να φωτίζουν τους στάβλους, να έχουν ζέστη το χειμώνα, κι ακόμη, θα μπορούσαν να λειτουργήσουν ένα ηλεκτρικό πριόνι, μια αλωνιστική μηχανή και μια ηλεκτρική μηχανή αρμέγματος. Τα ζώα αγνοούσαν παντελώς την ύπαρξη τέτοιων πραγμάτων (η φάρμα ήταν παλιάς εποχής και διέθετε τις πιο πρωτόγονες μηχανές) και άκουγαν τον Χιονή με γουρλωμένα τα μάτια, όσο εκείνος τους περιέγραφε τις καταπληκτικές μηχανές που θα έκαναν όλες τις δουλειές, ενώ τα ίδια θα έβοσκαν ανέμελα στα λιβάδια ή θα μορφώνονταν διαβάζοντας και συζητώντας.

Μέσα σε λίγες βδομάδες, τα σχέδια του Χιονή για τον ανεμόμυλο είχαν ολοκληρωθεί. Οι τεχνικές λεπτομέρειες προέρχονταν από τρία βιβλία που ανήκαν στον Τζόουνς: *Χίλιες χρήσιμες συμβουλές για το σπίτι*, *Ο καθένας μπορεί να γίνει χτίστης*, και *Ο ηλεκτρισμός για αρχαρίους*. Ο Χιονής έστησε το γραφείο του στην αποθηκούλα με τις εκκολαπτικές μηχανές, η οποία είχε ξύ-

λινο πάτωμα, κατάλληλο για να σχεδιάζει. Κλεινόταν εκεί μέσα με τις ώρες και ξεχνούσε να βγει. Έβαζε μια πέτρα για να κρατάει τα βιβλία του ανοιχτά, και σφηνώνοντας μια κιμωλία στην οπλή του, πήγαινε πέρα δώθε ζωγραφίζοντας κύκλους και γραμμές και βγάζοντας κραυγούλες ενθουσιασμού. Με τον καιρό, τα σχέδια πήραν τη μορφή ενός πολύπλοκου συστήματος στροφάλων και γραναζιών, και κάλυπταν πάνω από το μισό πάτωμα. Τα άλλα ζώα τα έβρισκαν όλα αυτά τελείως ακατανόητα, αλλά σίγουρα ιδιαίτερα εντυπωσιακά, και περνούσαν τουλάχιστον μια φορά τη μέρα για να τα δουν. Ός και οι κότες και οι πάπιες πήγαιναν, βάζοντας τα δυνατά τους να μην πατήσουν τα σημάδια

που είχε κάνει με την κιμωλία. Μόνο ο Ναπολέον δεν εμφανιζόταν –είχε ταχθεί κατά του σχεδίου εξαρχής. Κάποια μέρα όμως, εμφανίστηκε αναπάντεχα για να εξετάσει τα σχέδια. Έκανε βαριεστημένος έναν κύκλο γύρω τους, πλησίασε και τα εξέτασε λεπτομερώς, τα ρουθούνισε μια δυο φορές, και στάθηκε παράμερα παρατηρώντας τα με την άκρη του ματιού του. Ξαφνικά, σήκωσε το πόδι του, κατούρησε πάνω στα σχέδια και αποχώρησε χωρίς να πει κουβέντα.

Όλη η φάρμα είχε χωριστεί στα δύο εξαιτίας του ανεμόμυλου. Ο Χιονής δεν είχε αρνηθεί ούτε στιγμή πως θα 'ταν δύσκολο εγχείρημα. Έπρεπε να μεταφέρουν πέτρες για να χτίσουν τους τοίχους. Στη συνέχεια, έπρεπε να φτιάξουν τα πανιά και να ψάξουν για γεννήτριες και καλώδια. (Ο Χιονής δεν έλεγε κουβέντα για το πώς θα τα προμηθεύονταν όλα αυτά.) Ισχυριζόταν, πάντως, πως σ' ένα χρόνο το έργο θα είχε τελειώσει, και πως μετά θα γλίτωναν τόσες ώρες δουλειάς, που τα ζώα δε θα χρειαζόταν να δουλεύουν, παρά μόνο τρεις μέρες τη βδομάδα. Ο Ναπολέον, απ' την άλλη, υποστήριζε ότι η ανάγκη της στιγμής απαιτούσε ν' αυξηθεί η παραγωγή των τροφίμων, και ότι ξοδεύοντας το χρόνο τους για τον ανεμόμυλο, θα πέθαιναν σε λίγο από την πείνα. Τα ζώα χωρίστηκαν σε δύο παρατάξεις. Η μια

είχε το σύνθημα «Ψηφίστε τον Χιονή για λιγότερη δουλειά», και η άλλη, «Ψηφίστε τον Ναπολέοντα για γεμάτο παχνί» Ο Βενιαμίν ήταν ο μόνος που δεν πήρε το μέρος κανενός. Δεν πίστευε ούτε ότι το φαγητό θα ήταν μπόλικο, ούτε ότι θα δούλευαν λιγότερο με τον ανεμόμυλο. Με ανεμόμυλο ή χωρίς, έλεγε, η ζωή θα εξακολουθούσε να κυλά όπως πάντα, δηλαδή, δύσκολα.

Πέρα από τις διενέξεις σχετικά με τον ανεμόμυλο, υπήρχε και το ζήτημα της άμυνας της φάρμας. Όλα τα ζώα πίστευαν πως οι άνθρωποι, μόλο που είχαν νικηθεί στη Μάχη της Στρούγκας, θα επιχειρούσαν, πιο αποφασιστικά αυτή τη φορά, να ανακαταλάβουν τη φάρμα και να φέρουν πίσω τον Τζόουνς. Είχαν κάθε λόγο να το κάνουν, γιατί τα νέα της ήττας τους είχαν μαθευτεί σε όλη την ύπαιθρο, και τα ζώα των γειτονικών κτημάτων είχαν γίνει ατίθασα όσο ποτέ. Ως συνήθως, ο Χιονής κι ο Ναπολέων διαφωνούσαν. Ο Ναπολέων ήταν της γνώμης πως τα ζώα έπρεπε να προμηθευτούν όπλα και να εξασκηθούν στη χρήση τους. Ο Χιονής επέμενε πως έπρεπε να στείλουν κι άλλα περισσότερα στα διπλανά κτήματα, για να ξεσηκώσουν σ' επανάσταση και τα άλλα ζώα. Ο ένας έλεγε πως αν δεν ήταν σε θέση να αμυνθούν, ήταν καταδικασμένοι στην υποταγή, κι ο άλλος έλεγε πως αν η επανάσταση ξεσπούσε παντού, δε

θα υπήρχε ανάγκη να αμυνθούν. Τα ζώα άκουσαν πρώτα τον Ναπολέοντα, μετά τον Χιονή, αλλά δεν μπορούσαν να κρίνουν ποιος είχε δίκιο. Στην ουσία, έδειχναν να συμφωνούν μ' αυτόν που μιλούσε κάθε φορά.

Έφτασε επιτέλους η μέρα που τα σχέδια του Χιονή ολοκληρώθηκαν. Στη Συγκέντρωση της επόμενης Κυριακής, η απόφαση για το αν θα ξεκινούσαν την κατασκευή του μύλου ή όχι, τέθηκε σε ψηφοφορία. Όταν μαζεύτηκαν όλα τα ζώα στη μεγάλη σιταποθήκη, ο Χιονής σηκώθηκε, και παρόλο που τον διέκοπταν συχνά τα βελάσματα των προβάτων, ανέπτυξε τα επιχειρήματά του υπέρ της κατασκευής. Στη συνέχεια, σηκώθηκε ο Ναπολέων να απαντήσει. Είπε ήρεμα πως ο ανεμόμυλος ήταν μια ανοησία, κι αφού συμβούλεψε τα ζώα να μη δώσουν την ψήφο τους, κάθισε αμέσως κάτω. Μίλησε λιγότερο από τριάντα δευτερόλεπτα και αδιαφόρησε πλήρως για τις αντιδράσεις που προκάλεσε. Εκείνη τη στιγμή, ο Χιονής πετάχτηκε πάνω, και βάζοντας μια φωνή στα πρόβατα που είχαν αρχίσει πάλι το βέλασμα, ξεσπάθωσε ξανά υπέρ του ανεμόμυλου. Ως τότε, τα ζώα ήταν μοιρασμένα ίσα και στις δύο παρατάξεις, αλλά τώρα τα παρέσυρε η ευγλωττία του Χιονή. Τους περιέγραψε με λαμπερά χρώματα την εικόνα που θα παρουσίαζε η Φάρμα των Ζώων όταν τα ζώα θα 'χαν τινάξει από

πάνω τους το βάρος της δουλειάς. Ο ηλεκτρισμός, έλεγε, μπορούσε να βάλει σε λειτουργία θεριστικές μηχανές, άροτρα, σβάρνες, κυλίνδρους και δρεπάνια, κι ακόμη, θα προμήθευε κάθε στάβλο με φως, θέρμανση, ζεστό και κρύο νερό. Τελειώνοντας την ομιλία του, δεν υπήρχε καμιά αμφιβολία για το πού θα πήγαινε η ψήφος όλων. Κι εκείνη ακριβώς τη στιγμή, ο Ναπολέων σηκώθηκε, και ρίχνοντας μια λοξή ματιά στον Χιονή, έβγαλε ένα εκκωφαντικό γρουξιμο που όμοιό του δεν είχε ξανακουστεί.

Αμέσως ακούστηκαν τρομερά γαβγίσματα απ' έξω και εννιά γιγάντια σκυλιά με μπρούντζινα κολάρα μπήκαν στην αποθήκη. Όρμησαν κατευθείαν στον Χιονή, ο οποίος μόλις και μετά βίας πρόλαβε να πηδήξει για να γλιτώσει απ' τα σαγόνια τους. Πετάχτηκε έξω και τα σκυλιά τον πήραν το κατόπι. Παραλυμένα απ' την έκπληξη και το φόβο, τα ζώα μαζεύτηκαν στην πόρτα να δουν το κυνηγητό. Ο Χιονής έτρεχε στο βοσκοτόπι που έβγαζε στον αμαξωτό. Έτρεχε όπως μόνο ένα γουρούνι μπορεί να τρέξει, αλλά τα σκυλιά τον είχαν σχεδόν φτάσει. Ξαφνικά, γλίστρησε και φάνηκε πως θα τον πιάνανε. Σηκώθηκε όμως πάλι κι άρχισε να τρέχει πιο γρήγορα από πριν, ενώ τα σκυλιά ολοένα και τον πλησίαζαν. Ένα μάλιστα, παραλίγο να του δαγκώσει

την ουρά, αλλά αυτός την κούνησε την τελευταία στιγμή και τη γλίτωσε. Έδωσε τότε ένα γρήγορο σάλτο, χώθηκε σε μια τρύπα του φράχτη κι έγινε άφαντος.

Βουβά και ταραγμένα τα ζώα γύρισαν στην αποθήκη. Ήρθαν αμέσως και τα σκυλιά με μεγάλους πηδους. Στην αρχή, κανείς δεν μπορούσε να φανταστεί από πού είχαν εμφανιστεί αυτά τα πλάσματα, αλλά σύντομα το μυστήριο λύθηκε: ήταν τα κουταβάκια που είχε αρπάξει ο Ναπολέων απ' τις μανάδες τους και τα 'χε αναθρέψει μοναχός του. Αν και δεν είχαν συμπληρώσει την ανάπτυξή τους, ήταν πελώρια σκυλιά, και άγρια σαν τους λύκους. Ήταν πάντα κοντά στον Ναπολέοντα, κι όλοι πρόσεξαν πως του κουνούσαν την ουρά με τον ίδιο τρόπο που την κουνούσαν κάποτε τα άλλα σκυλιά στον κύριο Τζόουνς.

Ο Ναπολέον, με τα σκυλιά να τον ακολουθούν, ανέβηκε στην εξέδρα, εκεί που άλλοτε είχε σταθεί ο Στρατηγός και είχε βγάλει το λόγο του. Ανακοίνωσε πως οι Συγκεντρώσεις της Κυριακής καταργούνται. Δεν ήταν απαραίτητες, είπε, κι ήταν σπατάλη χρόνου. Στο μέλλον, όλα τα θέματα που αφορούσαν τις δουλειές στη φάρμα, θα τα αναλάμβανε μια ειδική επιτροπή γουρουνιών υπό την προεδρία του. Θα οργάνωναν ιδιαίτερες συναντήσεις μεταξύ τους, και στη συνέχεια, θα ανακοίνωναν τις αποφάσεις τους στους υπολοίπους. Τα ζώα θα συγκεντρώνονταν κάθε Κυριακή για την έπαρση της σημαίας, θα τραγουδούσαν τα *Ζώα της Αγγλίας* και θα λάβαιναν εντολές για τις δουλειές της βδομάδας. Οι περαιτέρω συζητήσεις ήταν απαγορευμένες.

Τα ζώα, τρομοκρατημένα απ' τη σκηνή της εκδίωξης του Χιονή, θορυβήθηκαν πολύ ακούγοντας τις δηλώσεις αυτές, κι ορισμένα θα είχαν διαμαρτυρηθεί αν μπορούσαν να βρουν τα κατάλληλα επιχειρήματα. Ός και ο Γροθιάς τα είχε χαμένα. Έριξε τ' αυτιά του πίσω, τίνανε το τσουλούφι του και προσπάθησε να συμμαζέψει το μυαλό του. Δε βρήκε όμως τίποτε να πει. Μερικά ζώα στάθηκαν πιο θαρραλέα. Τέσσερα γουρουνόπουλα στην πρώτη σειρά πετάχτηκαν όρθια, κι αφήνοντας διαπεραστικά γρουξίματα αποδοκιμασίας, άρχι-

σαν να μιλούν όλα μαζί. Ξαφνικά, τα σκυλιά του Ναπολέοντα άρχισαν να μουγκρίζουν τόσο απειλητικά, που τα γουρούνια βουβάθηκαν και ξανακάθισαν στις θέσεις τους. Τότε τα πρόβατα ξέσπασαν σε κάτι φοβερά βελάσματα: «Τα τετράποδα καλά, τα δίποδα κακά» –που κράτησαν πάνω από ένα τέταρτο κι έβαλαν τέλος και στην παραμικρή απόπειρα συζήτησης.

Στη συνέχεια, στάλθηκε ο Γρυλής να κάνει ένα γύρο στη φάρμα για να εξηγήσει τη νέα κατάσταση στα άλλα ζώα.

«Σύντροφοι» είπε, «πιστεύω ότι ο καθένας σας εκτιμά τη θυσία που έκανε ο σύντροφος Ναπολέον, αναλαμβάνοντας κι άλλες υποχρεώσεις. Μη φαντάζεστε, σύντροφοι, πως η ηγεσία είναι διασκέδαση! Αντιθέτως, είναι βαριά και μεγάλη ευθύνη. Κανείς δεν πιστεύει πιο πολύ από τον Ναπολέοντα ότι όλα τα ζώα είναι ίσα. Θα ήταν πανευτυχής αν μπορούσε να σας αφήσει να παίρνετε μόνοι σας τις αποφάσεις. Θα υπήρχε, ωστόσο, ο κίνδυνος να πάρετε στραβές αποφάσεις, και τότε τι θα γινόταν, σύντροφοι; Φανταστείτε να είχατε πάρει την απόφαση να υποστηρίξετε τον Χιονή με τις τρελαμάρες του για τον ανεμόμυλο, τον Χιονή που, τώρα, όλοι ξέρουμε πως δεν ήταν παρά ένας κοινός εγκληματίας».

«Πολέμησε γενναία στη Μάχη της Στρούγκας» πετάχτηκε κάποιος.

«Η γενναιότητα δε φτάνει» απάντησε ο Γρυλός. «Χωρίς υποταγή και υπακοή δε γίνεται τίποτα. Όσο για τη Μάχη της Στρούγκας, πιστεύω πως θα 'ρθει η στιγμή που θα δούμε ότι η συμμετοχή του Χιονή σ' αυτήν υμνήθηκε περισσότερο απ' όσο άξιζε. Πειθαρχία, σύντροφοι, σιδερένια πειθαρχία! Αυτό είναι το σύνθημα τής σήμερον. Μία κίνηση λάθος, κι οι εχθροί μάς χτύπησαν την πόρτα. Δε φαντάζομαι, σύντροφοι, να θέλετε να γυρίσει ο Τζόουνς!»

Άλλη μια φορά, το επιχείρημα αυτό τους αποστόμωσε. Ασφαλώς και δεν ήθελαν να γυρίσει ο Τζόουνς. Κι αν οι συζητήσεις τα πρωινά της Κυριακής γίνονταν αφορμή για να γυρίσει, καλύτερα να σταματούσαν. Ο Γροθιάς, που είχε ξανασκεφτεί τα πράγματα στο μεταξύ, εξέφρασε το κοινό αίσθημα λέγοντας: «Αφού το λέει ο σύντροφος Ναπολέον, έτσι θα είναι». Κι από τότε υιοθέτησε το ρητό: «Ο Ναπολέον έχει πάντα δίκιο», χωρίς να ξεχάσει το δικό του: «Θα δουλέψω ακόμη πιο σκληρά».

Ο καιρός είχε καλύτερέψει κι άρχισε το ανοιξιάτικο όργωμα. Η αποθηκούλα όπου ο Χιονής είχε κάνει τα σχέδιά του για τον ανεμόμυλο είχε σφαλιστεί, κι όλοι

υπέθεταν πως τα σχέδια θα είχαν σβηστεί απ' το πάτωμα. Κάθε Κυριακή πρωί, στις δέκα, τα ζώα συγκεντρώνονταν στη μεγάλη σιταποθήκη για να λάβουν τις εντολές της βδομάδας. Το κρανίο του γερο-Στρατηγού ξεθάφτηκε από το περιβόλι και στήθηκε πάνω σ' ένα κούτσουρο, στη βάση του ιστού της σημαίας, δίπλα στην καραμπίνα. Μετά την έπαρση της σημαίας, τα ζώα ήταν υποχρεωμένα, πριν μπουν στη σιταποθήκη, να περνούν μπροστά από το κρανίο και να αποτίουν φόρο τιμής. Τώρα πια, δεν κάθονταν όλα μαζί όπως συνέβαινε στο παρελθόν. Ο Ναπολέον με τον Γρυλή κι ένα ακόμη γουρούνι, που το έλεγαν Κούτσικο και είχε το εξαιρετικό χάρισμα να γράφει τραγούδια και στίχους, κάθονταν μπροστά στην εξέδρα, έχοντας γύρω τους τα εννιά σκυλιά να σχηματίζουν ημικύκλιο και τα άλλα γουρουνια πίσω τους. Τα υπόλοιπα ζώα κάθονταν αντίκρυ τους, στο κέντρο της σιταποθήκης. Ο Ναπολέον διάβαζε τις εντολές της βδομάδας μ' ένα τραχύ στρατιωτικό ύφος, ύστερα τραγουδούσαν μόνο μια φορά τα Ζώα της Αγγλίας και σκορπίζονταν.

Την τρίτη Κυριακή μετά την εκδίωξη του Χιονή, τα ζώα αιφνιδιάστηκαν όταν άκουσαν τον Ναπολέοντα να τους αναγγέλλει ότι τελικά ο ανεμόμυλος θα χτιζόταν. Δεν έδωσε εξηγήσεις για την αλλαγή της απόφασής

του, κι απλώς τα προειδοποίησε πως το πρόσθετο έργο σήμαινε πολύ σκληρή δουλειά. Ίσως να χρειαζόταν να μειωθούν κι οι μερίδες του φαγητού. Τα σχέδια, πάντως, είχαν όλα ετοιμαστεί, ως την παραμικρή λεπτομέρεια –τρεις ολόκληρες βδομάδες τα επεξεργαζόταν μια ειδική επιτροπή γουρουνιών. Το χτίσιμο του ανεμόμυλου, μαζί με κάποιες βελτιώσεις, θα τους έπαιρνε δύο χρόνια.

Εκείνο το απόγευμα, ο Γρυλός εξήγησε ιδιαιτέρως στα άλλα ζώα πως, κατά βάθος, ο Ναπολέον δεν ήταν ποτέ αντίθετος με την κατασκευή του ανεμόμυλου. Απεναντίας, πρόσθεσε, ο Ναπολέον ήταν αυτός που είχε πρωτοσυλλάβει την ιδέα, και το σχέδιο που είχε κάνει ο Χιονής στο πάτωμα, το είχε βουτήξει απ' το προσωπικό αρχείο του Ναπολέοντα. Στην πραγματικότητα, ο ανεμόμυλος ήταν δημιούργημα του Ναπολέοντα. Τότε, γιατί, ρώτησε κάποιος, είχε τέτοια αρνητική στάση απέναντι στο ζήτημα; Ο Γρυλός πήρε ύφος πονηρό. Αυτό, απάντησε, ήταν κόλπο του συντρόφου Ναπολέοντα. Προσποιήθηκε πως ήταν εναντίον του σχεδίου, για να ξεφορτωθεί τον Χιονή που ήταν επικίνδυνος χαρακτήρας κι ασκούσε κακή επιρροή. Και τώρα που ο Χιονής δεν ήταν μες στα πόδια τους, το σχέδιο μπορούσε θα υλοποιηθεί χωρίς την παρέμβασή του.

Αυτό, συνέχισε ο Γρυλός, ονομάζεται τακτική. Και βάλθηκε να λέει συνέχεια: «Τακτική, σύντροφοι, τακτική!», χοροπηδώντας και κουνώντας την ουρά του, μ' ένα χαρωπό γελάκι. Τα ζώα δε φάνηκε να πιάνουν το νόημα της λέξης, αλλά τα λόγια του Γρυλός ήταν τόσο πειστικά, και τα μουγκρητά των σκύλων που τον συνόδευαν τόσο απειλητικά, που δέχτηκαν την εξήγησή του χωρίς άλλες ερωτήσεις.

Όλη εκείνη τη χρονιά τα ζώα δούλεψαν σαν σκλάβοι. Ήταν όμως ευτυχισμένα με τη δουλειά τους. Δε βαρυγκωμούσαν για τις θυσίες που έκαναν, γιατί ήξεραν καλά πως ό,τι έκαναν, ήταν για το καλό τους και προς όφελος των ζώων που θα γεννιόνταν αργότερα, και όχι για τους κλέφτες κι ακαμάτηδες ανθρώπους.

Όλη εκείνη την άνοιξη και το καλοκαίρι δούλευαν εξήντα ώρες τη βδομάδα, και τον Αύγουστο, ο Ναπολέον τούς ανακοίνωσε πως τους περιμένε δουλειά και τα απογεύματα της Κυριακής. Η επιπλέον εργασία ήταν εθελοντική, αλλά όποιο ζώο δεν έδινε το παρών, θα έπαιρνε μισή μερίδα φαγητό. Παρ' όλα τα μέτρα, η δουλειά έμενε πάντα πίσω. Η σοδειά ήταν μικρότερη από του περασμένου χρόνου, και δυο χωράφια που έπρεπε να τα σπείρουν νωρίς το καλοκαίρι έμειναν άσπαρτα, γιατί το όργωμα δεν είχε γίνει στην ώρα του.

Εύκολα μπορούσε να προβλέψει κανείς πως ο επόμενος χειμώνας θα 'ταν σκληρός.

Ο ανεμόμυλος παρουσίασε απρόσμενες δυσκολίες. Στη φάρμα υπήρχε ένα καλό λατομείο ασβεστόλιθου και σ' ένα παράσπιτο είχε βρεθεί μπόλικη άμμος και τσιμέντο. Έτσι, είχαν όλα τα υλικά για να χτίσουν. Το πρόβλημα που τους παίδεψε στην αρχή, ήταν το σπάσιμο της πέτρας στο μέγεθος που έπρεπε. Δεν είχαν άλλη λύση, απ' το να χρησιμοποιήσουν αξίνες και λοστούς, εργαλεία που κανένα ζώο δεν μπορούσε να τα χειριστεί, αφού ήταν αδύνατον να στηριχτεί στα πισινά του πόδια. Έπρεπε να περάσουν βδομάδες μάταιου κόπου, ώσπου να του 'ρθει κάποιου η φαινή ιδέα να εκμεταλλευτούν τη δύναμη της βαρύτητας. Σ' όλο το λατομείο βρίσκονταν παντού τεράστιες κοτρόνες, που ήταν αδύνατον να χρησιμοποιηθούν. Τις έδεσαν, λοιπόν, με σκοινί, και όλα τα ζώα μαζί, αγελάδες, άλογα, πρόβατα, και κάθε ζώο που μπορούσε να κρατήσει σκοινί –ακόμη και τα γουρούνια βοηθούσαν στις κρίσιμες στιγμές– τις τραβούσαν με απεγνωσμένη προσπάθεια ως την κορυφή του λατομείου, απ' όπου τις άφηναν να γκρεμιστούν κάτω και να γίνουν κομμάτια. Η μεταφορά των σπασμένων κομματιών ήταν σχετικά εύκολη. Τα άλογα μετέφεραν τις πέτρες με κάρρα, και τα

πρόβατα τις έσερναν κομμάτι κομμάτι. Η Μπεεμπέεκα κι ο Βενιαμίν ζεύτηκαν ένα παλιό καροτσάκι και βοηθούσαν κι αυτοί. Στο τέλος του καλοκαιριού, είχαν μαζέψει αρκετές πέτρες, και το χτίσιμο άρχισε κάτω από την επιτήρηση των γουρουνιών.

Ήταν όμως αργό κι επίπονο έργο. Συχνά, τους έπαιρνε μια ολόκληρη μέρα εξαντλητικής προσπάθειας για να σύρουν μια κοτρόνα στην κορυφή του λατομείου, και πολλές φορές η πέτρα έπεφτε χωρίς να σπάσει. Χωρίς τον Γροθιά δε θα κατάφερναν τίποτα. Όλα τα άλλα ζώα μαζί δεν είχαν τη δική του δύναμη. Κάθε φορά που η κοτρόνα άρχιζε να κατρακυλάει και τα ζώα τσίριζαν έντρομα μην τύχει και τα παρασύρει μαζί της, ευτυχώς ήταν πάντα εκεί ο Γροθιάς για να συγκρατήσει με τη δύναμή του το σκοινί και να σταματήσει την πέτρα. Όταν τον έβλεπαν να βάζει τα δυνατά του ν' ανέβει την πλαγιά βαριανασαίνοντας, με τις σπλές του καρφωμένες στο χώμα και τα κορμί του βουτηγμένο στον ιδρώτα, τα ζώα στέκονταν και τον κοιτούσαν με θαυμασμό. Η Τριφύλλω μερικές φορές τον προειδοποιούσε να προσέχει και να μη ζορίζεται τόσο πολύ, αλλά ο Γροθιάς ποτέ δεν την άκουγε. Τα δυο συνθήματα, «Θα δουλέψω ακόμη πιο σκληρά» και «Ο Ναπολέον έχει πάντα δίκιο», ήταν γι' αυτόν η λύση σε όλα τα

προβλήματα. Είχε κανονίσει να τον ξυπνάει το κοκόρι κάθε πρωί τρία τέταρτα νωρίτερα αντί μισή ώρα. Στις ελεύθερες ώρες του, που δεν ήταν πια και τόσο πολλές, πήγαινε μόνος του στο λατομείο, μάζευε ένα φόρτωμα σπασμένες πέτρες και τις έσερνε ως τον ανεμόμυλο αβοήθητος.

Τα ζώα έβγαλαν καλά το καλοκαίρι παρ' όλη την τλαιπωρία της δουλειάς. Μπορεί να μην είχαν περισσότερο φαγητό απ' όσο είχαν τον καιρό του Τζόουνς, δεν είχαν όμως και λιγότερο. Εξάλλου, το πλεονέκτημα να τρέφουν μονάχα τον εαυτό τους κι όχι άλλους πέντε ανεπρόκοπους ανθρώπους, μπορούσε ν' αντισταθμίσει πολλά κακά. Κι από πολλές απόψεις, ο τρόπος με τον οποίο γίνονταν τώρα οι δουλειές ήταν λιγότερο κουραστικός και πιο αποδοτικός. Μερικές δουλειές, όπως το ξεχορτάρισμα, γίνονταν μ' έναν τρόπο ακατόρθωτο για το ανθρώπινο χέρι. Κι επιπλέον, αφού κανένα ζώο δεν έκλεβε πια, δεν είχαν κανένα λόγο να χωρίζουν τα βοσκοτόπια από την καλλιεργημένη γη με φράχτες, κι έτσι γλίτωναν τον κόπο για τη συντήρησή τους. Το καλοκαίρι πέρασε κι άρχισαν να γίνονται αισθητές διαφορες απρόβλεπτες ελλείψεις. Χρειάζονταν παραφινέλαιο, καρφιά, τριχιές, μπισκότα για σκύλους, και σίδερο για πέταλα αλόγων, πράγματα, δηλαδή, που δεν

μπορούσε να παραγάγει η φάρμα. Αργότερα, χρειάστηκαν σπόρους και τεχνητά λιπάσματα, διάφορα εργαλεία και μηχανές για τον ανεμόμυλο. Κανείς δεν μπορούσε να φανταστεί από πού θα τα 'βρισκαν όλα αυτά.

Μια Κυριακή πρωί, τα ζώα μαζεύτηκαν να πάρουν εντολές, κι ο Ναπολέων τούς ανακοίνωσε πως αποφάσισε να εφαρμόσει καινούρια τακτική. Από δω και μπρος, η Φάρμα των Ζώων θ' άρχιζε τις εμπορικές συναλλαγές με τις γειτονικές φάρμες. Όχι βέβαια για κανέναν εμπορικό σκοπό, αλλά απλώς για ν' αποκτήσουν κάποια υλικά που τα χρειάζονταν επειγόντως. Προείχαν οι ανάγκες του ανεμόμυλου, είπε. Είχε αρχίσει λοιπόν τις διαπραγματεύσεις για να πουλήσει ορισμένη ποσότητα σανού κι ένα μέρος της φετινής σοδειάς του σιταριού, κι αργότερα, αν τους έλειπαν περισσότερα χρήματα, θα πουλούσαν και αυγά, που είχαν πάντα ζήτηση στο Ουίλινγκτον. Οι κότες, πρόσθεσε ο Ναπολέων, έπρεπε να δεχτούν με χαρά αυτή τη θυσία ως μια προσωπική τους συμβολή στο χτίσιμο του μύλου.

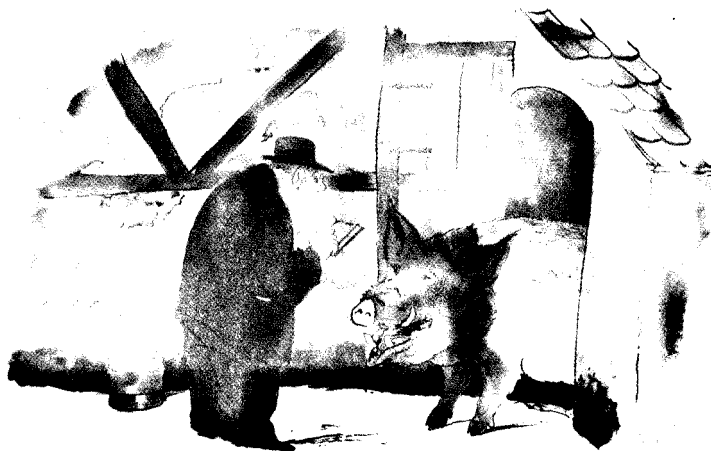
Τα ζώα αισθάνθηκαν πάλι μιαν αόριστη ανησυχία. Μήπως στην πρώτη τους θριαμβευτική Συγκέντρωση μετά το διώξιμο του Τζόουνς δεν είχαν πάρει την απόφαση να μην έχουν ποτέ δοσοληψίες με τους ανθρω-

πους, να μην καταπιαστούν ποτέ με το εμπόριο και να μην πιάσουν ποτέ χρήματα στα χέρια τους; Όλα τα ζώα τις θυμόνταν αυτές τις αποφάσεις, ή τουλάχιστον, νόμιζαν πως τις θυμόνταν. Τα τέσσερα γουρουνόπουλα που είχαν διαμαρτυρηθεί όταν ο Ναπολέων κατάργησε τις Συγκεντρώσεις, ύψωσαν δειλά τη φωνή τους, αλλά το φοβερό μουγκρητό που έμπηξαν οι σκύλοι τα 'κανε να λουφάξουν αμέσως. Στη συνέχεια, τα πρόβατα ξέσπασαν, καταπώς το συνήθιζαν: «Τα τετράποδα καλά, τα δίποδα κακά» –και η στιγμιαία αμηχανία πέρασε. Τελικά, ο Ναπολέων σήκωσε το πόδι του για να επιβάλει ησυχία και ανήγγειλε πως είχε τακτοποιήσει ήδη το ζήτημα. Έτσι, δεν ήταν ανάγκη να έρθουν τα ζώα σε επαφή με τους ανθρώπους, κάτι που θα τους ήταν πολύ δυσάρεστο. Σκόπευε να επωμισθεί ο ίδιος όλο αυτό το βάρος. Κάποιος κύριος Ουάιμπερ, δικηγόρος από το Ουίλινγκτον, είχε δεχτεί να μεσολαβήσει ανάμεσα στη Φάρμα των Ζώων και τον έξω κόσμο, και κάθε Δευτέρα πρωί, θα επισκεπτόταν τη φάρμα για να παίρνει οδηγίες. Ο Ναπολέων έκλεισε το λόγο του με τη συνηθισμένη κραυγή «Ζήτω η Φάρμα των Ζώων!», κι αφού τραγούδησαν τα *Ζώα της Αγγλίας*, διαλύθηκαν.

Ύστερα ο Γκυλές έκανε ένα γύρο στη φάρμα και καθούσχε τα ζώα. Τα διαβεβαίωσε πως δεν είχε παρ-

θεί ποτέ απόφαση, ούτε καν είχε προταθεί κάτι τέτοιο, να μην ασχοληθούν με το εμπόριο και να μην πιάσουν χρήματα στα χέρια τους. Ήταν αποκύημα φαντασίας, πιθανότατα μια από τις ψευτιές που διέδιδε ο Χιονής. Μερικά ζώα έμειναν με την αμφιβολία, αλλά ο Γρυλός τα ρώτησε με πονηριά: «Είστε βέβαιοι, σύντροφοι, πως δεν το 'δατε στον ύπνο σας; Είδατε πουθενά γραμμένη καμιά τέτοια απόφαση;» Κι εφόσον, βέβαια, ήταν αλήθεια ότι δεν υπήρχε κάτι τέτοιο γραμμένο πουθενά, τα ζώα έμειναν με την εντύπωση πως είχαν κάνει λάθος.

Κάθε Δευτέρα, όπως είχαν συμφωνήσει, ο κύριος Ουάιμπερ πήγαινε στη φάρμα. Ήταν ένας πονηρός αν-

θρωπάκος με φαβορίτες, ένας δικηγόρος χωρίς πολλή δουλειά, αλλά αρκετά ξύπνιος, ώστε να καταλάβει νωρίτερα από κάθε άλλον ότι η Φάρμα των Ζώων θα χρειαζόταν έναν μεσάζοντα, κι ότι οι υποθέσεις της άξιζαν τον κόπο. Τα ζώα παρακολουθούσαν τα πήγαιν' έλα του με κάποιο φόβο και τον απέφευγαν όσο πιο πολύ μπορούσαν. Πάντως, η εικόνα του Ναπολέοντα να στέκεται στα τέσσερα και να δίνει εντολές στον Ουάιμπερ, που στεκόταν στα δυο του πόδια, τα έκανε να νιώθουν περήφανα και τα συμφιλιώνει εν μέρει με την καινούρια κατάσταση. Οι σχέσεις τους με την ανθρώπινη ράτσα δεν ήταν όπως παλιά. Οι άνθρωποι δε μισούσαν λιγότερο τη Φάρμα των Ζώων τώρα που ευημερούσε. Για να πούμε την αλήθεια, τη μισούσαν περισσότερο από ποτέ. Όλοι ήταν σίγουροι πως η φάρμα αργά ή γρήγορα θα χρεοκοπούσε, και πάνω απ' όλα, πως η υπόθεση του ανεμόμυλου θα κατέληγε σε αποτυχία. Μαζεύονταν στα καπηλειά και προσπαθούσαν να αποδείξουν ο ένας στον άλλον με χαρτί και με μολύβι πως ο ανεμόμυλος ή θα γκρεμιζόταν, ή δε θα λειτουργούσε ποτέ, ακόμη κι αν έμενε όρθιος. Ωστόσο, χωρίς να το θέλουν, έτρεφαν κάποια εκτίμηση για την αποτελεσματικότητα με την οποία τα ζώα διεκπεραίωναν τις υποθέσεις τους. Μια απόδειξη ήταν πως είχαν αρχίσει

να αναφέρονται στη Φάρμα των Ζώων με το κανονικό της όνομα, και είχαν πάψει να την αποκαλούν Φάρμα των Αφεντάδων. Επίσης, δεν υποστήριζαν πια τον Τζόουνς, που, έχοντας εγκαταλείψει κάθε ελπίδα να πάρει πίσω τη φάρμα του, είχε πάει να ζήσει σ' άλλο μέρος της χώρας. Εκτός από τη μεσολάβηση του Ουάιμπερ, άλλη επαφή της Φάρμας των Ζώων με τον έξω κόσμο δεν υπήρχε. Κυκλοφορούσαν όμως φήμες πως ο Ναπολέων επρόκειτο να κλείσει εμπορική συμφωνία με τον κύριο Πίλκινγκτον του Αλεπόδασους, ή με τον κύριο Φρέντερικ του Μοσχολίβαδου, αλλά με κανέναν τρόπο, απ' ό,τι ακουγόταν, και με τους δυο ταυτόχρονα.

Εκείνη την περίοδο, τα γουρούνια μετακόμισαν ξαφνικά στο σπίτι κι εγκαταστάθηκαν εκεί για τα καλά. Τα ζώα φάνηκε πάλι να θυμούνται ότι απ' την αρχή είχε παρθεί απόφαση να μη γίνει κάτι τέτοιο, αλλά πάλι ο Γρυλής κατάφερε να τα πείσει πως κάτι λάθος είχαν καταλάβει. Ήταν απολύτως αναγκαίο, τους είπε, τα γουρούνια, που ήταν τα μεγάλα μυαλά της φάρμας, να έχουν ένα ήσυχο μέρος να εργάζονται. Επιπλέον, ταίριαζε περισσότερο στην αξιοπρέπεια του Αρχηγού –τελευταία είχε αρχίσει να προσφωνεί τον Ναπολέοντα «Αρχηγό»– να ζει σε σπίτι κι όχι σε χοιροστάσιο. Μερικά ζώα τσαντίστηκαν ακόμη περισσότερο όταν έμα-

θαν πως τα γουρούνια όχι μόνο έτρωγαν στην κουζίνα και διασκέδαζαν στο σαλόνι, αλλά έριχναν και τους ύπνους τους στα κρεβάτια. Ο Γροθιάς προσπέρασε το όλο θέμα με το γνωστό του «Ο Ναπολέων έχει πάντα δίκιο!» Η Τριφύλλω όμως, που θυμόταν πολύ καλά τη ρητή απαγόρευση για τα κρεβάτια, πήγε κατά τη μεριά της σιταποθήκης και προσπάθησε να κουτσοδιαβάσει τις Εφτά Εντολές που ήταν γραμμένες εκεί. Βλέποντας πως δεν κατάφερε να διαβάσει ούτε μια λέξη ολόκληρη, φώναξε την Μπεεμπέεκα.

«Μπεεμπέεκα» της είπε, «διάβασέ μου την Τέταρτη Εντολή. Δεν είναι αυτή που λέει πως δεν πρέπει να κοιμόμαστε ποτέ σε κρεβάτια;»

Η Μπεεμπέεκα άρχισε να συλλαβίζει με κάποια δυσκολία.

«Εδώ λέει: “Κανένα ζώο δε θα κοιμάται σε κρεβάτι με σεντόνια”».

Περιέργως, η Τριφύλλω δε θυμόταν η Τέταρτη Εντολή να ανέφερε ποτέ σεντόνια. Αφού όμως ήταν γραμμένο στον τοίχο, έτσι θα έπρεπε να είναι. Κι ο Γρυλής, που έτυχε να περνάει με δυο τρεις σκύλους από κει, έβαλε το όλο ζήτημα στη σωστή του βάση.

«Σύντροφοι» τους είπε, «ακούσατε πως εμείς τα γουρούνια κοιμόμαστε στα κρεβάτια του σπιτιού. Και γιατί

όχι, άλλωστε; Δεν πιστεύω να σκεφτήκατε πως υπάρχει κανένας νόμος που απαγορεύει τα κρεβάτια. Κρεβάτι δεν είναι παρά ένα μέρος για να κοιμάται κανείς. Ένας σωρός από άχυρα στο στάβλο, κρεβάτι είναι κι αυτός. Η απαγόρευση αφορούσε τα *σεντόνια*, που είναι ανθρώπινη επινόηση. Εμείς βγάλαμε τα σεντόνια απ' τα κρεβάτια και κοιμόμαστε με κουβέρτες. Είν' αλήθεια πως τα κρεβάτια είναι αναπαυτικά, αλλά –σας διαβεβαιώνω, σύντροφοι– όχι και τόσο αναπαυτικά, όσο μάς αξίζει για το πνευματικό έργο που παράγουμε. Δε θα θέλατε να μας στερήσετε την ανάπαυση, σύντροφοι, έτσι δεν είναι; Δεν πιστεύω να θέλετε να κουραζόμαστε τόσο, ώστε να μην μπορούμε να φέρουμε εις πέ-

ρας τα καθήκοντά μας, κι ούτε βέβαια μπορώ να πιστέψω ότι θέλετε να ξαναγυρίσει ο Τζόουνς».

Τα ζώα τον διαβεβαίωσαν για το αντίθετο, και δεν ξανάγινε λόγος για τον ύπνο των γουρουνιών στα κρεβάτια. Κι όταν σε λίγες μέρες βγήκε ανακοίνωση που έλεγε πως τα γουρούνια θα ξυπνούν μια ώρα αργότερα κάθε πρωί, δεν ακούστηκε η παραμικρή διαμαρτυρία.

Μπήκε το φθινόπωρο, και τα ζώα ήταν κατάκοπα αλλά ευτυχισμένα. Η χρονιά που πέρασε ήταν δύσκολη. Έχοντας πουλήσει μια ποσότητα από τα σιτηρά και το σανό, οι προμήθειες για το χειμώνα δεν ήταν αρκετές, αλλά ο ανεμόμυλος τους αποζημίωσε για όλα. Ήταν σχεδόν μισοχτισμένος. Μετά τη συγκομιδή, ο καιρός εξακολούθησε να είναι καλός και τα ζώα δούλεψαν ακόμη πιο σκληρά, πιστεύοντας πως άξιζε τον κόπο να πηγαινοέρχονται φορτωμένα με πέτρες, προκειμένου να υψωθούν οι τοίχοι λίγο παραπάνω. Ο Γροθιάς μάλιστα, έβγαине τις νύχτες με δική του θέληση κι εργαζόταν κάνα δυο ώρες στο φως του φεγγαριού. Στις ελεύθερες ώρες τους, τα ζώα γυρόφερναν το μισοχτισμένο μύλο, θαυμάζοντας τους γερούς και τεράστιους τοίχους του, και καμάρωναν που είχαν καταφέρει να χτίσουν κάτι τόσο εντυπωσιακό. Μόνο ο γερο-Βενιαμίν δεν εννοούσε να δείξει τον ενθουσιασμό του για τον

ανεμόμυλο, κι εξακολουθούσε να πετάει κάθε τόσο την αινιγματική του φράση πως τα γαϊδούρια ζούνε πολλά χρόνια.

Ο Νοέμβρης έφτασε με σφοδρούς νοτιοδυτικούς ανέμους. Το χτίσιμο έπρεπε να σταματήσει, γιατί με την πολλή υγρασία ήταν δύσκολο το ανακάτεμα του τσιμέντου. Μια νύχτα, ξέσπασε ένα ανεμοβρόχι, τόσο άγριο, που τα σπιτάκια της φάρμας σείστηκαν συθέμελα και μερικά κεραμίδια ξεκόλλησαν απ' τη στέγη της σιταποθήκης. Οι κότες ξύπνησαν κακαρίζοντας τρομαγμένες, γιατί όλες τους είχαν ταυτόχρονα ονειρευτεί πως άκουσαν να πέφτει πυροβολισμός. Το πρωί, όταν τα ζώα βγήκαν απ' τους στάβλους, βρήκαν τον ιστό της σημαίας πεσμένο και μια φτελιά στην άκρη του περιβολιού ολότελα ξεριζωμένη. Ξαφνικά, μια κραυγή απέλπισίας βγήκε απ' το στόμα όλων. Το θέαμα που αντίκρισαν ήταν φοβερό: ο ανεμόμυλος είχε σωριαστεί σε ερείπια.

Όρμησαν όλα μαζί προς τα εκεί. Ο Ναπολέον έτρεξε μπροστά απ' όλους. Δεν ήταν όνειρο. Σωριασμένος κειτόταν ο καρπός του μόχθου τους. Τα λιθάρια που με τόσο κόπο τα είχαν σπάσει και τα είχαν μεταφέρει, ήταν σκορπισμένα ολόγυρα. Ανίκανα στην αρχή να βγάλουν μιλιά, στέκονταν και κοιτούσαν με θλίψη το σωρό των ερειπίων. Ο Ναπολέον βηματίζε πάνω κάτω

σιωπηλός, ρουθουνίζοντας πού και πού το χώμα. Η ουρά του είχε τεντωθεί και την κούναγε δεξιά κι αριστερά, σημάδι πνευματικής υπερέντασης.

«Σύντροφοι» ρώτησε ήσυχα, «ξέρετε ποιος ευθύνεται για όλ' αυτά; Ξέρετε ποιος είναι ο εχθρός που ήρθε μουλωχτά τη νύχτα και γκρέμισε τον ανεμόμυλό μας; Ο ΧΙΟΝΗΣ!» έγκρουξε με φωνή σαν βροντή. «Ο Χιονής το έκανε! Από καθαρή μοχθηρία, με σκοπό να χαλάσει τα σχέδιά μας και να πάρει εκδίκηση για την ατιμωτική εκδίωξή του, ο προδότης αυτός γλίστησε στο σκοτάδι της νύχτας και κατέστρεψε το μόχθο ενός χρόνου. Σύντροφοι, αυτή τη στιγμή απαγγέλλω τη θανατική καταδίκη του Χιονή. Το παράσημο “Ήρωας Δεύτερης Τάξης” και τέσσερα κιλά μήλα σ' όποιο ζώο τον παραδώσει στη δικαιοσύνη. Και οχτώ κιλά σ' όποιον τον συλλάβει ζωντανό».

Τα ζώα ταράχτηκαν αφάνταστα όταν άκουσαν πως ο Χιονής ήταν ο αυτουργός μιας τέτοιας εγκληματικής πράξης. Έσυραν μια κραυγή αγανάκτησης και βάλθηκαν να σκέφτονται με ποιον τρόπο θα τον έπιαναν αν τύχαινε να γυρίσει πίσω. Σχεδόν αμέσως, ανακάλυψαν πατημασιές γουρουνιού στο χορτάρι, σε μικρή απόσταση απ' το λοφίσκο. Τις ακολούθησαν, ώσπου ανακάλυψαν πως έφταναν σε μια τρύπα στο φράχτη. Ο Ναπολέον

ρουθούνισε τα ίχνη επιμελώς και αποφάνθηκε πως ήταν του Χιονή. Πρόσθεσε πως, κατά τη γνώμη του, ο Χιονής είχε τρυπώσει από τη Φάρμα του Αλεπόδασους.

«Ας μην καθυστερούμε, σύντροφοι!» φώναξε ο Ναπολέων. «Μας περιμένει δουλειά. Από σήμερα κιόλας, αρχίζουμε το χτίσιμο του μύλου και θα δουλεύουμε όλο το χειμώνα, με βροχή ή με λιακάδα. Θα δώσουμε ένα μάθημα σ' αυτό τον ελεεινό προδότη πως δεν μπορεί να μας νικήσει τόσο εύκολα. Να θυμάστε, σύντροφοι, τα σχέδιά μας δεν πρέπει ν' αλλάξουν με κανέναν τρόπο. Θα τα πραγματοποιήσουμε μέχρι τέλους. Εμπρός, σύντροφοι! Ζήτω ο ανεμόμυλος! Ζήτω η Φάρμα των Ζώων!»

Ο χειμώνας έπεσε βαρύς. Μετά την ανεμοθύελλα άρχισε το χιονόνερο και το χιόνι, και στο τέλος ήρθε και μια βαριά παγωνιά που κράτησε όλο τον Φλεβάρη. Τα ζώα έβαλαν τα δυνατά τους να ξαναχτίσουν τον ανεμόμυλο, ξέροντας καλά πως ο έξω κόσμος παρακολουθούσε κάθε τους κίνηση, και πως οι ζηλόφθονοι άνθρωποι θα χαίρονταν και θα θριαμβολογούσαν αν ο μύλος δεν τέλειωνε στην ώρα του.

Φουρκισμένοι, καμώνονταν ότι δεν πίστευαν πως ο Χιονής είχε καταστρέψει τον ανεμόμυλο. Έλεγαν ότι γκρεμίστηκε, επειδή οι τοίχοι ήταν πολύ λεπτοί. Τα ζώα όμως ήξεραν πως δεν έφταιγε αυτό. Παρ' όλα αυτά, αποφάσισαν να φτιάξουν τους τοίχους πιο χοντρούς απ' τους προηγούμενους, πράγμα που σήμαινε πως έπρεπε να μαζέψουν περισσότερες πέτρες. Για κάμποσο καιρό, το λατομείο ήταν μες στο χιόνι και δε γινόταν τίποτα. Προχώρησαν κάπως το έργο μόλις ο και-

ρός το γύρισε σ' ένα ξερό κρύο, μα η δουλειά ήταν πολύ σκληρή και τα ζώα δεν είχαν το κέφι που είχαν πριν. Ήταν ξεπαγιασμένα και πεινασμένα. Μόνο ο Γροθιάς και η Τριφύλλω δεν είχαν χάσει το κουράγιο τους. Ο Γρουλής έβγαζε εξαισίους λόγους για το μεγαλείο της εργασίας και για τη χαρά που πηγάζει απ' αυτήν, αλλά τα ζώα εμψυχώνονταν περισσότερο από τη δύναμη του Γροθιά και από το απαράλειπτο σύνθημά του «Θα δουλέψω ακόμη πιο σκληρά».

Τον Γενάρη η τροφή λιγόστεψε. Η μερίδα του καλαμποκιού μειώθηκε δραματικά και ανακοινώθηκε πως θα μοίραζαν αντ' αυτού μια μερίδα πατάτες επιπλέον. Ανακάλυψαν όμως ότι το μεγαλύτερο μέρος της σοδειάς της πατάτας είχε παγώσει, γιατί δεν τις είχαν σκεπάσει καλά. Οι πατάτες είχαν γίνει μαλακές και εί-

χαν πρασινίσει –ελάχιστες μπορούσαν πια να φαγωθούν. Υπήρξαν μέρες που τα ζώα τρέφονταν μόνο με ανεμίδα και παντζάρια. Η λιμοκτονία βρισκόταν προ των πυλών.

Ήταν ζωτικής σημασίας η ανάγκη να κρύψουν την κατάσταση από τον έξω κόσμο. Ενθαρρυνμένοι οι άνθρωποι απ' το γκρέμισμα του ανεμόμυλου είχαν αρχίσει να επινοούν καινούρια ψέματα για τη Φάρμα των Ζώων. Για πολλοστή φορά κυκλοφόρησε η φήμη ότι τα ζώα πέθαιναν από την πείνα και τις αρρώστιες, κι ότι τσακώνονταν αδιάκοπα μεταξύ τους. Έλεγαν, μάλιστα, πως είχαν καταφύγει στον κανιβαλισμό και σκότωναν τα παιδιά τους. Ο Ναπολέων ήξερε πολύ καλά τι θα επακολουθούσε αν γινόταν γνωστή η πραγματική τους κατάσταση, κι αποφάσισε να χρησιμοποιήσει τον κύριο Ουάιμπερ για να αντιστρέψει τις εντυπώσεις. Ως τότε, τα ζώα είχαν ελάχιστη ή καμιά επαφή με τις βδομαδιακές επισκέψεις του κυρίου Ουάιμπερ. Τώρα λοιπόν, μερικά ζώα, κυρίως πρόβατα, πήραν εντολή, κάθε φορά που περνούσε ο κύριος Ουάιμπερ, να σχολιάζουν δήθεν τυχαία ότι οι μερίδες είχαν αυξηθεί. Επιπλέον, ο Ναπολέων διέταξε να γεμίσουν ως πάνω τα άδεια παχνιά με άμμο, και να σκορπίσουν πάνω στην άμμο ό,τι δημητριακά τούς είχαν απομείνει. Με κάποιο πρό-

σχημα οδηγούσαν τον κύριο Ουάιμπερ στην αποθήκη και τον διευκόλυναν να ρίχνει μια ματιά στα παχυνιά. Τον ξεγέλασαν, κι αυτός διέδιδε στον έξω κόσμο πως δεν υπήρχε έλλειψη αγαθών στη Φάρμα των Ζώων.

Προς το τέλος του Γενάρη, έγινε φανερό ότι υπήρχε ανάγκη να προμηθευτούν από κάπου μερικά σιτηρά. Εκείνο τον καιρό, ο Ναπολέον σπάνια έκανε δημόσιες εμφανίσεις. Περνούσε τις ώρες του στο σπίτι, που το φρουρούσαν αγριεμένα σκυλιά σε κάθε πόρτα. Όταν εμφανιζόταν, το έκανε με τελετουργικό τρόπο, με τη συνοδεία έξι σκυλιών να τον περιτριγυρίζουν και ν' αλυχτούν σ' όποιον έκανε να τον πλησιάσει. Τώρα πια, πήγαινε σπάνια στις κυριακάτικες συναντήσεις κι έδινε τις εντολές μέσω κάποιου άλλου γουρουνιού, συνήθως του Γρυλή.

Μια Κυριακή πρωί, ο Γρυλής ανακοίνωσε ότι οι κότες, που ήταν ο καιρός τους να γεννήσουν πάλι, έπρεπε να παραδώσουν τα αυγά τους. Ο Ναπολέον είχε υπογράψει, μέσω του κυρίου Ουάιμπερ, ένα συμβόλαιο, βάσει του οποίου έπρεπε να παραδίδει τετρακόσια αυγά τη βδομάδα. Το αντίτιμο των αυγών θα τους εξασφάλιζε αρκετό σιτάρι και κριθάλευρο για να τα βολέψουν ως το καλοκαίρι – οι συνθήκες θα ήταν τότε ευνοϊκότερες.

Μόλις το άκουσαν οι κότες, έβγαλαν μια κραυγή απελπισίας. Τις είχαν προειδοποιήσει ότι μπορεί να χρειάζονταν να κάνουν αυτήν τη θυσία, αλλά δεν το είχαν πιστέψει. Ήταν έτοιμες για το ανοιξιάτικο κλώσημα και διαμαρτυρήθηκαν, λέγοντας πως αν έδιναν τώρα τα αυγά τους, θα ήταν καθαρή δολοφονία. Πρώτη φορά μετά την ανατροπή του Τζόουνς σημειώθηκε κάτι που θύμιζε ανταρσία. Με τρεις μαύρες πουλάδες ράτσας Μινόρκα επικεφαλής, οι κότες έκαναν ένα αποφασιστικό βήμα για να σαμποτάρουν την απόφαση του Ναπολέοντα. Η μέθοδος που ακολούθησαν ήταν να γεννούν τ' αυγά τους στα δοκάρια, κι από εκεί να τα αφήνουν να πέφτουν και να σκάνε στο έδαφος. Ο Ναπολέον έδρασε με γρηγοράδα και σκληρότητα. Έκοψε τη σίτισή τους κι έβγαλε διαταγή να τιμωρείται με θάνατο όποιο ζώο έδινε στις κότες έστω κι ένα σπειρί καλαμπόκι. Για την εκτέλεση αυτών των διαταγών φρόντισαν οι σκύλοι. Οι κότες αντιστάθηκαν πέντε μέρες, έπειτα συνθηκολόγησαν και γύρισαν πίσω στις φωλιές τους. Στο διάστημα αυτό πέθαναν εννιά. Τα κουφάρια τους τα έθαψαν στο περιβόλι και διαδόθηκε πως πέθαναν από κοκκιδίωση. Ο Ουάιμπερ δεν έμαθε τίποτα γι' αυτή την ιστορία, και τ' αυγά παραδίδονταν κανονικά στον μπακάλη, που πήγαινε μια φορά τη βδομάδα στη φάρμα για να τα παραλάβει.

Όλο ετούτο το διάστημα, ο Χιονής δεν είχε εμφανιστεί πουθενά. Κυκλοφορούσε η φήμη πως κρυβόταν σε μια από τις γειτονικές φάρμες, στο Αλεπόδασος ή στο Μοσχολίβαδο. Οι σχέσεις του Ναπολέοντα με τους γείτονες είχαν βελτιωθεί σημαντικά. Στην αυλή υπήρχε εδώ και δέκα χρόνια ένας σωρός ξύλα, από τότε που είχαν κόψει ένα δάσος με οξιές. Τα ξύλα είχαν στεγνώσει καλά κι ο Ουάιμπερ συμβούλεψε τον Ναπολέοντα να τα πουλήσει. Τόσο ο κύριος Πίλκινγκτον όσο και ο κύριος Φρέντερικ έδειξαν μεγάλη προθυμία να τα αγοράσουν. Ο Ναπολέον δυσκολευόταν ν' αποφασίσει ανάμεσα στους δύο. Παρατηρήθηκε κιόλας πως κάθε φορά που έφτανε να συμφωνήσει με τον Φρέντερικ, διαδιδόταν ότι ο Χιονής κρυβόταν στο Αλεπόδασος, κι όταν πάλι έκλινε υπέρ του Πίλκινγκτον, φαινόταν βέβαιο πως ο Χιονής βρισκόταν στο Μοσχολίβαδο.

Ξαφνικά, στις αρχές της άνοιξης, κάτι συγκλονιστικό ήρθε στο φως. Ο Χιονής σύχναζε τα βράδια στη φάρμα! Τα ζώα ταράχτηκαν τόσο, που δεν μπορούσαν να κλείσουν μάτι. Κάθε νύχτα, ψιθυρίστηκε, γλιστρούσε στο σκοτάδι κι έκανε βρομοδουλειές. Έκλεβε τα σιτηρά, αναποδογύριζε τις καρδάρες, έσπαζε τ' αυγά, τσαλαπατούσε τα φυτώρια και ροκάνιζε τους φλοιούς των οπωροφόρων δέντρων. Είχε γίνει πια συ-

νήθεια, όταν πήγαινε κάτι στραβά, να το φορτώνουν στον Χιονή. Όταν έσπαζε κανένα τζάμι ή βούλωνε κανένα λούκι, ήταν σίγουρο πως κάποιος θα έλεγε ότι το 'κανε τη νύχτα ο Χιονής. Κι όταν χάθηκε το κλειδί της αποθήκης, όλη η φάρμα ήταν πεισμένη πως το 'χε πετάξει στο πηγάδι ο Χιονής. Και περιέργως, εξακολούθησαν να το πιστεύουν ακόμη κι όταν βρήκαν το κλειδί ξεχασμένο κάτω από ένα σακί. Οι αγελάδες έλεγαν πως ο Χιονής έμπαινε κρυφά στους στάβλους και τις άρμεγε στον ύπνο τους. Και για τους αρουραίους, που ήταν μεγάλος μπελάς όλο το χειμώνα, κυκλοφορούσε πως είχαν γίνει σύμμαχοι με τον Χιονή.

Ο Ναπολέον έδωσε διαταγή να γίνουν εξονυχιστικές ανακρίσεις γύρω από τις κινήσεις του Χιονή. Ξεκίνησε με τη συνοδεία των σκύλων του για να ελέγξει τις εγκαταστάσεις της φάρμας, ενώ τα άλλα ζώα ακολουθούσαν από απόσταση. Ο Ναπολέον σταματούσε κάθε τόσο και ρουθούνιζε το χώμα για ν' ανακαλύψει τίποτε χνάρια του Χιονή, γιατί, όπως έλεγε, μπορούσε να τα καταλάβει από τη μυρωδιά. Έχωνε τη μουσούδα του σε κάθε γωνιά, στον αχερώνα, στο βουστάσιο, στα κοτέτσια, στο λαχανόκηπο, κι έβρισκε ίχνη παντού. Ρουθούνιζε βαθιά κι έβγαζε τρομερές στριγκλίες: «Ο Χιονής! Κι από εδώ πέρασε! Το καταλαβαίνω απ' τη μυρω-

διά!», και στη λέξη «Χιονής» τα σκυλιά άφηναν αιμοχαρή γρυλίσματα δείχνοντας τα πλαϊνά τους δόντια.

Τα ζώα έτρεμαν από το φόβο τους. Τους φαινόταν πως ο Χιονής ήταν μια αόρατη δύναμη, που διαπερνούσε τον αέρα γύρω τους και απειλούσε με κάθε είδους κίνδυνο. Το απόγευμα, ο Γρυλής τα συγκέντρωσε όλα, και με ανήσυχη έκφραση στο πρόσωπό του ανακοίνωσε πως είχε σπουδαία νέα να τους πει.

«Σύντροφοι!» φώναξε κάνοντας νευρικά πηδηματάκια, «ανακαλύφθηκε κάτι φοβερό. Ο Χιονής πουλήθηκε στον Φρέντερικ του Μοσχολίβαδου, ο οποίος σχεδιάζει να μας επιτεθεί και να μας πάρει τη φάρμα! Ο Χιονής θα είναι επικεφαλής της επίθεσης. Και υπάρχει και κάτι χειρότερο απ' αυτό. Εμείς είχαμε πιστέψει πως ο Χιονής είχε κάνει την επανάσταση από απλή ματαιοδοξία και φιλοδοξία. Κάναμε λάθος, σύντροφοι! Ξέρετε ποια ήταν η αληθινή αιτία; Ο Χιονής συνεργαζόταν με τον Τζόουνς από την αρχή. Όλο αυτό τον καιρό ήταν ο μυστικός πράκτοράς του. Κι όλα αποδείχτηκαν από τα στοιχεία που άφησε φεύγοντας, και που μόλις τώρα ανακαλύψαμε. Κατά τη γνώμη μου, τούτο εξηγεί πολλά, σύντροφοι. Μήπως δεν είδαμε με τα ίδια μας τα μάτια την προσπάθειά του –που ευτυχώς δεν πέτυχε– να μας νικήσει και να μας καταστρέψει στη Μάχη της Στρούγκας;»

Τα ζώα μαρμάρωσαν. Τούτη η ατιμία του Χιονή ξεπερνούσε και την καταστροφή του ανεμόμυλου. Χρειάστηκαν, όμως, μερικά λεπτά ώσπου να το χωνέψουν. Όλα θυμόντουσαν, ή νόμιζαν πως θυμόντουσαν, ότι στη Μάχη της Στρούγκας ο Χιονής ήταν αυτός που μπήκε μπροστά και τα ενθάρρυνε σε κάθε φάση του αγώνα, χωρίς να σταματήσει ούτε μια στιγμή, ούτε κι όταν τα βόλια του Τζόουνς τον πλήγωσαν στη ράχη. Στην αρχή, τους ήταν λίγο δύσκολο να αντιληφθούν πώς έδεναν όλα αυτά με την κατηγορία ότι ήταν με το μέρος του Τζόουνς. Ός και ο Γροθιάς, που σπάνια έκανε ερωτήσεις, ήταν μπερδεμένος. Ξάπλωσε χάμω, δίπλωσε τα μπροστινά του πόδια, έκλεισε τα μάτια, και με μεγάλη προσπάθεια κατόρθωσε να βάλει σε τάξη τις σκέψεις του.

«Δεν το πιστεύω» είπε. «Ο Χιονής πάλεψε παλικάρσία στη Μάχη της Στρούγκας, τον είδα. Γι' αυτό, εξάλλου, δεν του δώσαμε και το παράσημο του “Ηρώα Πρώτης Τάξης”;»

«Αυτό ήταν το λάθος μας, σύντροφε. Τώρα ξέρουμε πια –κι είναι γραμμένο στα μυστικά πειστήρια που βρήκαμε– πως ο πραγματικός του σκοπός ήταν να μας παρσύρει στο χαμό».

«Πληγώθηκε, όμως» απάντησε ο Γροθιάς. «Τον είδαμε όλοι να τρέχει γεμάτος αίματα».

«Αυτό ήταν μέρος της σκευωρίας!» κραύγασε ο Γρυλής. «Η σφραίρα του Τζόουνς μόλις που τον έγδαρε. Αν ξέρατε να διαβάζετε, θα σας το έδειχνα γραμμένο από το ίδιο του το χέρι. Η συνωμοσία ήταν τέτοια, ώστε την κρίσιμη στιγμή ο Χιονής να δώσει το σύνθημα για υποχώρηση και ν' αφήσει το πεδίο ελεύθερο για τον εχθρό. Και παραλίγο να το πετύχαινε –για να μην πω ότι θα το πετύχαινε *οπωσδήποτε*, αν δε μεσολαβούσε ο ηρωικός μας Αρχηγός, ο σύντροφος Ναπολέον. Ξεχνάτε πως τη στιγμή που ο Τζόουνς και οι άντρες του μπήκαν στην αυλή, ο Χιονής γύρισε ξαφνικά και το 'βαλε στα πόδια, και πολλά απ' τα ζώα τον ακολούθησαν; Δε θυμάστε, εκείνη τη στιγμή που είχε πέσει πανικός κι όλα έμοιαζαν χαμένα, πως ο σύντροφος Ναπολέον πετάχτηκε μπροστά με μια κραυγή “Θάνατος στην Ανθρωπότητα!” κι έμπηξε τα δόντια του στο πόδι του Τζόουνς; Είμαι βέβαιος πως αυτό το θυμάστε, σύντροφοι!» αναφώνησε πηδώντας πέρα δώθε ο Γρυλής.

Μετά την τόσο παραστατική περιγραφή που έκανε ο Γρυλής, τα ζώα νόμισαν πως το θυμήθηκαν. Πράγματι, την κρίσιμη στιγμή της μάχης ο Χιονής είχε γίνει καπνός. Ο Γροθιάς, όμως, εξακολούθωσε να έχει αμφιβολίες.

«Δεν πιστεύω ότι ο Χιονής ήταν προδότης απ' την αρχή» είπε στο τέλος. «Ό,τι έκανε μετά, είναι άλλο ζή-

τημα. Πιστεύω ότι στη Μάχη της Στρούγκας στάθηκε καλός σύντροφος».

«Ο Αρχηγός μας, ο σύντροφος Ναπολέον» είπε ο Γρυλής, μιλώντας αργά και σταθερά, «δήλωσε κατηγορηματικά –κατηγορηματικότερα, σύντροφε– ότι ο Χιονής ήταν από την αρχή πράκτορας του Τζόουνς, και μάλιστα, πολύ πριν γίνει καν σκέψη για Επανάσταση».

«Α! Τότε τα πράγματα είναι διαφορετικά!» είπε ο Γροθιάς. «Αφού το είπε ο σύντροφος Ναπολέον, έτσι πρέπει να είναι!»

«Αυτό είναι το σωστό πνεύμα, σύντροφε!» αναφώνησε ο Γρυλής, ενώ όλοι πρόσεξαν την άγρια ματιά που έριξε στον Γροθιά με τα σπινθηροβόλα μάτια του. Γύρισε να φύγει, μα κοντοστάθηκε και πρόσθεσε εμφατικά: «Προειδοποιώ όλα τα ζώα να 'χουν τα μάτια τους ορθάνοιχτα. Έχουμε λόγους να πιστεύουμε πως κάποιοι πράκτορες του Χιονή караδοκούν ανάμεσά μας!»

Τέσσερις μέρες αργότερα, κατά το απογευματάκι, ο Ναπολέον πρόσταξε όλα τα ζώα να μαζευτούν στην αυλή. Όταν συγκεντρώθηκαν, ο Ναπολέον βγήκε επίσημα απ' το σπίτι, φορώντας και τα δυο μετάλλια (είχε πρόσφατα απονεύμει στον εαυτό του τα μετάλλια «Ήρωας Πρώτης Τάξης» και «Ήρωας Δεύτερης Τάξης»), με τα εννιά τε-

ράστια σκυλιά του να χοροπηδούν ολόγυρά του και ν' αλιχτούν τόσο άγρια, που έκαναν τα άλλα ζώα ν' ανατριχιάζουν σύγκορμα απ' το φόβο τους. Ζάρωσαν όλα στη θέση τους λες κι ήξεραν πως κάτι τρομερό επρόκειτο να συμβεί.

Ο Ναπολέων στάθηκε, κοίταξε το ακροατήριό του αγριωπά κι έβγαλε μια διαπεραστική στριγκλιά. Αμέσως, οι σκύλοι όρμησαν κι άρπαξαν τέσσερα γουρούνια απ' το αυτί, κι ενώ εκείνα ούρλιαζαν απ' τον πόνο και το φόβο, τα έσυραν στα πόδια του Ναπολέοντα. Τα αυτιά των γουρουνιών αιμορραγούσαν, και τα σκυλιά, έχοντας γευτεί αίμα, για λίγες στιγμές έκαναν σαν λυσασμένα. Προς μεγάλη έκπληξη όλων, τρία απ' αυτά χίμηξαν πάνω στον Γροθιά. Εκείνος, βλέποντάς τα να 'ρχονται, τίναξε το μπροστινό του πόδι, χτύπησε ένα σκυλί στον αέρα και το κάρφωσε στο χώμα. Το σκυλί κλαψούριζε να το λυπηθεί, ενώ τα άλλα δυο το 'σκασαν με την ουρά στα σκέλια. Ο Γροθιάς έστρεψε το βλέμμα του στον Ναπολέοντα για να δει αν έπρεπε να το αποτελειώσει ή να το αφήσει να φύγει. Ο Ναπολέων, που είχε χάσει το χρώμα του, διέταξε κοφτά τον Γροθιά να το αφήσει. Εκείνος σήκωσε το πόδι του, κι ο σκύλος, γεμάτος μελανιές, σούρθηκε μακριά ουρλιάζοντας.

Σύντομα η οχλοβοή σταμάτησε. Τα τέσσερα γουρού-

νια περίμεναν τρέμοντας, με την ενοχή χαραγμένη σε κάθε γραμμή της μούρης τους. Ο Ναπολέων τα κάλεσε να ομολογήσουν τα εγκλήματά τους. Ήταν τα ίδια γουρούνια που είχαν διαμαρτυρηθεί όταν ο Ναπολέων κατάργησε τις κυριακάτικες Συγκεντρώσεις. Χωρίς πίεση, ομολόγησαν ότι βρίσκονταν σε μυστική επαφή με τον Χιονή από τον καιρό της εκδίωξής του, ότι είχαν συνεργαστεί μαζί του για την καταστροφή του μύλου κι ότι είχαν κάνει συμφωνία μαζί του να παραδώσουν τη Φάρμα των Ζώων στον κύριο Φρέντερικ. Πρόσθεσαν πως ο Χιονής τούς είχε εκμυστηρευτεί ότι για πολλά χρόνια υπήρξε μυστικός πράκτορας του Τζόουνς. Μόλις τέλειωσαν την ομολογία τους, τα σκυλιά χίμηξαν αμέσως πάνω τους και τους ξέσκισαν το λαρύγγι. Ο Ναπολέων με φοβερή φωνή ρώτησε αν κανένα άλλο ζώο είχε να ομολογήσει τίποτα.

Οι τρεις κότες που είχαν παρακινήσει σε ανταρσία για το ζήτημα των αυγών, έκαναν ένα βήμα μπροστά και κατέθεσαν ότι ο Χιονής είχε εμφανιστεί στον ύπνο τους και τις προέτρεψε να παρακούσουν τις διαταγές του Ναπολέοντα. Σφάχτηκαν κι αυτές επιτόπου. Στη συνέχεια, παρουσιάστηκε μια χήνα και ομολόγησε πως πέρυσσι, στο θερισμό, είχε κρύψει έξι στάχυα, που τα 'φαγε κρυφά το βράδυ. Ένα πρόβατο ομολόγησε πως είχε κατουρήσει

στη στέρνα, παρακινούμενο, όπως είπε, από τον Χιονή. Δυο άλλα πρόβατα ομολόγησαν ότι είχαν σκοτώσει ένα γέρικο κριάρι, αφοσιωμένο οπαδό του Ναπολέοντα, κυνηγώντας το γύρω από μια φωτιά, ενώ υπέφερε από βήχα. Σφάχτηκαν όλα πάραυτα. Οι ομολογίες κι οι εκτελέσεις συνεχίστηκαν ώσπου ένας σωρός πτώματα στοιβάχτηκε μπροστά στα πόδια του Ναπολέοντα, και η ατμόσφαιρα έγινε βαριά απ' τη μυρωδιά του αίματος που ήταν άγνωστη εκεί μετά τη φυγή του Τζόουνς.

Όταν όλα τέλειωσαν, τα ζώα που είχαν απομείνει, εκτός απ' τα γουρούνια και τα σκυλιά, αποχώρησαν ομαδικά. Έτρεμαν ολόκληρα κι ήταν δυστυχισμένα. Δεν ήξεραν τι ήταν πιο φριχτό, η προδοσία των ζώων

που είχαν συνωμοτήσει με τον Χιονή, ή η φριχτή τιμωρία που πριν από λίγο είχαν δει να τους επιβάλλεται. Και στο παρελθόν, βέβαια, είχαν δει συχνά σκηνές αιματοχυσίας το ίδιο φρικιαστικές, αλλά τούτη εδώ τους φαινόταν πολύ χειρότερη, γιατί συνέβη μεταξύ τους. Από τότε που ο Τζόουνς έφυγε από τη φάρμα ως σήμερα, κανένα ζώο δεν είχε σκοτώσει άλλο ζώο. Ούτε καν αρουραίος δεν είχε σκοτωθεί. Πήραν το δρόμο κατά το λοφάκι όπου στεκόταν ο μισοτελειωμένος ανεμόμυλος, και κουλουριάστηκαν όλα καταγής κοντά κοντά, λες κι ήθελαν να ξεσταθούν –η Τριφύλλω, η Μπεεμπέεκα, ο Βενιαμίν, οι αγελάδες, τα πρόβατα κι ένα κοπάδι χήνες και πάπιες –όλα, εκτός απ' τη γάτα που είχε εξαφανιστεί μυστηριωδώς λίγο πριν τα διατάξει ο Ναπολέων να συγκεντρωθούν. Για λίγη ώρα δεν ακουγόταν κιχ. Μόνο ο Γροθιάς ήταν όρθιος. Πηγαινοερχόταν νευρικά και χτυπούσε τα πλευρά του με τη μαύρη μακριά ουρά του κι άφηνε πού και πού κανένα απρόσμενο χλιμίντρισμα. Στο τέλος, είπε:

«Δεν το χωράει ο νους μου. Δεν πίστευα ποτέ ότι θα γίνονταν τέτοια πράγματα στη φάρμα μας. Δικό μας πρέπει να είναι το λάθος. Η λύση, όπως το βλέπω εγώ, είναι να δουλέψουμε σκληρότερα. Από αύριο θα σηκώνομαι μια ώρα νωρίτερα το πρωί».

Και με τον βαρύ του καλπασμό τράβηξε για το λατομείο. Μόλις έφτασε, μάζεψε δυο φορτώματα πέτρες και τα κουβάλησε στο μύλο, προτού πάει για ύπνο. Τα ζώα είχαν κουβαριαστεί γύρω απ' την Τριφύλλω, βουβά. Απ' το λοφάκι όπου ήταν ξαπλωμένα, χαίρονταν την υπέροχη θέα της εξοχής. Ατένιζαν σχεδόν ολόκληρη τη Φάρμα των Ζώων, το μεγάλο λιβάδι που απλωνόταν ως κάτω στον κεντρικό δρόμο, το χωράφι με το σανό, το αλσάκι, τη στέρνα, τα οργωμένα χωράφια με το παχύ καταπράσινο σιτάρι, τις κόκκινες στέγες των κτισμάτων της φάρμας και τον καπνό που ανέβαινε σγουρός απ' τις καμινάδες. Ήταν ένα φωτεινό, ανοιξιάτικο σούρουπο. Το γρασίδι και τα νέα βλαστάρια στους φράχτες χρυσαύγιζαν στις αχτίδες του ήλιου. Ποτέ ως τώρα η φάρμα –που ξαφνικά συνειδητοποιούσαν ότι ήταν δική τους, καταδική τους, σπιθαμή προς σπιθαμή– δεν τους είχε φανεί πιο ποθητό μέρος. Η Τριφύλλω άπλωσε το βλέμμα της στη λοφοπλαγιά, και τα μάτια της γέμισαν δάκρυα. Αν μπορούσε να εκφράσει με λόγια τις σκέψεις της, θα έλεγε ότι δεν περίμεναν ποτέ να φτάσουν τα πράγματα εδώ που έφτασαν, όταν πριν από χρόνια άρχισαν τον αγώνα για ν' ανατρέψουν την ανθρωπινή φυλή. Αυτές οι σκηνές του τρόμου και των άγριων σφαγών δεν ήταν αυτό που προσδοκούσαν εκείνη τη νύχτα που ο γερο-

Στρατηγός τούς είχε ξεσηκώσει να επαναστατήσουν. Είχε οραματιστεί μια κοινωνία ζώων απαλλαγμένη απ' την πείνα και το μαστίγιο, μια κοινωνία όπου θα υπήρχε ισότητα μεταξύ τους και τα ζώα θα δούλευαν σύμφωνα με τις δυνάμεις τους, όπου ο δυνατός θα προστάτευε τον αδύναμο, όπως η ίδια είχε προστάξει τα παπάκια εκείνη τη νύχτα που έβγαλε λόγο ο Στρατηγός. Αντίθετα –και χωρίς να καταλαβαίνει το γιατί– είχαν φτάσει στο σημείο να μην τολμά κανείς να πει τις σκέψεις του. Άγρια σκυλιά περιφέρονταν παντού και σε υποχρέωναν να βλέπεις τους συντρόφους σου να κομματιάζονται, έχοντας πρώτα ομολογήσει φρικιαστικά εγκλήματα. Δεν της περνούσε καθόλου απ' το μυαλό η σκέψη για επανάσταση ή για ανυπακοή. Ήξερε πως, ακόμα κι έτσι, η κατάσταση ήταν καλύτερη απ' τον καιρό του Τζόουνς, κι αυτό που προείχε ήταν να εμποδίσουν την επιστροφή των ανθρώπων. Ό,τι κι αν συνέβαινε, αυτή έπρεπε να παραμείνει πιστή, να δουλεύει σκληρά, να υπακούει στις διαταγές και να αποδέχεται το διαφέντεμα του Ναπολέοντα. Αλλά και πάλι, αυτά είχε ονειρευτεί, γι' αυτά είχε μοχθήσει, εκείνη και τα άλλα ζώα; Γι' αυτά έχτισαν τον ανεμόμυλο κι αναμετρήθηκαν με τα βόλια του Τζόουνς; Τέτοιες ήταν οι σκέψεις της, μόνο που δεν έβρισκε τα λόγια να τις εκφράσει.

Τελικά, νιώθοντας πως έτσι θα μπορούσε ίσως ν' αντικαταστήσει τις λέξεις που δεν έβρισκε, βάλθηκε να τραγουδάει τα *Ζώα της Αγγλίας*. Τα υπόλοιπα ζώα που ήταν γύρω της, πιάσανε κι αυτά το τραγούδι και το είπαν τρεις φορές συνέχεια, πολύ μελωδικά, αργά και πένθιμα – ποτέ δεν το 'χαν ξανατραγουδήσει έτσι.

Πριν καλά καλά τελειώσουν το τραγούδι τρίτη φορά, εμφανίστηκε ο Γρυλός, συνοδευόμενος από δυο σκυλιά, και τα πλησίασε με ύφος περισπούδαστο. Ανήγγειλε, λοιπόν, ότι κατόπιν διαταγής του συντρόφου Ναπολέοντα τα *Ζώα της Αγγλίας* δεν επιτρέπεται να ξανακουστούν ποτέ. Από δω κι εμπρός απαγορευόταν να το τραγουδούν.

Τα ζώα τα 'χασαν.

«Μα, γιατί;» απόρησε η Μπεεμπέεκα.

«Δε χρειάζεται πια, συντρόφισσα» απάντησε ψυχρά ο Γρυλός. «Τα *Ζώα της Αγγλίας* ήταν το τραγούδι της Επανάστασης. Η Επανάσταση ολοκληρώθηκε τώρα. Η εκτέλεση των προδοτών σήμερα το απόγευμα ήταν η τελευταία φάση. Ο εχθρός, ο εσωτερικός κι ο εξωτερικός, νικήθηκε. Με τα *Ζώα της Αγγλίας* εκφράζαμε τη λαχτάρα μας για μια καλύτερη μελλοντική κοινωνία. Η κοινωνία αυτή δημιουργήθηκε πια. Είναι φανερό λοιπόν πως αυτό το τραγούδι δεν εξυπηρετεί κανένα σκοπό».

Αν και τρομαγμένα, μερικά ζώα ίσως να είχαν διαμαρτυρηθεί, αλλά εκείνη τη στιγμή τα πρόβατα έπιασαν το γνωστό «Τα τετράποδα καλά, τα δίποδα κακά», που συνεχίστηκε αρκετή ώρα, βάζοντας έτσι τέλος στη συζήτηση.

Τα *Ζώα της Αγγλίας* δεν ξανακούστηκαν. Στη θέση του, ο Κούτσικος, ο ποιητής, συνέθεσε ένα άλλο τραγούδι, που άρχιζε έτσι:

*Φάρμα των Ζώων, Φάρμα των Ζώων,
κακό από μένα ποτέ δε θα σε βρει!*

Κι αυτό το τραγουδούσαν κάθε Κυριακή πρωί μετά την έπαρση της σημαίας. Για τα ζώα, όμως, ο σκοπός και τα λόγια των *Ζώων της Αγγλίας* ήταν πάντα ομορφότερα.

Λίγες μέρες αργότερα, όταν κόπασε ο τρόμος που είχαν σπείρει οι εκτελέσεις, κάποια ζώα θυμήθηκαν, ή νόμισαν πως θυμήθηκαν, ότι η Έκτη Εντολή πρόσταζε: Κανένα ζώο δε θα σκοτώνει το άλλο. Και παρόλο που κανένα δεν το ανέφερε, μην τυχόν και το ακούσουν τα γουρουνία και τα σκυλιά, αισθάνονταν πως οι σφαγές που είχαν γίνει δεν ταίριαζαν καθόλου με την Εντολή. Η Τριφύλλω ζήτησε από τον Βενιαμίν να της διαβάσει την Έκτη Εντολή, κι όταν αυτός είπε, κατά τη συνήθειά του, πως δεν ήθελε να μπλέκει σε τέτοια θέματα, πήγε να βρει την Μπεεμπέεκα. Η Μπεεμπέεκα διάβασε την Εντολή: «Κανένα ζώο δε θα σκοτώνει το άλλο χωρίς λόγο». Φαίνεται ότι κατά κάποιο τρόπο οι δυο τελευταίες λέξεις είχαν σβηστεί απ' τη μνήμη των ζώων. Έβλεπαν τώρα πως η Εντολή δεν είχε παραβιαστεί. Κι έτσι, σοφά έπραξαν και σκότωσαν τους προδότες που είχαν συνεργαστεί με τον Χιονή.

Ολόκληρη εκείνη τη χρονιά, τα ζώα δούλεψαν σκληρότερα απ' την προηγούμενη. Το ξαναχτίσιμο του ανεμόμυλου, με τοίχους δυο φορές πιο χοντρούς από πριν, και το τέλειωμά του στον καθορισμένο χρόνο, κάνοντας ταυτόχρονα και τις συνηθισμένες δουλειές στη φάρμα, απαιτούσαν τεράστιο μόχθο.

Υπήρχαν φορές που τους φαινόταν πως δούλευαν περισσότερο κι έτρωγαν πιο λίγο απ' ό,τι στον καιρό του Τζόουνς. Τα πρωινά της Κυριακής, ο Γρυλός, κρατώντας ένα ρολό χαρτί με το πόδι του, τους διάβαζε κατεβατά με αριθμούς που αποδείκνυαν ότι η παραγωγή για όλα τα είδη των τροφίμων είχε αυξηθεί κατά διακόσια, τριακόσια ή πεντακόσια τοις εκατό, ανάλογα με την περίπτωση. Τα ζώα δεν έβρισκαν κανένα λόγο να δυσπιστούν, έτσι κι αλλιώς, δε θυμόνταν και πολύ καθαρά τις συνθήκες που επικρατούσαν πριν από την Επανάσταση. Έρχονταν όμως και μέρες που επιθυμούσαν μικρότερους αριθμούς και περισσότερο φαγητό.

Όλες οι διαταγές διαβιβάζονταν τώρα μέσω του Γρυλίου ή κάποιου άλλου γουρουνιού. Ο Ναπολέων είχε κόψει τις δημόσιες εμφανίσεις κι έβγαине μια φορά το δεκαπενθήμερο. Όταν εμφανιζόταν, δεν τον συνόδευαν μόνο τα σκυλιά, αλλά κι ένας μαύρος πετεινός, που προπορευόταν κι έπαιζε το ρόλο του σαλπικτή,

βγάζοντας ένα δυνατό «κικιρίκουου», πριν αρχίσει να μιλά ο Ναπολέων. Είχε ακουστεί πως και στο σπίτι ο Ναπολέων κατοικούσε σε χωριστά διαμερίσματα από τους άλλους. Γευμάτιζε μόνος, έχοντας δυο σκυλιά να τον υπηρετούν, κι έτρωγε πάντα σε σερβίτσια φαγητού «Κράουν Ντέρμπυ» που είχαν βρεθεί στο σκρίνιο του σαλονιού. Ανακοινώθηκε επίσης πως θα έπεφτε άλλη μια τουφεκιά το χρόνο, στα γενέθλια του Ναπολέοντα, όπως ίσχυε και για τις άλλες δύο επετείους.

Τον Ναπολέοντα δεν τον προσφωνούσαν πια απλώς «Ναπολέοντα». Τον αποκαλούσαν επίσημα «Ο Αρχηγός μας, σύντροφος Ναπολέων», και στα γουρούνια άρεσε ιδιαίτερα να επινοούν τίτλους όπως: «Πατέρα Όλων των Ζώων», «Τρομοκράτη της Ανθρωπότητας», «Προστάτη της Στάνης», κι άλλα παρόμοια. Ο Γρυλός μιλούσε πάντα με τα δάκρυα να τρέχουν ποτάμι στα μάγουλά του, για τη σοφία του Ναπολέοντα, για τη μεγαλοψυχία του, και για τη βαθιά αγάπη που έτρεφε για όλα τα ζώα, ιδιαίτερα για όσα ήταν δυστυχισμένα και ζούσαν ακόμη στις άλλες φάρμες βυθισμένα στην άγνοια και τη σκλαβιά. Είχε γίνει συνήθεια να αποδίδουν στον Ναπολέοντα κάθε καλοτυχία. Και συχνά άκουγες μια κότα να λέει στην άλλη: «Με την καθοδήγηση του Αρχηγού μας, του συντρόφου Ναπολέοντα,

έκανα πέντε αυγά σε έξι μέρες». Ή δυο αγελάδες, απολαμβάνοντας το δροσερό νεράκι της λιμνούλας να

αναφωνούν: «Τι νέκταρ πίνουμε χάρη στην ηγεσία του συντρόφου Ναπολέοντα!» Το γενικό αίσθημα που κυριαρχούσε στη φάρμα εκφράστηκε σ' ένα ποίημα με τίτλο *Ο σύντροφος Ναπολέων* που είχε γράψει ο Κούτσικος κι έλεγε τα εξής:

*Φίλε των ορφανών!
Πηγή της ευτυχίας!
Αρχοντα των αγαθών!
Πώς φλογίζεται η ψυχή μου,
σαν αγγίζει η ματιά μου,*

το ήρεμο αρχηγικό σου βλέμμα,
που είναι το φως τ' ουρανού,
Σύντροφε Ναπολέον!

Εσύ μας δίνεις ό,τι λαχταράμε,
στομάχι γεμάτο και στρώμα καθαρό.
Κάθε ζώο μεγάλο ή μικρό
χαίρεται στο σάβλο ύπνο ειρηνικό,
Σύντροφε Ναπολέον,
εσένα προσκυνάμε.

Αν τύχαινε ένα μικρό
γουρούνι να γεννιόταν,
και πριν μεγάλο να γινόταν,
θα άρμοζε σ' εσέ ν' αφοσιωνόταν.
Και σαν επήγαινε την πρώτη του
γλυκιά μιλιά να πει,
μία θα ήταν και ιστορική:
Σύντροφε Ναπολέον!

Ο Ναπολέον ενέκρινε το ποίημα κι έβαλε να το γράψουν στον τοίχο της μεγάλης σιταποθήκης, στην απέναντι άκρη του τοίχου όπου ήταν γραμμένες οι Εφτά Εντολές. Πάνω απ' το ποίημα υπήρχε ένα πορτρέτο του

Ναπολέοντα σε προφίλ, ζωγραφισμένο από τον Γρυλή με άσπρη μπογιά.

Στο μεταξύ, ο Ναπολέον είχε αναμειχθεί, μέσω του Ουάιμπερ, σε περίπλοκες διαπραγματεύσεις με τον Φρέντερικ και τον Πίλκινγκτον. Η ξυλεία παρέμενε απούλητη. Ο Φρέντερικ φλεγόταν να την αγοράσει, αλλά δεν πρόσφερε λογική τιμή. Τον ίδιο καιρό, ξαναφούντωσαν οι φήμες ότι ο Φρέντερικ και οι άντρες του σχεδίαζαν να επιτεθούν στη Φάρμα των Ζώων και να καταστρέψουν τον ανεμόμυλο, το χτίσιμο του οποίου είχε ξυπνήσει την άγρια ζήλια του. Πίστευαν πως ο Χιονής κρυβόταν ακόμη στη Φάρμα του Μοσχολίβαδου. Στα μέσα του καλοκαιριού τα ζώα θορυβήθηκαν πολύ. Έμαθαν πως τρεις κότες είχαν ομολογήσει ότι, παρακινήμένες από τον Χιονή, ετοίμαζαν τη δολοφονία του Ναπολέοντα. Εκτελέστηκαν αμέσως και πάρθηκαν καινούρια μέτρα ασφαλείας για τον Ναπολέοντα. Τέσσερα σκυλιά φρουρούσαν το κρεβάτι του τη νύχτα, ένα σε κάθε γωνιά, κι ένα γουρουνάκι, που το 'λεγαν Ροζούλη, ορίστηκε προσωπικός δοκιμαστής του φαγητού του, μην τυχόν και τον δηλητηριάσουν.

Εκείνες περίπου τις μέρες ακούστηκε πως ο Ναπολέον είχε κανονίσει να πουλήσει την ξυλεία στον κύριο Πίλκινγκτον. Είχε επίσης σκοπό να προχωρήσει σε τα-

κτική συμφωνία για την ανταλλαγή προϊόντων μεταξύ της Φάρμας των Ζώων και του Αλεπόδασους. Οι σχέσεις του Ναπολέοντα με τον Πίλκινγκτον, παρόλο που υπήρχε πάντα η μεσολάβηση του Ουάιμπερ, ήταν τώρα σχεδόν φιλικές. Τα ζώα δεν είχαν καμιά εμπιστοσύνη στον Πίλκινγκτον, αφού ήταν άνθρωπος, αλλά οπωσδήποτε τον προτιμούσαν από τον Φρέντερικ, τον οποίο φοβόντουσαν και μισούσαν. Καθώς έφευγε το καλοκαίρι, και ο ανεμόμυλος κόντευε να τελειώσει, οι ψίθυροι για επικείμενη επίθεση φούντωναν. Ο Φρέντερικ, έλεγαν, σκόπευε να τους επιτεθεί με είκοσι οπλισμένους άντρες, και είχε ήδη δωροδοκήσει τους δικαστές και την αστυνομία, ώστε αν κατάφερε να βάλει στο χέρι τους τίτλους ιδιοκτησίας της Φάρμας των Ζώων, να μην έχει μαζί τους μπλεξίματα. Εκτός των άλλων, είχαν διαρρεύσει φριχτές ιστορίες γύρω από τη σκληρότητα του Φρέντερικ απέναντι στα ζώα του. Είχε μαστιγώσει μέχρι θανάτου ένα γέρικο άλογο, είχε πεθάνει στην πείνα τις αγελάδες, είχε θανατώσει ένα σκυλί ρίχνοντάς το στο καμίνι, και διασκέδαζε βάζοντας τα κοκόρια του να χτυπιούνται μεταξύ τους με ξυριστικές λεπίδες δεμένες στα πόδια τους. Τα ζώα τα άκουγαν όλα αυτά κι ένιωθαν το αίμα τους να βράζει από λύσσα και οργή. Μερικές φορές, ζητούσαν να τους επιτρέψουν να

επιτεθούν όλα μαζί στο Μοσχολίβαδο, να πάρουν στο κινήγι τους ανθρώπους και ν' απελευθερώσουν τους συντρόφους τους που βασανίζονταν. Ο Γρυλός όμως τα συμβούλεψε ν' αποφύγουν τις παράτολμες πράξεις και να έχουν εμπιστοσύνη στη στρατηγική του συντρόφου Ναπολέοντα.

Παρ' όλα αυτά, τα συναισθήματα μίσους εναντίον του Φρέντερικ δυνάμωναν. Μια Κυριακή πρωί, ο Ναπολέων εμφανίστηκε στη σιταποθήκη κι εξήγησε ότι σε καμιά περίπτωση δεν είχε σκεφτεί να πουλήσει την ξυλεία στον Φρέντερικ. Θεωρούσε ιδιαίτερα αναξιοπρεπές να έχει δοσοληψίες με τέτοιου είδους καθάρματα. Απαγόρευσε στα περιστέρια, που εξακολουθούσαν να διαδίδουν τα νέα της Επανάστασης, να ξαναπατήσουν το πόδι τους στο Αλεπόδασος, και έδωσε διαταγή ν' αλλάξουν το σύνθημα «Θάνατος στην Ανθρωπότητα» με το «Θάνατος στον Φρέντερικ». Στο τέλος του καλοκαιριού, ήρθε στο φως κι άλλη ραδιοργάνωση του Χιονή. Το στάρι είχε γεμίσει ζιζάνια, κι αποκαλύφθηκε ότι σε μια από τις νυχτερινές του επισκέψεις ο Χιονής είχε ανακατέψει τους σπόρους του σταριού με σπόρους από αγριόχορτα. Ένας χήνος που ήταν συνεργός στην εγκληματική αυτή πράξη, ομολόγησε την ενοχή του στον Γρυλή, κι αμέσως μετά, αυτοκτόνησε καταπίνον-

ντας δηλητηριώδη μούρα. Τα ζώα έμαθαν επίσης πως ο Χιονής δεν τιμήθηκε ποτέ με το μετάλλιο του «Έρωα Πρώτης Τάξης», κι ας πίστευαν έτσι μέχρι τώρα. Ήταν ένα παραμύθι που είχε μόνος του επινοήσει ο Χιονής μετά τη Μάχη της Στρούγκας. Όχι μόνο δεν παρασημοφορήθηκε, αλλά τον επέπληξαν κιόλας για τη δειλία που είχε δείξει. Άλλη μια φορά, τα ζώα βρέθηκαν σε σύγχυση, αλλά ο Γρυλής φρόντισε να τα πείσει πως η μνήμη τους είχε αρκετά κενά.

Το φθινόπωρο, ύστερα από εξαντλητική προσπάθεια, γιατί έπρεπε να γίνει και ο θερισμός, κατάφεραν να τελειώσουν και τον ανεμόμυλο. Δεν είχαν προλάβει να βάλουν τα μηχανήματα, γιατί ο Ουάιμπερ διαπραγματευόταν ακόμα την αγορά τους. Το χτίσιμο, πάντως, είχε ολοκληρωθεί. Σε πείσμα όλων των δυσκολιών, της απειρίας τους, των πρωτόγονων εργαλείων που διέθεταν, των κακοτυχιών και της προδοσίας του Χιονή, το έργο τελείωσε την ημέρα ακριβώς που έπρεπε! Αποκαμωμένα, αλλά γεμάτα περηφάνια, τα ζώα έκοβαν βόλτες γύρω από το αριστούργημά τους, που τώρα τους έμοιζε πολύ πιο όμορφο από την προηγούμενη φορά. Επιπλέον, οι τοίχοι ήταν δυο φορές πιο χοντροί. Ούτε εκρηκτικά δε θα τους γκρέμιζαν αυτή τη φορά. Κι όσο αναλογίζονταν τους κόπους που είχε κοστίσει και τις δυ-

σκολίες που είχαν υπερνικήσει, αλλά και τη μεγάλη αλλαγή που θα ερχόταν στη ζωή τους όταν θ' άρχιζαν να γυρίζουν τα φτερά και να λειτουργούν οι μηχανές, η κούραση χανόταν και χοροπηδούσαν γύρω απ' το μύλο βγάζοντας κραυγές θριάμβου. Ο ίδιος ο Ναπολέων με την κουστωδία των σκύλων και του πετεινού κατάφτασε να επιθεωρήσει το τελειωμένο έργο. Έδωσε τα συγχαρητήριά του στα ζώα για το επίτευγμά τους και ανακοίνωσε ότι ο ανεμόμυλος θα βαφτιζόταν Μύλος του Ναπολέοντα.

Δυο μέρες αργότερα, κάλεσαν όλα τα ζώα σε έκτακτη συγκέντρωση στη σιταποθήκη. Κοκάλωσαν από την έκπληξη όταν τους ανακοίνωσε ο Ναπολέων ότι είχε πουλήσει την ξυλεία στον Φρέντερικ. Τα κάρα του Φρέντερικ θα έρχονταν την επόμενη μέρα και θ' άρχιζαν τη μεταφορά. Όλο τούτο τον καιρό που ο Ναπολέων έκανε το φίλο στον Πίλκινγκτον, ταυτόχρονα έκλεινε κρυφές συμφωνίες και με τον Φρέντερικ.

Κόπηκε κάθε σχέση με το Αλεπόδασος και στάλθηκαν υβριστικά μηνύματα στον Πίλκινγκτον. Τα περιστερία πήραν εντολή να αποφεύγουν το Μοσχολίβαδο και ν' αλλάξουν το μήνυμά τους από «Θάνατος στον Φρέντερικ» σε «Θάνατος στον Πίλκινγκτον». Την ίδια στιγμή, ο Ναπολέων διαβεβαίωνε τα ζώα πως οι διαδό-

σεις για την υποτιθέμενη επίθεση εναντίον της φάρμας ήταν ολωσδιόλου ανακριβείς, και πως οι φήμες για τη σκληρότητα του Φρέντερικ απέναντι στα ζώα του είχαν μεγάλη δόση υπερβολής. Όλα τούτα ήταν προφανώς παραμύθια του Χιονή και των πρακτόρων του. Κι αποδείχτηκε ύστερα απ' όλα αυτά πως ο Χιονής όχι μόνο δεν κρυβόταν στο Μοσχολίβαδο, αλλά δεν είχε καν πατήσει το πόδι του εκεί. Αντίθετα, όπως ακούστηκε, περνούσε ζωή χαρισάμενη στο Αλεποδάσος κι ήταν οικότροφος του Πίλκινγκτον εδώ και χρόνια.

Τα γουρούνια ήταν εκστασιασμένα από την καπατσosύνη του Ναπολέοντα. Με το να παριστάνει το φίλο στον Πίλκινγκτον, είχε αναγκάσει τον Φρέντερικ ν' ανεβάσει την τιμή κατά δώδεκα λίρες. Αλλά η ευφυΐα του Ναπολέοντα, όπως είτε ο Γρυλός, αποδείχτηκε από το γεγονός ότι δεν εμπιστεύτηκε κανέναν, ούτε καν τον Φρέντερικ. Ο Φρέντερικ ήθελε να πληρώσει την ξυλεία με κάτι που το έλεγαν επιταγή, και δεν ήταν τίποτε άλλο παρά ένα κομμάτι χαρτί, που είχε γραμμένη πάνω του την υπόσχεση πληρωμής. Ο Ναπολέων όμως ήταν εξυπνότερος και απαίτησε να πληρωθεί με αληθινά πεντόλιρα που έπρεπε να εισπραχθούν πριν γίνει η μεταφορά. Ο Φρέντερικ είχε ήδη προπληρώσει, και το ποσό ήταν αρκετό για ν' αγοράσουν τα μηχανήματα του μύλου.

Στο μεταξύ, τα ξύλα μεταφέρονταν με εξαιρετική ταχύτητα. Έπειτα, σε μια δεύτερη έκτακτη συγκέντρωση, κάλεσαν τα ζώα να δουν από κοντά τα χρήματα του Φρέντερικ. Χαμογελώντας αυτάρεσκα και φορώντας και τα δυο του παράσημα, ο Ναπολέων τα περίμενε ξαπλωμένος σ' ένα αχυρένιο στρώμα στην εξέδρα, με τα λεφτά δίπλα του στοιβαγμένα με τάξη σ' ένα προσελάκινο πιάτο που είχαν βρει στην κουζίνα του σπιτιού. Τα ζώα περνούσαν στη σειρά και κοιτούσαν το χρήμα με γουρλωμένα μάτια. Ο Γροθιάς έχωσε τη μουσούδα του να μυρίσει τα χαρτονομίσματα και τα λεπτά αυτά χαρτάκια πετάρισαν και θρόισαν κάτω απ' την ανάσα του.

Τρεις μέρες αργότερα, ήρθαν τα πάνω κάτω. Ο Ουάιμπερ, γλομός σαν το κερί, ανέβηκε αλαφιασμένος το μονοπάτι με το ποδήλατο, το πέταξε μες στην αυλή κι όρμησε στο σπίτι. Το επόμενο λεπτό, ένα πνιχτό μούγκρισμα ακούστηκε απ' τα διαμερίσματα του Ναπολέοντα. Τα νέα διαδόθηκαν σαν αστραπή. Τα χαρτονομίσματα ήταν πλαστά! Ο Φρέντερικ είχε πάρει την ξυλεία τζάμπα!

Ο Ναπολέων μάζεψε αμέσως όλα τα ζώα, και με τρομερή φωνή απήγγειλε τη θανατική καταδίκη του Φρέντερικ. Όταν θα τον έπιαναν, είπε, θα τον σούβλιζαν ζωντανό. Τα προειδοποίησε ακόμη πως ύστερα απ'

αυτή την προδοτική πράξη θα 'πρεπε να περιμένουν το χειρότερο. Ο Φρέντερικ και οι άντρες του ήταν πιθανό να προχωρήσουν στην επίθεση που σχεδίαζαν από καιρό. Φρουροί τοποθετήθηκαν σ' όλες τις προσβάσεις της φάρμας. Έστειλαν και τέσσερα περισσότερα στο Αλεπόδασος να μεταφέρουν ένα μήνυμα συμφιλίωσης, ελπίζοντας πως έτσι θα αποκαθιστούσαν και τις φιλικές σχέσεις με τον Πίλκινγκτον.

Την επόμενη κιόλας μέρα, δέχτηκαν επίθεση. Τα ζώα έπαιρναν το πρωινό τους, όταν ήρθαν τρέχοντας οι σκοποί να αναγγείλουν πως ο Φρέντερικ και η στρατιά του είχαν ήδη περάσει τη σιδερένια πύλη. Τα ζώα χίμηξαν με τόλμη να τους αντιμετωπίσουν, αλλά αυτή τη φορά τα πράγματα ήταν πιο δύσκολα απ' ό,τι στη Μάχη της Στρούγκας. Ήταν δεκαπέντε άντρες με μισή ντουζίνα όπλα, που άνοιξαν πυρ μόλις βρέθηκαν σε απόσταση πενήντα μέτρων. Τα ζώα δεν μπόρεσαν να τα βγάλουν πέρα με τα τσουχτερά σκάγια, και παρά τις προσπάθειες του Ναπολέοντα και του Γροθιά να τα συγκρατήσουν, υποχώρησαν γρήγορα. Μερικά είχαν πληγωθεί. Βρήκαν καταφύγιο στα σπιτάκια της φάρμας απ' όπου κρυφοκοίταζαν με αγωνία μέσ' απ' τις τρυπούλες και τις χαραμάδες. Όλο το βοσκοτόπι, μαζί με τον ανεμόμυλο, βρέθηκε στα χέρια του εχθρού. Για την ώρα, ακόμη κι ο Ναπολέων έδειχνε να τα

χει χαμένα. Περπατούσε πάνω κάτω βουβός, χτυπώντας νευρικά την ουρά του, κι έριχνε απελπισμένες ματιές κατά τη μεριά του Αλεπόδασους. Αν ο Πίλκινγκτον και οι άνθρωποί του τους βοηθούσαν, υπήρχαν ελπίδες να κερδίσουν τη μάχη. Εκείνη τη στιγμή, τα τέσσερα περισσότερα που είχαν σταλεί την προηγούμενη μέρα, γύρισαν μεταφέροντας το μήνυμα του Πίλκινγκτον. Σ' ένα κομμάτι χαρτί ήταν γραμμένο με μολύβι: «Καλά να πάθετε».

Στο μεταξύ, ο Φρέντερικ και οι άντρες του είχαν σταματήσει κοντά στον ανεμόμυλο. Τα ζώα τούς κοιτούσαν έντρομα. Δυο απ' τους άντρες είχαν βγάλει ένα λοστό και μια βαριά. Ήταν έτοιμοι να ισοπεδώσουν τον ανεμόμυλο.

«Αδύνατον!» στρίγκλισε ο Ναπολέων. «Οι τοίχοι είναι πολύ γεροί. Δε θα καταφέρουν να τους ρίξουν ούτε σε μια βδομάδα. Κουράγιο, σύντροφοι!»

Ο Βενιαμίν παρακολουθούσε τις κινήσεις των αντρών επισταμένως. Αυτοί με το λοστό και τη βαριά είχαν βάλει μπρος κι άνοιγαν μια τρύπα στη βάση του ανεμόμυλου. Ο Βενιαμίν κούνησε το κεφάλι του αργά σαν να κορόιδευε.

«Το είχα φανταστεί. Δε βλέπετε τι κάνουν; Σε λίγο, θα γεμίσουν την τρύπα δυναμίτη».

Κατατρομαγμένα τα ζώα περιμέναν. Ήταν αδύνατον

πια να ριψοκινδυνεύσουν και να βγουν απ' το καταφύγιο. Σε λίγο, είδαν τους ανθρώπους να τρέχουν προς όλες τις κατευθύνσεις. Κι αμέσως ακούστηκε ένας ορυμαγδός. Τα περισσότερα στροβιλίστηκαν στον αέρα, κι όλα τα ζώα, εκτός απ' τον Ναπολέοντα, έπεσαν μπρούμυτα κι έκρυσαν τις μούρες τους. Όταν ανασηκώθηκαν, ένα πελώριο μαύρο σύννεφο καπνού δέσποζε στη θέση του ανεμόμυλου. Το αεράκι το φύσηξε μακριά. Ο ανεμόμυλος είχε χαθεί.

Αντικρίζοντας το θέαμα, τα ζώα ξαναβρήκαν το κουράγιο τους. Ο φόβος κι η απελπισία που τα είχε κυριέψει πνίγηκαν μες στην οργή για την αισχρή και αποτροπαιχτή αυτή πράξη. Μια λυσσαλέα κραυγή εκδίκησης ξεχύθηκε από παντού, και χωρίς να περιμένουν νεότερες διαταγές, όλα τα ζώα όρμησαν πάνω στον εχθρό. Ετούτη τη φορά, αδιαφόρησαν τελείως για τα βόλια που σφύριζαν γύρω τους. Ήταν μια σκληρή και άγρια μάχη. Οι άντρες πυροβολούσαν απανωτά, κι όταν τα ζώα κέρδισαν έδαφος, ρίχτηκαν πάνω τους με μαγκούρες και με κλοτσιές. Μία αγελάδα, τρία πρόβατα και δύο χήνες έχασαν τη ζωή τους, και σχεδόν όλα τα ζώα πληγώθηκαν. Ός κι ο Ναπολέον, που έδινε διαταγές απ' τα μετόπισθεν, βρέθηκε με την ουρά του πετσοκομμένη από ένα βόλι. Αλλά κι οι άνθρωποι δεν έμειναν χωρίς απώλειες. Τρεις βρέθηκαν με

σπασμένα κεφάλια απ' τις κλοτσιές του Γροθιά, άλλος έμεινε με ανοιγμένη την κοιλιά απ' τα κέρατα μιας αγελάδας, και η Σουλτάνα με τη Γαβγούλα καταξέσκισαν το παντελόνι ενός άλλου. Κι όταν τα εννιά σκυλιά της σωματοφυλακής του Ναπολέοντα, κατόπιν εντολής του, έκαναν το γύρο πίσω απ' το φράχτη και πετάχτηκαν στο πλάι τους γαβγίζοντας μανιασμένα, οι άντρες πανικοβλήθηκαν. Κατάλαβαν πως υπήρχε κίνδυνος να τους περικυκλώσουν. Ο Φρέντερικ φώναξε στους άντρες του να φύγουν όσο ήταν καιρός, κι αυτοί οι δειλοί το 'βαλαν αμέσως στα πόδια για να σώσουν το τομάρι τους. Τα ζώα τούς κυνήγησαν ως την άλλη άκρη του χωραφιού, και τους έδωσαν μερικές τελευταίες κλοτσιές καθώς εκείνοι προσπαθούσαν ν' ανοίξουν δρόμο απ' το συρματοπλέγμα. Είχαν νικήσει, μα ήταν κατάκοπα και καταματωμένα. Πήραν το δρόμο κούτσα κούτσα για τη φάρμα. Το θέαμα των νεκρών συντρόφων τους πάνω στο χορτάρι, έκανε τα ζώα να δακρύνουν. Μέσα σε πένθιμη σιωπή, σταμάτησαν για λίγο στο μέρος όπου υψωνόταν παλιά ο ανεμόμυλος. Δεν υπήρχε πια! Και το τελευταίο χνάρι του μόχθου τους είχε σβηστεί! Ακόμη και τα θεμέλια είχαν μισογκρεμιστεί. Κι αν ήθελαν να τον ξαναχτίσουν, δε θα μπορούσαν να χρησιμοποιήσουν τις ίδιες πέτρες όπως την άλλη φορά —δεν είχε μείνει ούτε μία. Με την έκρηξη

είχαν εκσφενδονιστεί εκατοντάδες μέτρα μακριά. Λες και δεν υπήρξε ποτέ ανεμόμυλος.

Καθώς πλησίαζαν στη φάρμα, ο Γρυλής, που για κά-ποιο μυστήριο λόγο ήταν κάπου αλλού όλη την ώρα της μάχης, πήγε κοντά τους χοροπηδώντας και λάμποντας από ικανοποίηση. Την ίδια στιγμή, τα ζώα άκουσαν έναν εορταστικό πυροβολισμό.

«Για ποιο λόγο πέφτουν ντουφεκιές;» ρώτησε ο Γροθιάς.

«Για να γιορτάσουμε τη νίκη μας» έσκουξε ο Γρυλής.

«Ποια νίκη;» ξαναρώτησε ο Γροθιάς. Τα γόνάτά του ήταν καταματωμένα, του είχε φύγει το ένα πέταλο κι είχε σκιστεί η οπλή του, ενώ μια ντουζίνα σκάγια είχαν σφηνωθεί στο πεινό του πόδι.

«Ποια νίκη ρωτάς, σύντροφε; Δε διώξαμε τον εχθρό απ' τη γη μας, την ευλογημένη γη της Φάρμας των Ζώων;»

«Γκρέμισαν τον ανεμόμυλο –δυο χρόνια δουλεύαμε για να τον χτίσουμε!»

«Και τι μ' αυτό; Θα χτίσουμε καινούριο. Θα χτίσουμε έξι σαν κι αυτόν άμα μας κάνει κέφι. Σύντροφε, δε φαίνεται να εκτιμάς αυτά που έχουμε καταφέρει. Ο εχθρός είχε στα χέρια του τη γη που τώρα πατάμε εμείς. Χάρη στην αρχηγία του συντρόφου Ναπολέοντα, πήραμε πάλι πίσω και την τελευταία σπιθαμή της».

«Δηλαδή, πήραμε πίσω αυτά που είχαμε και πριν» είπε ο Γροθιάς.

«Αυτή είναι η νίκη μας» απάντησε ο Γρυλής.

Έσυραν τα πόδια τους ως την αυλή. Τα σκάγια στο πόδι του Γροθιά έτσουζαν φοβερά. Έβλεπε μπροστά του όλη την ταλαιπωρία για το χτίσιμο του ανεμόμυλου κι ενθουσιαζόταν με τη σκέψη της καινούριας προσπάθειας. Πρώτη φορά αναλογίστηκε πως ήταν έντεκα χρόνων κι ίσως οι δυνάμεις του ν' άρχιζαν να τον εγκαταλείπουν.

Ωστόσο, όταν τα ζώα είδαν την πράσινη σημαία να κυματίζει κι άκουσαν ξανά μια τουφεκιά –ήταν η έβδομη στη σειρά– καθώς και τα επαινετικά λόγια του Ναπολέοντα για το κατόρθωμά τους, τους φάνηκε πως πράγματι είχαν κερδίσει μια νίκη μεγάλη. Τα ζώα που έπεσαν στη μάχη κηδεύτηκαν μεγαλοπρεπώς. Ο Γροθιάς και η Τριφύλλω έσυραν το κάρο που τους χρησίμεψε για νεκροφόρα, και ο Ναπολέον βάδισε επικεφαλής της πομπής. Δυο μέρες κράτησαν οι πανηγυρισμοί με τραγούδια, ομιλίες και κουμπουριές. Τα ζώα πήραν δώρο από ένα μήλο, τα πουλερικά πενήντα γραμμάρια σιτάρι και τα σκυλιά από τρία μπισκότα. Αναγγέλθηκε πως η μάχη θα έμενε στην ιστορία ως «Μάχη του Ανεμόμυλου», και πως ο Ναπολέον είχε

καθιερώσει ένα καινούριο παράσημο, το «Παράσημο της Πράσινης Σημαίας», το οποίο είχε απονείμει στον εαυτό του. Μέσα στο γλέντι και τη χαρά, η άτυχη υπόθεση με τα χαρτονομίσματα ξεχάστηκε εντελώς.

Λίγες μέρες αργότερα, τα γουρούνια ανακάλυψαν στα κελάρια ένα κασόνι με ούισκι, που δεν το είχαν

προσέξει όταν πρωτομπήκαν στο σπίτι. Εκείνη τη νύχτα, το σπίτι πλημμύρισε με εύθυμα τραγουδία, κι ανάμεσά τους ακούστηκαν –προς έκπληξη όλων– και μερικές στροφές από τα *Ζώα της Αγγλίας*. Κατά τις εννιάμισι, τα ζώα είδαν τον Ναπολέοντα, που φορούσε ένα παλιό καπέλο του Τζόουνς, να βγαίνει από την πίσω πόρτα, να ρίχνει ένα τρεχαλητό γύρω γύρω στην αυλή και να εξαφανίζεται πάλι μες στο σπίτι. Το επόμενο

πρωί, απόλυτη σιωπή επικράτησε στο σπίτι. Δεν εμφανίστηκε ούτε ένα γουρούνι. Η ώρα είχε πάει εννιά όταν ο Γρυλής ξεπρόβαλε μελαγχολικός, με βήματα βαριά, την ουρά κρεμασμένη, με μάτια θολά και όψη αρρωστιάριχη. Κάλεσε τα ζώα και τους ανακοίνωσε πως είχε δυσάρεστα νέα να τους πει. Ο σύντροφος Ναπολέον έπνεε τα λοίσθια!

Κραυγές θρήνου ξέσπασαν παντού. Άπλωσαν άχυρο έξω από τις πόρτες του σπιτιού και τα ζώα περπατούσαν στα νύχια των ποδιών τους. Με δάκρυα στα μάτια αναρωτιόνταν τι θ' απογίνουν αν χάσουν τον Αρχηγό τους. Κυκλοφόρησε η φήμη πως ο Χιονής είχε βρει τρόπο να ρίξει δηλητήριο στο φαγητό του Ναπολέοντα. Στις έντεκα, ο Γρυλής ξαναβγήκε κι έκανε νέα ανακοίνωση. Ο σύντροφος Ναπολέον, ως τελευταία πράξη του πάνω στη γη, είχε εκδώσει το ακόλουθο διάταγμα: Η κατανάλωση οινοπνεύματος θα τιμωρείται με την ποινή του θανάτου.

Το βράδυ όμως, ο Ναπολέον άρχισε να συνέρχεται, και το επόμενο πρωί ο Γρυλής τούς ανακοίνωσε πως ο Αρχηγός τους βρισκόταν στο στάδιο της ανάρρωσης. Το βράδυ της ίδιας μέρας, ο Ναπολέον ανέλαβε πάλι τα καθήκοντά του, και την επομένη ακούστηκε πως είχε παραγγείλει στον Ουάιμπερ κάτι εγχειρίδια σχετικά με

την παρασκευή της μπίρας και την απόσταξη. Μια βδομάδα αργότερα, ο Ναπολέων έδωσε εντολή να οργωθεί το λιβάδι που βρισκόταν πίσω απ' το περιβόλι, εκείνο που προοριζόταν για την ανάπαυση των γέριων ζώων. Ισχυρίστηκε πως το χώμα χρειαζόταν ανανέωση και έπρεπε να το σπείρουν ξανά, αλλά πολύ σύντομα μαθεύτηκε πως ο Ναπολέων είχε στο μυαλό του να το σπείρει με κριθάρι.

Τον ίδιο καιρό περίπου, συνέβη ένα περίεργο γεγονός που κανείς δεν μπόρεσε να το καταλάβει. Ένα βράδυ γύρω στις δώδεκα, ακούστηκε ένας δυνατός βρόντος κι όλα τα ζώα βγήκαν αμέσως από τους στάβλους. Ήταν μια φεγγαρόλουστη νύχτα. Στη βάση του τοίχου της σιταποθήκης όπου ήταν γραμμένες οι Εφτά Εντολές, βρήκαν χάμω μια σκάλα σπασμένη στα δυο. Δίπλα της, ήταν ξαπλωμένος φαρδύς πλατύς ο Γρυλής, μισολιπόθυμος, και παραδίπλα ένα φανάρι, ένα χοντρό πινέλο κι ένα αναποδογυρισμένο κουτί με άσπρη μπογιά. Τα σκυλιά σχημάτισαν αμέσως έναν κύκλο γύρω του, και μόλις ο Γρυλής μπόρεσε να σταθεί στα πόδια του, τον πήγαν στο σπίτι. Κανένα απ' τα ζώα δεν μπορούσε να βγάλει άκρη μ' αυτό που είχε συμβεί, εκτός από τον Βενιαμίν, που κούνησε το κεφάλι περιφρονητικά, αλλά δεν έβγαλε μιλιά.

Ύστερα από μερικές μέρες, καθώς η Μπεεμπέεκα ξαναδιάβαζε τις Εφτά Εντολές για λογαριασμό της, πρόσεξε πως υπήρχε κι άλλη μία που τα ζώα δεν τη θυμόνταν καλά. Νόμιζαν πως η Πέμπτη Εντολή έλεγε: «Κανένα ζώο δε θα πίνει οιοπνευματώδη» –υπήρχαν όμως άλλες δυο λέξεις που τις είχαν ξεχάσει. Στην πραγματικότητα, η Πέμπτη Εντολή έλεγε: «Κανένα ζώο δε θα πίνει οιοπνευματώδη, χωρίς μέτρο».

Η σκισμένη οπλή του Γροθιά πήρε πολύ καιρό να γιατρευτεί. Είχαν αρχίσει το χτίσιμο του ανεμόμυλου την επόμενη κιόλας μέρα των πανηγυρισμών για τα επινίκια. Ο Γροθιάς δε θέλησε να λείψει απ' τη δουλειά ούτε μια μέρα και θεωρούσε πως ήταν ζήτημα τιμής να μη φανερώσει ότι πονάει. Τα βράδια όμως, εξομολογιόταν κρυφά στην Τριφύλλω πόσο πολύ τον παίδευε η οπλή του. Εκείνη περιποιόταν την πληγή με καταπλάσματα από βότανα, που τα 'φτιαχνε μασουλώντας τα, και προσπαθούσε μαζί με τον Βενιαμίν να τον πείσουν να δουλεύει λιγότερο. Συνήθιζε να του επαναλαμβάνει πως «τα πνευμόνια των αλόγων δε βαστούν για πάντα», αλλά ο Γροθιάς δεν ήθελε με τίποτα να τον ακούσει. Του 'χε απομείνει, όπως έλεγε, μία και μοναδική φιλοδοξία: να δει τον ανεμόμυλο να δουλεύει πριν τον πάρουν τα χρόνια κι αναγκαστεί ν' αποσυρθεί.

Στην αρχή, όταν θεοπίστηκαν η νόμοι της Φάρμας

των Ζώων, το όριο ηλικίας για τα άλογα και τα γουρουνία ορίστηκε στα δώδεκα χρόνια, για τις αγελάδες στα δεκατέσσερα, για τα σκυλιά στα εννέα, για τα πρόβατα στα επτά, και για τις χήνες και τις κότες στα πέντε. Καθιερώθηκαν μάλιστα και γενναίες συντάξεις. Μέχρι στιγμής κανένα ζώο δεν είχε βγει στη σύνταξη, αλλά τελευταία όλο και πιο συχνά συζητούσαν γι' αυτό το ζήτημα. Κυκλοφόρησε και η φήμη πως θα περιέφραζαν μια γωνιά του χωραφιού που είχαν σπείρει με κριθάρι, και θα μετέτρεπαν το μέρος σε βοσκότοπο για τα γέρικα ζώα. Είχε λεχθεί πως η σύνταξη για τα άλογα θα ήταν δυόμισι κιλά στάρι τη μέρα, και το χειμώνα επτάμισι κιλά σανό, ένα καρότο, ίσως κι ένα μήλο στις γιορτές. Τα γενέθλια του Γροθιά θα έπεφταν προς το τέλος του καλοκαιριού. Θα έκλεινε τα δώδεκα.

Στο μεταξύ, η ζωή κυλούσε δύσκολα. Ο χειμώνας ήταν τσουχερός όσο κι ο περσινός, και η τροφή λιγότερη. Οι μερίδες μειώθηκαν πάλι, εκτός απ' των γουρουνιών και των σκύλων. Μια αυστηρή ισότητα στις μερίδες, εξήγησε ο Γρυλός, θα ήταν αντίθετη με τις αρχές του Ανιμαλισμού. Και φυσικά, δε δυσκολεύτηκε καθόλου να αποδείξει στα ζώα πως, παρά τα φαινόμενα, το φαγητό τους δεν ήταν καθόλου λίγο. Για την ώρα, βέβαια, είχε κριθεί αναγκαίο να γίνει μια αναπροσαρ-

μογή στις μερίδες (ο Γρυλής μιλούσε πάντα για «αναπροσαρμογή» και ποτέ για «μείωση»), αλλά σε σύγκριση με την εποχή του Τζόουνς, η βελτίωση που είχε σημειωθεί ήταν τεράστια. Τους διάβαζε τα αριθμητικά στοιχεία με φοβερή ταχύτητα και τσιριχτή φωνή, και τους αποδείκνυε λεπτομερώς πως τώρα είχαν περισσότερη βρώμη, περισσότερο σανό και περισσότερα γογγύλια απ' τον καιρό του Τζόουνς, ενώ δούλευαν λιγότερο. Κι ακόμη, πως το νερό που έπιναν ήταν πιο υγιεινό, πως ζούσαν περισσότερο, πως η θνησιμότητα των νεογέννητων είχε μειωθεί σε μεγάλο βαθμό και πως στο στάβλο τους είχαν περισσότερο άχυρο και λιγότερους ψύλλους. Τα ζώα πίστευαν ό,τι κι αν άκουγαν. Η αλήθεια είναι πως ο Τζόουνς κι όλα όσα πέρασαν μαζί του είχαν σβήσει από τη μνήμη τους. Αναγνώριζαν ότι η ζωή τους τώρα ήταν σκληρή και άχαρη, ότι τα θέριζε συχνά η πείνα και το κρύο κι ότι δούλευαν αδιάκοπα τις ώρες που ήταν ξύπνια, αλλά, αναμφίβολα, τα πράγματα ήταν χειρότερα στο παρελθόν. Τουλάχιστον έτσι τους άρεσε να πιστεύουν. Κι επιπλέον, τότε ήταν σκλάβοι, ενώ τώρα ήταν ελεύθεροι. Αυτή ήταν η βασική διαφορά, όπως φρόντιζε να υπογραμμίζει συχνά ο Γρυλής.

Τώρα, είχαν πολύ περισσότερα στόματα να θρέψουν. Το φθινόπωρο, οι τέσσερις γουρουνές είχαν γεννήσει

σχεδόν ταυτόχρονα τριάντα ένα γουρουνάκια. Ήταν όλα πιτσιλωτά, και καθώς ο Ναπολέον ήταν ο μοναδικός αρσενικός στη φάρμα, δεν ήταν και τόσο δύσκολο να μαντέψει κανείς ποιος ήταν ο πατέρας. Ανακοινώθηκε πως αργότερα, όταν θ' αγόραζαν τούβλα και ξύλα, θα έχτιζαν ένα σχολείο στον κήπο του σπιτιού. Για την ώρα, τα γουρουνάκια έκαναν μάθημα με τον ίδιο τον Ναπολέοντα στην κουζίνα του σπιτιού. Έκαναν τη γυμναστική τους στον κήπο και δεν τα άφηναν να πολυπαίζουν με τα άλλα μικρά. Περίπου την ίδια εποχή, επιβλήθηκε ένας κανονισμός που έλεγε πως όταν ένα ζώο συναντά στο δρόμο ένα γουρούνι, πρέπει να παραμερίζει και να το αφήνει να περνά πρώτο. Επίσης, όλα τα γουρουνία, ανεξαρτήτως βαθμού, θα είχαν το προνόμιο, τις Κυριακές, να φορούν στην ουρά τους πράσινες κορδέλες.

Η χρονιά ήταν πολύ παραγωγική για τη φάρμα, αλλά υπήρχε πάντα έλλειψη χρημάτων. Έπρεπε ν' αγοραστούν τούβλα, άμμος κι ασβέστης για το σχολείο, και είχε φτάσει ο καιρός ν' αρχίσουν τις οικονομίες για τα μηχανήματα του ανεμόμυλου. Χρειάζονταν επίσης φωτιστικό πετρέλαιο και κεριά για το σπίτι, ζάχαρη για τον Ναπολέοντα (την είχε απαγορεύσει στα άλλα γουρουνία με τη δικαιολογία ότι θα χόντραιναν πολύ), κι

όλα τα συνηθισμένα ανταλλακτικά, όπως καρφιά, σκονιά, κάρβουνο, σύρμα, λαμαρίνες και μπισκότα για τα σκυλιά. Είχε πουληθεί ένα φόρτωμα σανός και μέρος από τη σοδειά της πατάτας. Το συμβόλαιο για τα αυγά αυξήθηκε σε εξακόσια τη βδομάδα, κι έτσι αυτόν το χρόνο οι κότες μετά βίας κλώσησαν κάποια αυγά, για να μη μειωθεί ο αριθμός τους. Οι μερίδες μειώθηκαν τον Δεκέμβρη, μειώθηκαν κι άλλο τον Φλεβάρη, ενώ οι λάμπες στους στάβλους καταργήθηκαν, για να μην καίνε πετρέλαιο. Τα γουρούνια, πάντως, έδειχναν καλοζωισμένα κι έπαιρναν συνέχεια βάρος. Ένα απόγευμα, προς τα τέλη του Γενάρη, μια βαριά κι ορεκτική μυρωδιά απλώθηκε στην αυλή που παρόμοια δεν είχαν οσμιστεί ως τώρα τα ζώα. Την έφερνε το αεράκι από το μικρό ζυθοποιείο που βρισκόταν πίσω απ' την κουζίνα κι είχε να λειτουργήσει απ' τον καιρό του Τζούνις. Κάποιος είπε πως ήταν μυρωδιά από βρασμένο κριθάρι. Τα ζώα μύριζαν λαίμαργα τον αέρα κι αναρωτιόνταν μήπως τους μαγεύρουν κανένα ζεστό χυλό για βραδινό. Πού τέτοια τύχη, όμως, να γευτούν ζεστό χυλό! Την επόμενη Κυριακή, άκουσαν και το νέο πως όλο το κριθάρι από δω και μπρος θα πήγαινε στα γουρούνια. Το χωράφι πίσω από το περιβόλι ήταν ήδη σπαρμένο με κριθάρι. Είχαν διαρρεύσει φήμες πως κάθε μέρα τα

γουρούνια έπιναν από ένα ποτήρι μπίρα, ενώ ο Ναπολέον έπινε μισό γαλόνι σερβιρισμένο σε μια σουπιέρα «Κράουν Ντέρμπυ».

Ωστόσο, παρά τις ταλαιπωρίες που έπρεπε να υπομένουν, είχαν ως αντάλλαγμα μια ζωή πολύ πιο αξιοπρεπή απ' ό,τι τον παλιό καιρό. Χαίρονταν περισσότερα τραγούδια, περισσότερες ομιλίες και παρελάσεις. Ο Ναπολέον είχε διατάξει να γιορτάζεται κάθε βδομάδα η μέρα της «Αυθόρμητης Εκδήλωσης», όπου θα εξυμνούσαν τους αγώνες και τους θριάμβους της Φάρμας των Ζώων. Μια ορισμένη ώρα, τα ζώα ήταν υποχρεωμένα να παρατήσουν τη δουλειά τους, και στη σειρά, με βήμα στρατιωτικό, να κάνουν το γύρο της φάρμας, με τα γουρούνια επικεφαλής. Πίσω τους ακολουθούσαν τα άλογα, πιο πίσω οι αγελάδες, μετά τα πρόβατα και τελευταία τα πουλερικά. Τα σκυλιά βάδιζαν στα δεξιά και τα αριστερά της πομπής και μπροστά μπροστά πήγαινε ο μαύρος πετεινός του Ναπολέοντα. Ο Γροθιάς και η Τριφύλλω κρατούσαν πάντα μια πράσινη σημαία, με το έμβλημα της οπλής και του κέρατος, και το σύνθημα: «Ζήτω ο σύντροφος Ναπολέον!» Ακολουθούσαν απαγγελίες ποιημάτων που είχαν γραφτεί προς τιμήν του Ναπολέοντα, η ομιλία του Γρυλή με τα τελευταία ποσοστά αύξησης της παραγωγής, και κατά

καιρούς, έπεφτε και καμιά τουφεκιά. Τα πρόβατα ήταν οι πιο αφοσιωμένοι οπαδοί της «Αυθόρμητης Εκδήλωσης», κι αν κανένα ζώο παραπονιόταν, όπως το έκαναν κάποια όταν δε βρίσκονταν κοντά τα γουρούνια και τα σκυλιά, ότι έχαναν την ώρα τους όρθια μες στην παγωνιά, τα πρόβατα είχαν τον τρόπο τους να τα ησυχάζουν. Ξέσπαγαν άγρια στα γνωστά τους βελάσματα: «Τα τετράποδα καλά, τα δίποδα κακά». Τα ζώα γενικά διασκέδαζαν μ' όλο αυτό το νταβαντούρι. Το έβρισκαν παρηγορητικό να τους θυμίζουν πως ήταν αφεντικά του εαυτού τους και δούλευαν για το δικό τους όφελος. Έτσι, κάτι με τα τραγούδια, κάτι με τις παρελάσεις, τους ατελείωτους αριθμούς του Γρυλή, τις βροντές του τουφεκιού, κάτι με το κυμάτισμα της σημαίας και τα κι-κιρίκου του πετεινού, ξεχνούσαν ότι η κοιλιά τους γουργούριζε απ' την πείνα, ή τουλάχιστον, κατάφεραν να το ξεχνούν για λίγο ώρα.

Τον Απρίλη, η Φάρμα των Ζώων ανακηρύχθηκε σε Δημοκρατία, κι έπρεπε γρήγορα να εκλέξουν Πρόεδρο. Υπήρχε ένας μόνο υποψήφιος, ο Ναπολέων, που εξελέγη παμπηφεί. Την ίδια μέρα, καινούρια στοιχεία αποκαλύφθηκαν για τη συνωμοσία του Χιονή με τον Τζόουνς. Διαπιστώθηκε πως ο Χιονής δεν είχε απλώς επιχειρήσει, όπως πίστευαν ως τώρα τα ζώα, να χαθεί η

Μάχη της Στρούγκας, αλλά είχε πολεμήσει ανοιχτά στο πλευρό του Τζόουνς. Στην πραγματικότητα, αυτός ήταν ο αρχηγός των εχθρικών δυνάμεων, και είχε ριχτεί στη μάχη φωνάζοντας «Ζήτω η Ανθρωπότητα!» Για τις πληγές στη ράχη του, που μερικά ζώα τις θυμόνταν ακόμα, υπεύθυνα ήταν τα δόντια του Ναπολέοντα.

Στα μέσα του καλοκαιριού, εμφανίστηκε ξαφνικά στη φάρμα και το κοράκι ο Μωυσής, ύστερα από απουσία πολλών χρόνων. Δεν είχε αλλάξει σχεδόν καθόλου, εξακολουθούσε να μη δουλεύει και μιλούσε πάντα με το ίδιο πάθος για το Ζαχαρένιο Βουνό. Καθόταν σε κάνα κούτσουρο, πετάριζε τις μαύρες φτερούγες του και ζάλιζε με τις ώρες όποιον τύχαινε να τον ακούσει.

«Εκεί πάνω, σύντροφοι» έλεγε με ύφος σοβαρό, δείχνοντας τον ουρανό με το μακρύ του ράμφος, «εκεί πάνω, πίσω απ' το μαύρο σύννεφο που βλέπετε, ακριβώς εκεί βρίσκεται το Ζαχαρένιο Βουνό. Η γη της ευδαιμονίας, εκεί όπου εμείς τα ταλαιπώρα ζώα θα απαλλαγούμε για πάντα απ' το βάρος της δουλειάς!» Ισχυριζόταν κιόλας πως κάποτε που πέταξε πολύ ψηλά, είχε δει με τα ίδια του τα μάτια τούς αγρούς με τα τριφύλλια, τις λιναρότουρτες και τα γλυκά να κρέμονται στους φράχτες. Πολλά ζώα τον πίστευαν. Συλλογίζονταν πως τώρα η ζωή τους σήμαινε σκληρή δουλειά μέ άδειο στομάχι. Δεν ήταν, λοιπόν, σωστό και δίκαιο να υπάρχει ένας καλύτερος τόπος κάπου αλλού; Αυτό που δεν μπορούσαν με τίποτα να χωνέψουν, ήταν η συμπεριφορά των γουρουνιών απέναντι στον Μωυσή. Όλα δήλωναν με περιφρόνηση πως οι ιστορίες του για το Ζαχαρένιο Βουνό ήταν ψέματα, κι ωστόσο, του επέτρεπαν να μένει στη φάρμα χωρίς να δουλεύει, και τον κερνούσαν κι ένα ποτήρι μπίρα κάθε μέρα.

Ο Γροθιάς, μόλις γιατρεύτηκε η πληγή του, ξανάπιασε να δουλεύει με μανία. Κι είναι αλήθεια πως όλα τα ζώα δούλεψαν σαν σκλάβοι εκείνη τη χρονιά. Εκτός απ' τις συνηθισμένες δουλειές στη φάρμα και το χτίσιμο του μύλου, τους περίμενε και το σχολείο για τα

γουρουνάκια, που άρχισε να χτίζεται τον Μάρτη. Κάποιες φορές, η πείνα που τους θέριζε το στομάχι ήταν ανυπόφορη, αλλά ο Γροθιάς δεν το 'βαζε ποτέ κάτω. Σε τίποτε απ' όσα έλεγε ή έκανε, δε διέκρινες κάποιο σημάδι κούρασης. Μόνο η εμφάνισή του είχε αλλάξει λίγο. Το τρίχωμά του είχε χάσει τη λάμψη του, και τα καπούλια του είχαν ζαρώσει. Τα άλλα ζώα έλεγαν: «Ο Γροθιάς θα πάρει τα πάνω του με το ανοιξιάτικο χορτάρι». Η άνοιξη όμως ήρθε κι ο Γροθιάς δεν πήρε ούτε ένα κιλό. Καμιά φορά, καθώς ανέβαινε την πλαγιά προς το λατομείο φορτωμένος και καταϊδρωμένος, φαινόταν καθαρά πως δεν τον κρατούσε τίποτα στα πόδια του εκτός από τη θέλησή του να συνεχίσει. Κάτι τέτοιες στιγμές διάβαζες τα χείλη του να λένε: «Θα δουλέψω ακόμη πιο σκληρά». Η φωνή του δεν είχε δύναμη να βγει. Η Τριφύλλω κι ο Βενιαμίν τον προειδοποίησαν να ενδιαφερθεί λίγο για την υγεία του, αλλά ο Γροθιάς δεν έδωσε σημασία. Πλησίαζαν και τα γενέθλιά του. Το μόνο που τον ένοιαζε, ήταν να μαζευτούν πολλά λιθάρια πριν βγει στη σύνταξη.

Αργά ένα βραδάκι μες στο καλοκαίρι, διαδόθηκε στη φάρμα πως κάτι είχε πάθει ο Γροθιάς. Είχε βγει μόνος του να μεταφέρει ένα φορτίο πέτρες για τον ανεμόμυλο. Οι φήμες ήταν αληθινές. Λίγα λεπτά αργότερα, δυο πε-

ριοτέρια έφεραν τα μαντάτα: «Έπεσε ο Γροθιάς! Έπεσε στο πλευρό του και δεν μπορεί να σηκωθεί!»

Σχεδόν τα μισά ζώα της φάρμας έτρεξαν στο λοφάκι όπου βρισκόταν ο ανεμόμυλος. Εκεί ήταν πεσμένος ο Γροθιάς, ανάμεσα στους ρυμούς του κάρου, με το λαιμό τανυμένο, χωρίς να μπορεί να σηκώσει το κεφάλι του. Το βλέμμα του ήταν παγωμένο, τα πλευρά του μούσκεμα στον ιδρώτα κι απ' το στόμα του έτρεχε ένα αυλάκι αίμα. Η Τριφύλλω έπεσε γονατιστή δίπλα του:

«Γροθιά!» φώναξε. «Πώς νιώθεις;»

«Τα πνευμόνια μου είναι» είπε ο Γροθιάς με αδύναμη φωνή. «Μη δίνετε σημασία. Πιστεύω πως θα καταφέρετε να τελειώσετε τον ανεμόμυλο χωρίς εμένα. Έχουν μαζευτεί πολλές πέτρες. Εξάλλου, ένας μήνας δουλειάς μου έμενε ακόμη. Για να πω την αλήθεια, περρίμενα με λαχτάρα τη σύνταξή μου, κι ίσως τώρα που γερνάει κι ο Βενιαμίν να δώσουν και σ' αυτόν σύνταξη, να τον έχω για παρέα».

«Πρέπει να φέρουμε βοήθεια αμέσως» είπε η Τριφύλλω. «Να τρέξει κάποιος να πει στον Γρυλή τι συνέβη».

Όλα τα ζώα έτρεξαν με φούρια στο σπίτι να ενημερώσουν τον Γρυλή. Έμεινε μόνο η Τριφύλλω με τον Βενιαμίν, που ξάπλωσε δίπλα στον Γροθιά, και χωρίς να μιλάει, έδιωχνε τις μύγες από πάνω του με τη μακριά ουρά

του. Σ' ένα τέταρτο, κατάφτασε κι ο Γρυλής όλο συμπόνια κι ενδιαφέρον. Είπε πως ο σύντροφος Ναπολέον πληροφορήθηκε με βαθύτατη θλίψη το ατύχημα που συνέβη σε έναν από τους πιο αφοσιωμένους εργάτες της φάρμας, και πως είχε ήδη κανονίσει να μεταφερθεί ο Γροθιάς στο νοσοκομείο του Ουίλινγκτον. Στα ζώα δεν πολυάρεσε αυτό. Εκτός από τη Θελξίππη και τον Χιονή, κανένα άλλο ζώο δεν είχε φύγει από τη φάρμα, και ανησυχούσαν στη σκέψη πως ο άρρωστος σύντροφός τους θα βρισκόταν σε χέρια ανθρώπων. Ωστόσο, ο Γρυλής τούς έπεισε εύκολα ότι ο χειρουργός-κτηνίατρος στο Ουίλινγκτον θα πρόσφερε μεγαλύτερη βοήθεια στον Γροθιά απ' ό,τι οι ίδιοι στη φάρμα. Πέρασε μισή ώρα, κι ο Γροθιάς κάπως συνήλθε, κατάφερε να σταθεί στα πόδια του, και κουτσά στραβά κίνησε για το στάβλο του. Εκεί τον περίμενε ένα μαλακό κρεβάτι από άχυρο που είχε ετοιμάσει η Τριφύλλω κι ο Βενιαμίν.

Τις επόμενες δύο μέρες ο Γροθιάς έμεινε στο στάβλο. Τα γουρουνία είχαν στείλει ένα μεγάλο μπουκάλι με ροζ σιρόπι που είχαν βρει στο φαρμακείο του σπιτιού, και η Τριφύλλω το έδινε στον Γροθιά δύο φορές τη μέρα μετά το φαγητό. Τα βράδια, ξάπλωνε πλάι του και του κουβέντιαζε, ενώ ο Βενιαμίν τού έδιωχνε τις μύγες. Ο Γροθιάς δεν έδειχνε να ανησυχεί και πολύ γι' αυτό

που του είχε συμβεί. Έλεγε πως αν γινόταν καλά, θα μπορούσε να ζήσει άλλα τρία χρόνια, κι ονειρευόταν τις γαλήνιες μέρες που θα περνούσε στη γωνιά του μεγάλου λιβαδιού. Εκεί, πρώτη φορά στη ζωή του θα είχε χρόνο να μελετήσει και να καλλιεργήσει το μυαλό του. Είχε πάρει την απόφαση, έλεγε, ν' αφιερώσει τα υπόλοιπα χρόνια του στην εκμάθηση των είκοσι δύο υπολοίπων γραμμάτων της αλφαβήτας.

Ο Βενιαμίν και η Τριφύλλω έκαναν παρέα στον Γροθιά μόνο μετά τη δουλειά, και ήταν καταμεσήμερο όταν έφτασε η άμαξα για να τον πάρει. Τα ζώα ήταν όλα στο χωράφι και βοτάνιζαν τα γογγύλια κάτω απ' την επίβλεψη ενός γουρουνιού. Τα 'χασαν όταν είδαν τον Βενιαμίν να 'ρχεται σαν σίφουνας απ' τη μεριά της φάρμας, γκαριζώντας με όλη του τη δύναμη. Πρώτη φορά τον έβλεπαν αναστατωμένο –πράγματι, πρώτη φορά τον έβλεπαν να τρέχει. «Γρήγορα, γρήγορα!» φώναξε. «Ελάτε αμέσως! Παίρνουν τον Γροθιά!» Χωρίς να περιμένουν διαπαγή απ' το γουρούνι, τα ζώα παράτησαν τη δουλειά κι όρμησαν προς τα κει. Και όντως, στην αυλή βρισκόταν μια μεγάλη, κλειστή άμαξα που την έσερναν δυο άλογα, και είχε κάτι γραμμένο στο πλάι. Στη θέση του οδηγού ήταν καθισμένος ένας άντρας με δαιμόνιο ύφος και μ' ένα καπέλο που του 'φτανε ως τ' αυτιά. Κι ο στάβλος του Γροθιά ήταν άδειος.

Τα ζώα μαζεύτηκαν γύρω απ' την άμαξα και φώναξαν με μια φωνή: «Αντίο, Γροθιά! Αντίο!»

«Ηλίθιοι! Ηλίθιοι!» ούρλιαξε ο Βενιαμίν, χτυπώντας τις οπλές του στο χώμα. «Ηλίθιοι! Δε βλέπετε τι γράφει η άμαξα;»

Τα ζώα σταμάτησαν κι έπεσε σιγή. Η Μπεεμπέεκα άρχισε να συλλαβίζει τις λέξεις, αλλά ο Βενιαμίν την έσπρωξε στο πλάι και μες στη θανατερή σιωπή διάβασε:

«“Άλφρεντ Σίμοντς, Σφαγεύς Αλόγων και Πουλερικών, Ουίλινγκτον. Εμπόριο δερμάτων. Σπιτάκια σκύλων”. Δε σας κόβει καθόλου; Παίρνουν τον Γροθιά για σφάξιμο!»

Μια κραυγή φρίκης ακούστηκε απ' όλα τα ζώα. Και την ίδια στιγμή, ο αμαξάς έδωσε μια καμουτσικιά στα άλογα κι αυτά άρχισαν να καλπάζουν βιαστικά. Τα ζώα έτρεξαν πίσω τους, φωνάζοντας με όλη τους τη δύναμη. Η Τριφύλλω πέρασε με φόρα μπροστά, αλλά η άμαξα είχε αναπτύξει μεγάλη ταχύτητα. Η Τριφύλλω έβαλε τα δυνατά της και κατάφερε να πλησιάσει. «Γροθιά!» φώναξε. «Γροθιά! Γροθιά!» Εκείνη τη στιγμή, λες κι είχε ακούσει το σαματά που γινόταν έξω, ο Γροθιάς πρόβαλε το κεφάλι του με την άσπρη γραμμή στη μουσούδα, στο παραθυράκι που είχε η άμαξα πίσω.

«Γροθιά!» στρίγκλισε η Τριφύλλω με λαχανιασμένη

φωνή. «Βγες έξω! Βγες έξω γρήγορα! Σε πάνε για σφάξιμο!»

Όλα τα ζώα άρχισαν να ουρλιάζουν μαζί: «Γροθιά, βγες έξω!» Η άμαξα, όμως, όλο κι απομακρυνόταν. Δεν ήταν καθόλου σίγουρο αν ο Γροθιάς είχε καταλάβει τι του φώναζε η Τριφύλλω, αλλά την άλλη στιγμή, το κεφάλι του εξαφανίστηκε απ' το παράθυρο κι ακούστηκαν ποδοβολητά και κλοτσιές μέσα στην άμαξα. Προσπαθούσε να βγει. Σε άλλες εποχές, μερικές κλοτσιές του Γροθιά θα ήταν αρκετές για να κάνουν την άμαξα κομμάτια. Αλίμονο! Οι δυνάμεις του τον είχαν εγκαταλείψει πια. Σε λίγα λεπτά, ο θόρυβος και οι κλοτσιές άρχισαν να μειώνονται, ώσπου έσβησαν εντελώς. Στην απόγνωσή τους τα ζώα άρχισαν να παρακαλούν τα δυο άλογα που έσερναν την άμαξα να σταματήσουν, φωνάζοντας: «Σύντροφοι, σύντροφοι, μην οδηγείτε τον αδελφό σας στο θάνατο!» Αυτά τα ηλίθια, όμως, δεν είχαν πάρει χαμπάρι τι γινόταν, κατέβασαν τ' αυτιά και τάχυναν τον καλπασμό τους. Η μουσούδα του Γροθιά δεν ξαναφάνηκε στο παραθυράκι. Κάποιος σκέφτηκε να τρέξει και να κλείσει τη σιδερένια πύλη. Μα ήταν αργά πια. Η άμαξα την είχε ήδη περάσει και είχε βγει ολοταχώς στον αμαξωπό. Τον Γροθιά δεν τον ξαναείδαν από τότε.

Ύστερα από τρεις μέρες, τους ανακοίνωσαν πως

είχε αφήσει την τελευταία του πνοή στο νοσοκομείο του Ουλίνγκτον, παρ' όλες τις φροντίδες που του είχαν προσφέρει. Ο Γρυλής έτρεξε να τους πει τα νέα. Στάθηκε, είπε, στο προσκεφάλι του Γροθιά ως την τελευταία στιγμή.

«Ήταν το πιο συγκινητικό θέαμα που είδα ποτέ» τους είπε ο Γρυλής, και σκούπισε ένα δάκρυ με το πόδι του. «Ήμουν στο πλάι του όταν ψιθύρισε τις τελευταίες τού λέξεις. Με σβησμένη φωνή μου είπε στο αυτί πως ο μόνος του καημός ήταν που έφευγε πριν χαρεί τον ανεμόμυλο τελειωμένο. “Τραβήξτε μπροστά, σύντροφοι!” ψιθύρισε. “Μπροστά, στο όνομα της Επανάστασης! Ζήτω η Φάσμα των Ζώων! Ζήτω ο σύντροφος Ναπολέων! Ο Ναπολέων έχει πάντα δίκιο”. Αυτά ήταν τα στερνά του λόγια, σύντροφοι».

Στο σημείο αυτό, το ύφος του Γρυλή άλλαξε. Έμεινε για λίγο βουβός, και τα μικροσκοπικά του μάτια κοίταξαν καχύποπτα δεξιά κι αριστερά πριν συνεχίσει.

Είχε πέσει στην αντίληψή του, είπε, ότι κυκλοφόρησε μια ανόητη και αχρεία φήμη την ώρα που έπαιρναν τον Γροθιά. Μερικά ζώα είχαν παρατηρήσει ότι η άμαξα που τον μετέφερε, έγραφε «Σφαγεύς Αλόγων», κι έβγαλαν αμέσως το συμπέρασμα πως έστελναν το σύντροφό τους για σφαγή. Ήταν απίστευτο να υπάρχουν

ζώα τόσο ηλίθια, φώναξε με αγανάκτηση ο Γρυλής, χοροπηδώντας νευρικά και κουνώντας την ουρά του. Ήταν ποτέ δυνατόν να κάνει κάτι τέτοιο ο λατρευτός τους Αρχηγός, ο σύντροφος Ναπολέον; Η αλήθεια ήταν πολύ απλή. Η άμαξα στο παρελθόν ανήκε στο σφαγέα, αλλά την πούλησε στον κτηνίατρο, ο οποίος δεν είχε προλάβει να σβήσει την παλιά επιγραφή. Έτσι έγινε η παρεξήγηση.

Στο άκουσμα όλων αυτών, τα ζώα ένιωσαν μεγάλη ανακούφιση. Κι όσο ο Γρυλής συνέχιζε να τους περιγράφει με λεπτομέρειες τις τελευταίες ώρες του Γροθιά, την εξαιρετική φροντίδα που του είχαν προσφέρει, και τα πανάκριβα φάρμακα που πλήρωσε ο Ναπολέον χωρίς να σκεφτεί ούτε μια στιγμή το κόστος, τόσο οι αμφιβολίες τους διαλύονταν, και στο τέλος, η θλίψη τους για το χαμό του συντρόφου τους μετριάστηκε απ' τη σκέψη ότι, τουλάχιστον, πέθανε ευτυχισμένος.

Την επόμενη Κυριακή, παρουσιάστηκε αυτοπροσώπως ο Ναπολέον στη Συγκέντρωση κι έβγαλε ένα σύντομο λόγο προς τιμήν του Γροθιά. Είπε πως στάθηκε αδύνατον να μεταφέρει τη σορό του αείμνηστου συντρόφου τους για να ταφεί στη φάρμα, αλλά είχε ήδη παραγγείλει να πλέξουν ένα μεγάλο στεφάνι από τις δάφνες του κήπου και να το καταθέσουν στο μνήμα του

Γροθιά. Επιπλέον, είπε, τα γουρούνια σχεδίαζαν να οργανώσουν ένα αναμνηστικό συμπόσιο προς τιμήν του συντρόφου τους. Ο Ναπολέον έκλεισε το λόγο του μνημονεύοντας τα δυο αγαπημένα ρητά του Γροθιά: «Θα δουλέψω ακόμη πιο σκληρά» και «Ο σύντροφος Ναπολέον έχει πάντα δίκιο» –τα οποία, πρόσθεσε, θα ήταν πολύ καλό να τα υιοθετήσουν όλα τα ζώα.

Τη μέρα που είχε οριστεί το συμπόσιο, ήρθε το αμάξι του μπακάλη απ' το Ουίλινγκτον και ξεφόρτωσε στη φάρμα ένα μεγάλο ξύλινο κιβώτιο. Εκείνη τη νύχτα, ακούστηκαν εύθυμα τραγούδια, ακολούθησαν φωνές που θύμιζαν άγριο καβγά, και κατά τις έντεκα, όλα πήραν τέλος μέσα σ' έναν τρομαχτικό θόρυβο ποτηριών που έσπαγαν. Κανείς στο σπίτι δε σηκώθηκε απ' το κρεβάτι του πριν από το μεσημέρι της επομένης, και διαδόθηκε πως τα γουρούνια είχαν βρει τρόπο να εξοικονομήσουν χρήματα για ν' αγοράσουν άλλη μια κάσα ούισκι για τον εαυτό τους.

Τα χρόνια πέρασαν. Οι εποχές έρχονταν κι έφευγαν, και μαζί τους η ολιγόχρονη ζωή των ζώων. Έφτασε κάποτε ο καιρός που δεν υπήρχε κανείς να θυμάται τα χρόνια πριν από την Επανάσταση, εκτός απ' την Τριφύλλω, τον Βενιαμίν, τον Μωυσή το κοράκι, και μερικά γουρούνια.

Η Μπεεμπέεκα είχε πεθάνει. Το ίδιο και η Γαβγούλα, η Σουλτάνα κι ο Τσιμπηχτός. Ο Τζόουνς είχε ξεψυχήσει σ' ένα άσυλο αλκοολικών σε κάποιο άλλο μέρος. Τον Χιονή τον είχαν ξεχάσει. Ο Γροθιάς είχε κι αυτός λησμονηθεί, τον θυμόνταν μόνο οι λίγοι που τον είχαν γνωρίσει. Η Τριφύλλω ήταν πια μια γέριχη φοράδα, πιασμένη απ' τους ρευματισμούς και με τσίμπλες στα μάτια. Είχαν περάσει δυο χρόνια από τότε που έπρεπε να πάρει τη σύνταξή της, αλλά στην πραγματικότητα, κανένα ζώο δε βγήκε στη σύνταξη. Οι κουβέντες σχετικά μ' εκείνη τη γωνιά στο μεγάλο λιβάδι για τα γέρικα ζώα εί-

χαν εντελώς ξεχαστεί. Ο Ναπολέον είχε γίνει ένας ώριμος κάπρος, που πλησίαζε τα διακόσια κιλά. Κι ο Γρυλής ήταν πια τόσο χοντρός, που με δυσκολία μπορούσε να δει μέσ' απ' τις δίπλες των ματιών του. Μόνο ο γερο-Βενιαμίν δεν είχε αλλάξει, ήταν ίδιος, ίσως λίγο πιο γκρίζος στο μουσούδι, και μετά το θάνατο του Γροθιά, πιο λιγομίλητος και κατσούφης.

Υπήρχαν περισσότερα ζωντανά τώρα στη φάρμα, αν και η αύξηση δεν ήταν τόσο μεγάλη, όσο είχαν υπολογίσει τα πρώτα χρόνια. Είχαν γεννηθεί πολλά ζώα, για τα οποία η Επανάσταση αποτελούσε μια θαμπή ιστορία που είχε φτάσει στ' αυτιά τους από στόμα σε στόμα. Κι αυτά που αγοράστηκαν από άλλες φάρμες, δεν είχαν ακούσει ποτέ τίποτα γι' αυτήν. Εκτός απ' την Τριφύλλω, η φάρμα είχε αποκτήσει άλλα τρία άλογα. Ήταν λεβεντόκορμα, ακάματοι εργάτες και καλοί σύντροφοι, αλλά τελείως βλάκες. Κανένα δε στάθηκε ικανό να μάθει το αλφάβητο πέρα από το Β. Άκουγαν ό,τι και να τους έλεγαν για την Επανάσταση και τις αρχές του Ανιμαλισμού, ιδιαίτερα όταν τους μιλούσε η Τριφύλλω, που τη σέβονταν σαν μάνα τους, αλλά ήταν πολύ αμφίβολο αν καταλάβαιναν έστω και μια λέξη απ' όσα τους εξιστορούσε.

Η φάρμα τώρα ευημερούσε κι είχε οργανωθεί καλύ-

τερα. Είχε κιόλας επεκταθεί κατά δύο χωράφια που είχαν αγοραστεί από τον κύριο Πίλκινγκτον. Ο ανεμόμυλος είχε επιτέλους χτιστεί, και η φάρμα είχε την αλωνιστική της μηχανή κι έναν ανυψωτήρα σανού. Κι ακόμη, πολλά νέα κτήρια είχαν προστεθεί στα παλιά. Ο Ουάιμπερ είχε αγοράσει ένα δίτροχο αμαξάκι που το έσερναν σκυλιά. Ο ανεμόμυλος, πάντως, δε χρησιμοποιήθηκε για την παραγωγή ηλεκτρικού ρεύματος. Τον δούλευαν για το άλεσμα των σιτηρών κι απέφερε σημαντικό κέρδος. Τα ζώα δούλευαν σκληρά για να χτίσουν κι άλλον ανεμόμυλο. Μόλις τέλειωνε, έλεγαν, θα τοποθετούσαν τις γεννήτριες. Ωστόσο, οι πολυτέλειες που τους είχε πείσει ο Χιονής να ονειρεύονται, οι στάβλοι με το ηλεκτρικό φως, με κρύο και ζεστό νερό κι η βδομάδα των τριών εργασιμων ημερών, ούτε που συζητιόνταν πια. Ο Ναπολέων είχε αποκηρύξει αυτές τις ιδέες ως αντίθετες στο πνεύμα του Ανιμαλισμού. Η αληθινή ευτυχία, διατυμπάνιζε συνεχώς, βρίσκεται στη σκληρή δουλειά και στον ολιγαρκή τρόπο ζωής.

Κατά κάποιο τρόπο, η φάρμα έμοιαζε να έχει πλουτίσει, χωρίς βέβαια να περνούν καλύτερα τα ζώα, εκτός από τα γουρούνια και τα σκυλιά. Ίσως αυτό να οφειλόταν στο γεγονός ότι τα σκυλιά και τα γουρούνια ήταν περισσότερα, κι όχι στο ότι δεν εργάζονταν –με τον

τρόπο τους βέβαια. Ο Γρυλός δεν κουραζόταν ποτέ να επαναλαμβάνει πως η επίβλεψη και η οργάνωση της φάρμας ήταν πολύ κοπιαστική δουλειά. Μεγάλο μέρος της δουλειάς, έλεγε, ήταν τέτοιο, που τα ζώα με την αγραμματοσύνη τους ήταν αδύνατον να το καταλάβουν. Για παράδειγμα, ο Γρυλός τούς έλεγε πως τα γουρούνια σπαταλούσαν πολύ χρόνο κάθε μέρα σε κάτι μυστήρια πράγματα που τα έλεγαν «αρχεία», «αναφορές», «πρακτικά» και «υπομνήματα». Όλ' αυτά ήταν κάτι μεγάλες κόλλες χαρτιού που τις γέμιζαν με γράμματα και αριθμούς από πάνω ως κάτω, κι αφού τις γέμιζαν, τις έριχναν στο καμίνι για κάψιμο. Επρόκειτο για εργασία υψίστης σημασίας για τη σωστή διαχείριση της φάρμας, δήλωνε ο Γρυλός. Ωστόσο, ούτε τα γουρούνια ούτε τα σκυλιά κέρδιζαν την τροφή τους με τον δικό τους ιδρώτα. Ήταν πολλά και δε χόρταιναν με τίποτα.

Όσο για τα υπόλοιπα ζώα, η ζωή τους, απ' ό,τι έβλεπαν, δεν είχε αλλάξει καθόλου. Ήταν μονίμως πεινασμένα, κοιμόνταν στα άχυρα, έπιναν νερό απ' τη στέρνα και δούλευαν νυχθημερόν στα χωράφια. Το χειμώνα τουρτούριζαν απ' το κρύο, και το καλοκαίρι τα βασάνιζαν οι μύγες. Μερικές φορές, τα πιο γέρικά ζώα ανασκάλευαν τη θολή τους μνήμη και προσπαθούσαν να εκτιμήσουν αν τον πρώτο καιρό της Επανάστασης,

τότε που είχαν διώξει τον Τζόουνς, τα πράγματα ήταν καλύτερα ή χειρότερα από τώρα. Ήταν αδύνατον να θυμηθούν. Δεν είχε μείνει τίποτα για να το συγκρίνουν με την τωρινή τους ζωή. Μόνο οι λίστες του Γρυλή με τους αριθμούς αποδείκνυαν σταθερά ότι όλα βιάδιζαν προς το καλύτερο. Για τα ζώα το πρόβλημα ήταν άλλο. Έτσι κι αλλιώς, δεν τους έμενε και πολύς χρόνος για να σκέφτονται τέτοια πράγματα. Μόνο ο Βενιαμίν θυμόταν λεπτομερώς τη μακρόχρονη ζωή του, και υποστήριζε πως η κατάσταση δεν ήταν ούτε θα γινόταν ποτέ καλύτερη ή χειρότερη –η πείνα, οι ταλαιπωρίες και η απογοήτευση ήταν αμετάβλητος νόμος της ζωής.

Παρ' όλ' αυτά, τα ζώα δεν έπαψαν να ελπίζουν. Και πιο πολύ, δεν έπαψαν ούτε μια στιγμή να αισθάνονται πως ήταν μεγάλη τους τιμή και προνόμιο να είναι μέλη της Φάρμας των Ζώων. Ήταν η μοναδική φάρμα στην επαρχία –σε όλη την Αγγλία!– που ήταν σε χέρια ζώων και διοικούνταν απ' αυτά. Κανένα τους, ούτε τα πιο νέα σε ηλικία, ούτε όσα είχαν φέρει από άλλες φάρμες, μακρινές, δεν έπαυαν να το καυχιόνται. Κι όταν άκουγαν τις τουφεκιές κι έβλεπαν την πράσινη σημαία να κυματίζει στον ιστό, η καρδιά τους φούσκωνε από περηφάνια, και οι συζητήσεις στρέφονταν στα χρόνια τα παλιά τα ηρωικά, τότε που έδιωξαν τον Τζόουνς κι έγγραφαν

τις Εφτά Εντολές, και στις μεγάλες μάχες όπου οι άνθρωποι-εισβολείς είχαν νικηθεί. Δεν είχαν εγκαταλείψει κανένα από τα παλιά τους όνειρα. Πίστευαν ακόμα στη Δημοκρατία των Ζώων που είχε προφητέψει ο γερο-Στρατηγός, όταν στα πράσινα λιβάδια της Αγγλίας δε θα πατούσε πόδι ανθρώπου. Κάποια μέρα, θα γινόταν πραγματικότητα –ίσως όχι σύντομα, μπορεί να μη γινόταν στη διάρκεια της δικής τους ζωής, αλλά θα γινόταν οπωσδήποτε. Ακόμη κι αν σιγομουρμούριζαν στα κρυφά το τραγούδι τους, τα *Ζώα της Αγγλίας*, γεγονός ήταν πως το ήξεραν όλα τα ζώα, κι ας μην τολμούσε κανένα να το τραγουδήσει δυνατά. Μπορεί η ζωή τους να ήταν σκληρή και να μην είχαν πραγματωθεί όλες τους οι ελπίδες, αλλά είχαν συνειδητοποιήσει πως δεν ήταν σαν τα άλλα ζώα. Κι αν πεινούσαν, δεν ήταν γιατί τάζαν με τον κόπο τους ανθρώπους που τους τυραννούσαν. Κι αν δούλευαν σκληρά, δούλευαν για την αφεντιά τους. Κανένα δίποδο δεν μπλεκόταν στα πόδια τους. Κανένας δε φώναζε τον άλλον «αφεντικό». Όλα τα ζώα ήταν ίσα.

Μια μέρα, στην αρχή του καλοκαιριού, ο Γρυλής διέταξε τα πρόβατα να τον ακολουθήσουν. Τα οδήγησε στην άλλη άκρη της φάρμας, σ' ένα έρημο μέρος κατάφυτο από σημύδες. Τα ζώα πέρασαν εκεί όλη τη μέρα,

βόσκοντας, κάτω από την εποπτεία του Γρυλή. Το βράδυ γύρισε μόνος του στη φάσμα, και καθώς ο καιρός ήταν ξεστός, είπε στα πρόβατα να περάσουν τη νύχτα έξω. Τα πρόβατα κατέληξαν να μείνουν εκεί μια ολόκληρη βδομάδα. Σ' όλο αυτό το διάστημα δε συναντήθηκαν καθόλου με τα άλλα ζώα. Ο Γρυλής περνούσε μαζί τους τις περισσότερες ώρες της μέρας. Έλεγε πως τα μάθαινε ένα καινούριο τραγούδι κι αυτό απαιτούσε απομόνωση και ηρεμία.

Τα πρόβατα επέστρεψαν ένα γλυκό απόβραδο, όταν τα ζώα είχαν τελειώσει τη δουλειά τους κι είχαν πάρει το δρόμο του γυρισμού για τους στάβλους. Ένα κατατρομαγμένο χλιμίντρισμα αλόγου ακούστηκε απ' την αυλή. Τα ζώα σαστισμένα σταμάτησαν επιτόπου. Ήταν η φωνή της Τριφύλλως. Χρεμέτισε ξανά, κι όλα τα ζώα όρμησαν καλπάζοντας στην αυλή. Κι εκεί είδαν αυτό που είχε δει και η Τριφύλλω.

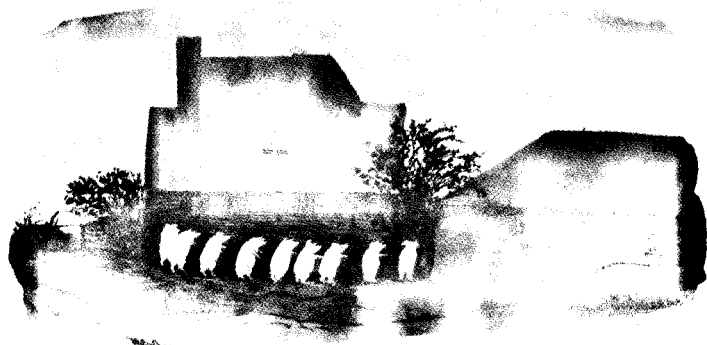
Ένα γουρούνι περπατούσε όρθιο στα πισινά του πόδια.

Ήταν ο Γρυλής. Λίγο αδέξια, βέβαια, σαν να μην μπορούσε να κρατήσει τον τρομερό του όγκο σ' αυτή τη στάση, αλλά με τέλεια ισορροπία, σεργιάνιζε γύρω γύρω στην αυλή. Σ' ένα λεπτό, ξεπρόβαλε απ' την πόρτα του σπιτιού μια σειρά γουρούνια που περπατούσαν όρθια. Ορισμένα τα κατάφερναν καλύτερα από άλλα, και

κάνα δυο έγερναν λιγάκι από δω κι από κει, κι έδειχναν να χρειάζονται μπαστούνι. Όλα, πάντως, έκαναν το γύρο της αυλής μ' επιτυχία. Τελικά, ακούστηκε ένα φοβερό γάβγισμα από τους σκύλους, το διαπεραστικό λάλημα του πετεινού, κι έκανε την εμφάνισή του ο ίδιος ο Ναπολέων, όρθιος, με ύφος μεγαλοπρεπές. Έριχνε δεξιά κι αριστερά ματιές περιφρονητικές, ενώ τα σκυλιά χοροπηδούσαν γύρω του.

Κρατούσε κι ένα μαστίγιο.

Νεκρική σιωπή απλώθηκε. Τα ζώα κατάπληκτα, έντρομα και στριμωγμένα το 'να δίπλα στ' άλλο, παρακολουθούσαν την αργή παρέλαση των γουρουνιών μες στην αυλή. Ο κόσμος έμοιαζε να 'χει γυρίσει ανάποδα. Μόλις πέρασε η πρώτη έκπληξη, παρά τον τρόμο τους

για τα σκυλιά, και παρά τη συνήθεια τόσων χρόνων να μην κάνουν κανένα παράπονο και καμία κριτική ό,τι και να συνέβαινε, τα ζώα αποφάσισαν να διαμαρτυρηθούν. Αλλά εκείνη τη στιγμή, σαν να 'χε πέσει σύνθημα, όλα τα πρόβατα ξέσπασαν σ' ένα βροντερό βέλασμα:

«Τα τετράποδα καλά, τα δίποδα καλύτερα! Τα τετράποδα καλά, τα δίποδα καλύτερα! Τα τετράποδα καλά, τα δίποδα καλύτερα!»

Αυτό κράτησε πέντε λεπτά χωρίς διακοπή. Κι όταν τα πρόβατα επιτέλους σώπασαν, η ευκαιρία να διαμαρτυρηθούν είχε πετάξει, γιατί τα γουρούνια είχαν χωθεί στο σπίτι.

Ο Βενιαμίν ένωσε μια μουσούδα να τον αγγίζει στον ώμο. Γύρισε κι αντίκρισε την Τριφύλλω. Τα γέρικα μάτια της έδειχναν πιο θολά παρά ποτέ. Χωρίς να πει τίποτα, τον τράβηξε απαλά απ' τη χαίτη και τον πήγε στη μεγάλη σιταποθήκη όπου ήταν γραμμένες οι Εφτά Εντολές. Στάθηκαν δυο λεπτά και κοιτούσαν τον πισσαρισμένο τοίχο με τα άσπρα γράμματα.

«Δε βλέπω καλά πια» του είπε η Τριφύλλω. «Ακόμη κι όταν ήμουν νέα, δεν μπορούσα να διαβάσω τι έλεγε εκεί πάνω. Μου φαίνεται όμως πως ο τοίχος είναι αλβιότικος. Δε μου λες, Βενιαμίν, οι Εφτά Εντολές είναι οι ίδιες οι παλιές;»

Πρώτη φορά ο Βενιαμίν δέχτηκε να παραβεί την αρχή του και να της διαβάσει δυνατά ό,τι βρισκόταν γραμμένο στον τοίχο. Μόνο που τώρα δεν υπήρχε παρά μόνο μία και μοναδική Εντολή:

ΟΛΑ ΤΑ ΖΩΑ ΕΙΝΑΙ ΙΣΑ
ΑΛΛΑ ΜΕΡΙΚΑ ΖΩΑ ΕΙΝΑΙ ΠΙΟ ΙΣΑ ΑΠΟ ΤΑ ΑΛΛΑ

Κατόπιν αυτού, δεν τους φάνηκε διόλου παράξενο όταν την επομένη είδαν τα γουρούνια που επέβλεπαν τις δουλειές στη φάρμα, να κρατούν μαστίγιο. Κι ούτε τους έκανε εντύπωση η πληροφορία πως τα γουρούνια είχαν αγοράσει ραδιόφωνο, σχεδίαζαν να βάλουν τηλέφωνο και είχαν γραφτεί συνδρομητές στις εφημερίδες *Τζον Μπουλ*, *Τιτ-Μπιτς* και *Ντέιλν Μίρορ*. Δεν ξαφνιάστηκαν όταν είδαν τον Ναπολέοντα να κόβει βόλτες στον κήπο καπνίζοντας τσιμπούκι –καθόλου, ούτε καν όταν τα γουρούνια φόρεσαν τα ρούχα που είχαν βρει στην ντουλάπα του κυρίου Τζούνις. Ο ίδιος ο Ναπολέον έκανε την εμφάνισή του με μαύρη ρεντικότα, παντελόνι ιππασίας και δερμάτινες γκέτες, ενώ η αγαπημένη του γουρούνα παρουσιάστηκε με το ιριδίζον μεταξωτό φόρεμα που έβαζε τις Κυριακές η κυρία Τζούνις.

Μια βδομάδα αργότερα, ένα απόγευμα, έφτασαν στη φάρμα μερικά δίτροχα αμαξάκια που τα έσερναν σκυλιά. Κάποιοι ιδιοκτήτες από γειτονικές φάρμες είχαν λάβει πρόσκληση να επισκεφθούν τη Φάρμα των Ζώων. Τους έδειξαν ολόκληρη τη φάρμα κι αυτοί εξέφραζαν το θαυμασμό τους για καθετί που έβλεπαν, ιδιαίτερα για τον ανεμόμυλο. Τα ζώα ξεχορτάριζαν τα γογγύλια. Δούλευαν με ζήλο χωρίς να σηκώνουν κεφάλι. Δεν ήξεραν αν τους τρόμαζαν περισσότερο τα γουρούνια ή οι επισκέπτες.

Εκείνο το βράδυ, ακούστηκαν στο σπίτι γέλια, τραγούδια κι ανάκατες φωνές που ξύπνησαν την περιέρ-

γεια των ζώων. Τι να συνέβαινε άραγε εκεί μέσα, τώρα που ζώα και άνθρωποι συναντιόνταν πρώτη φορά σαν ίσος προς ίσον; Μ' ένα νόημα άρχισαν όλα να γλιστρούν κρυφά κι αθόρυβα στον κήπο του σπιτιού.

Στην αυλόπορτα κοντοστάθηκαν, διστάζοντας να προχωρήσουν, αλλά η Τριφύλλω τράβηξε μπροστά. Πλησίασαν το σπίτι στα νύχια των ποδιών τους, και τα ψηλότερα ζώα έριξαν κλεφτές ματιές απ' το παράθυρο της τραπεζαρίας. Στο μακρύ τραπέζι ήταν καθισμένοι έξι κτηματίες κι έξι από τα πιο έγκριτα γουρούνια. Ο Ναπολέων είχε καταλάβει την τιμητική θέση στην κεφαλή του τραπεζιού. Τα γουρούνια είχαν θρονιαστεί με όλη τους την άνεση στις καρέκλες. Η συντροφιά απολάμβανε μια παρτίδα χαρτιά, αλλά σταμάτησαν για λίγο, προφανώς για να κάνουν μια πρόποση. Στο τραπέζι κυκλοφορούσε μια μεγάλη κανάτα και γέμιζαν συνεχώς τα ποτήρια τους μπίρα. Κανείς δεν είχε αντιληφθεί τα απορημένα βλέμματα των ζώων στο παράθυρο.

Ο κύριος Πίλκινγκτον από το Αλεπόδασος, ήταν όρθιος, με το ποτήρι του στο χέρι. Σε λίγο, είπε, θα έκανε μια πρόποση για τη συντροφιά. Αλλά προηγουμένως, ένιωθε χρέος του να πει πέντε κουβέντες.

Ένωθε, είπε, ιδιαίτερα ικανοποιημένος –κι ήταν βέβαιος πως έτσι ένιωθαν κι οι υπόλοιποι συνδαιτυμόνες–

από το γεγονός ότι η μακρά περίοδος της δυσπιστίας και των παρεξηγήσεων είχε πάρει τέλος. Υπήρξε εποχή –όχι πως ο ίδιος ή κάποιος άλλος από τη συντροφιά συμμεριζόταν αυτά τα αισθήματα– αλλά υπήρξε εποχή που οι αξιοσέβαστοι ιδιοκτήτες της Φάρμας των Ζώων αντιμετώπιζονταν από τους γειτονικούς κτηματίες, αν όχι με εχθρότητα, με κάποια δυσπιστία. Είχαν απλώς συμβεί μερικά ατυχή περιστατικά και είχαν κυκλοφορήσει φήμες που ήταν λαθεμένες. Λόγου χάρη, η ύπαρξη μιας φάρμας που τη διαχειρίζονται γουρούνια, ήταν πράγμα αφύσικο, και ίσως επικίνδυνο για τη γειτονιά. Πολλοί κτηματίες θεωρούσαν δεδομένο, χωρίς βέβαια να εξετάσουν σχολαστικά το ζήτημα, ότι σε μια τέτοια φάρμα δεν μπορούσε να επικρατεί, παρά αχαλίνωτη συμπεριφορά και ακολασία. Κι είχαν θορυβηθεί για τις πιθανές επι-

πτώσεις πάνω στα δικά τους ζώα, και γιατί όχι, και στους υπαλλήλους τους. Τώρα όμως, όλες οι αμφιβολίες είχαν διασκεδαστεί. Σήμερα, αυτός και οι φίλοι του είχαν επισκεφθεί τη Φάρμα των Ζώων, είχαν επιθεωρήσει και την τελευταία γωνιά της, και τι είχαν δει; Όχι μόνο τις πιο σύγχρονες μεθόδους, αλλά και μια πειθαρχία, μια τάξη, που θα 'πρεπε ν' αποτελεί παράδειγμα για τους απανταχού κτηματίες. Και είχε δίκιο όταν έλεγε πως τα κατώτερα ζώα στη φάρμα δούλευαν περισσότερο κι έτρωγαν λιγότερο από οποιοδήποτε άλλο ζώο στην επαρχία. Εν κατακλείδι, ο ίδιος και οι συνεργάτες του είχαν παρατηρήσει πολλά αξιοσημείωτα και σκόπευαν να τα εφαρμόσουν και στις δικές τους φάρμες.

Τελείωσε το λόγο του, εξαιρώντας άλλη μια φορά τα φιλικά αισθήματα που υπήρχαν –και επιβαλλόταν να υπάρχουν– μεταξύ της Φάρμας των Ζώων και των γειτόνων της. Ανάμεσα στα γουρούνια και στους ανθρώπους δεν υπήρχε κι ούτε θα 'πρεπε να υπάρξει ποτέ σύγκρουση συμφερόντων. Οι αγώνες και οι δυσκολίες τους αφορούσαν όλους από κοινού. Μήπως το εργατικό πρόβλημα δεν ήταν το ίδιο παντού; Σ' εκείνο το σημείο, ο κύριος Πόλκινγκτον είχε προετοιμάσει ένα ευφυολόγημα για τη συντροφιά, αλλά τον έπιασαν τα γέλια και δεν κατάφερε να το πει. Απ' το πολύ γέλιο

είχε γίνει μπλαβής, μα τελικά ηρέμησε και το είπε: «Αν εσείς έχετε για δούλους τα κατώτερα ζώα, εμείς έχουμε τις κατώτερες τάξεις μας!» Αυτό το καλαμπούρι προκάλεσε βροντερά γέλια στην ομήγυρη. Ο κύριος Πίλκινγκτον έδωσε άλλη μια φορά τα συγχαρητήριά του στα γουρούνια για τις μειωμένες μερίδες του φαγητού, για τις αυξημένες ώρες της εργασίας και για τη γενική έλλειψη καλοπέρας στη Φάρμα των Ζώων.

«Και τώρα» συνέχισε, «παρακαλώ τη συντροφιά να σηκωθεί, αφού προηγουμένως βεβαιωθούν όλοι ότι τα ποτήρια τους είναι γεμάτα. Κύριοι» κατέληξε ο κύριος Πίλκινγκτον, «σας προτείνω να πιούμε στην ευημερία της Φάρμας των Ζώων!»

Ακολούθησαν ζητωκραυγές και ποδοκροτήματα. Ο Ναπολέον αισθανόταν τέτοια ικανοποίηση, που άφησε τη θέση του κι έκανε το γύρο του τραπέζιού για να τσουγκρίσει το ποτήρι του με του κυρίου Πίλκινγκτον, πριν το κατεβάσει μονορούφι. Μόλις κόπασε η φασαρία, ο Ναπολέον, που είχε μείνει όρθιος, ανακοίνωσε πως ήθελε κι αυτός να πει δυο λόγια.

Όπως όλοι οι λόγοι του Ναπολέοντα, ήταν κι αυτός περιεκτικός και σύντομος. Εξέφρασε τη μεγάλη του χαρά που η περίοδος των παρεξηγήσεων είχε πάρει τέλος. Ένα διάστημα κυκλοφορούσαν φήμες –και είχε

λόγους να πιστεύει πως υπεύθυνος γι' αυτές ήταν ένας κακόβουλος εχθρός– ότι υπήρχε κάτι ανατρεπτικό και επαναστατικό στη συμπεριφορά τόσο του ίδιου όσο και των συνεργατών του. Όλοι ήταν βέβαιοι πως είχαν την πρόθεση να ξεσηκώσουν σε επανάσταση τα ζώα των γειτονικών κτημάτων. Μεγαλύτερο ψέμα απ' αυτό δεν μπορούσε να ειπωθεί! Μοναδική τους επιθυμία, και τώρα και στο παρελθόν, ήταν να ζήσουν ειρηνικά και να έχουν ομαλές εμπορικές σχέσεις με τους γείτονές τους. Η φάρμα που είχε την τιμή να διευθύνει, πρόσθεσε, ήταν μια συνεταιρική επιχείρηση. Οι τίτλοι ιδιοκτησίας που είχε στην κατοχή του, ανήκαν από κοινού σε όλα τα γουρούνια.

Πίστευε, συνέχισε, πως όλες οι παλιές καχυποψίες είχαν εξαλειφθεί, και πως τα καινούρια μέτρα που είχε λάβει σχετικά με την καλύτερη διαχείριση της φάρμας θα συνέβαλλαν σημαντικά στο να κερδίσουν ακόμη περισσότερο την εμπιστοσύνη τους. Έως τώρα, τα ζώα είχαν την ανόητη συνήθεια να προσφωνούνται μεταξύ τους «Σύντροφοι». Αυτό έπρεπε να σταματήσει. Είχαν, επίσης, υιοθετήσει ένα παράδοξο έθιμο –του οποίου η προέλευση ήταν άγνωστη– να περνούν κάθε Κυριακή πρωί μπροστά από το κρανίο ενός κίπρου, που ήταν καρφωμένο σ' ένα κούτσουρο στον κήπο. Όφειλαν κι

αυτό να το καταργήσουν, και είχαν ήδη φροντίσει να ενταφιαστεί το κρανίο. Οι επισκέπτες θα είχαν ίσως παρατηρήσει την πράσινη σημαία που κυμάτιζε στο κοντάρι. Αν την είχαν όντως παρατηρήσει, θα πρόσεξαν βέβαια πως η άσπρη οπλή και το κέρατο, που αποτελούσαν τα διακριτικά της στο παρελθόν, είχαν αφαιρεθεί. Από δω και πέρα θα ανέμιζε μια καταπράσινη σημαία.

Είχε μόνο ένα σχόλιο να κάνει στην εξαίσια και φιλική ομιλία του κυρίου Πίλκινγκτον. Ο κύριος Πίλκινγκτον είχε αναφερθεί συχνά στη «Φάρμα των Ζώων». Δεν μπορούσε βέβαια να είναι ενήμερος –αφού τώρα θα το ανακοίνωνε επισήμως ο Ναπολέων– για το ότι η ονομασία αυτή είχε καταργηθεί. Η «Φάρμα των Ζώων» στο εξής θα ήταν γνωστή ως «Φάρμα των Αφεντάδων». Πίστευε πως αυτή η ονομασία ήταν πιο γνήσια και πιο σωστή.

«Κύριοι» συμπλήρωσε ο Ναπολέων, «θα κάνω την ίδια πρόποση, αλλά με μια μικρή αλλαγή. Γεμίστε τα ποτήρια σας ως πάνω. Κύριοι, πίνω στην ευημερία της Φάρμας των Αφεντάδων!»

Ακούστηκαν ξανά οι γνωστές εγκάρδιες επευφημίες, και τα ποτήρια άδειασαν μεμιάς. Ωστόσο, καθώς τα ζώα παρακολουθούσαν απ' έξω τη σκηνή, τους φάνηκε

πως κάτι αλλόκοτο συνέβαινε. Τι ήταν αυτό που είχε αλλάξει στις φάτσες των γουρουνιών; Τα γερασμένα, θολά μάτια της Τριφύλλως βλεφάριζαν απ' τη μια φάτσα στην άλλη. Μερικά είχαν πέντε δίπλες στο σαγόνι, άλλα τέσσερις κι άλλα τρεις. Όμως τι ήταν αυτό που τα είχε κάνει ν' αλλάξουν; Αφού σταμάτησαν τα χειροκροτήματα, η παρέα ξανάπιασε την τράπουλα και συνέχισε το παιχνίδι. Τα ζώα αποτραβήχτηκαν σιωπηλά.

Δεν είχαν προχωρήσει ούτε είκοσι μέτρα και σταμάτησαν. Σαματάς ακούστηκε στο σπίτι. Γύρισαν τρέχοντας πίσω και κόλλησαν στο παράθυρο. Είχε ανάψει άγριος καβγάς. Φωνές, χαλασμός, γροθιές στο τραπέζι, βλέμματα όλο καχυποψία και έντονες λογομαχίες. Ο λόγος που είχαν γίνει μαλλιά κουβάρια ήταν, προφανώς, το γεγονός ότι ο Ναπολέων και ο κύριος Πίλκινγκτον είχαν ρίξει ταυτόχρονα έναν άσο μπαστούνι.

Δώδεκα φωνές ούρλιαζαν με μανία και ήταν όλες ίδιες. Τώρα ήταν ολοφάνερο τι είχε συμβεί στις φάτσες των γουρουνιών. Τα ζώα απ' έξω κοιτούσαν τότε τα γουρούνια και τότε τους ανθρώπους, τότε τους ανθρώπους και τότε τα γουρούνια, ύστερα πάλι τα γουρούνια και πάλι τους ανθρώπους, αλλά ήταν αδύνατον να διακρίνουν ποιος ήταν ποιος.